

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉS KERESZTÉNYRÉGÉSZETI
INTÉZETÉNEK DOLGOZATAI
(IGAZGATÓ: GEREVICH TIBOR)

77.

GANGEL JUDIT
ROZSNYÓ MŰEMLÉKEI

PÁLYADÍJAT NYERT MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TANULMÁNY

14 KÉPPEL

J. Gangel Judit
1942. karácsony

BUDAPEST, 1942.

Felelős kiadó: *Gangel Judit.*

12177 Attila-nyomda részvénytársaság Budapest
II. kerület, Szász Károly-utca 3–5. — Telefon: *150–080.
Igazgató: KULCSÁR ANDOR.

A város története

Rozsnyó megyei város, római katolikus püspöki székhely Gömör vármegye északi részén, a Sajó partján, 314 m. tengerszinti magasságban a Gömör-Szepesi Érchegység 1000 m-t is meghaladó erdős hegyvonulataitól és magas mészkőfensíkjaitól körülvelt tágas medencében fekszik. Lakóinak száma 6832.

Rozsnyó, régebben Rozsnyóbánya vagy Rozabánya, latinul Rosnavia, németül Rosenau, tótul Roznava. A városnév eredetét kedves monda magyarázza. A mai város helyén régen egy hegy állott, hol pásztorfiú legeltette a nyáját. Történt, hogy az egyik tinó kolompja elveszett. Buzgón kereste a pásztorfiú, de nem lelte sehol. Helyette azonban aranyérből való gyönyörű hármás rózsza akadt kezei közé. Ezt a kincset tündérré változott kedvese juttatta hozzá. Boldogan csókolta meg a pásztorfiú a rózsát s pihenőre tért. Azt álmodta, hogy nagy halom aranyon fekszik, és fejét tündér-kedvese ölébe hajtja. A tündér pedig ilyen szavakat súgott a fülébe: „Gazdag leszel, de boldog csak a tündérvilágban.“ Mikor felébredt, a királyhoz sietett és engedelmeivel ásni kezdett a hegyen, melynek gyomrában tömérdek nemes ércet talált. A csoda és a kincs híre hamar elterjedt. Sok ember özönlött a helyre és ezek a legendás aranybányászok voltak az első telep alapítói. A város nevét pedig a mondabeli három rózsáról kapta. Ez a három rózsza van a város címerében, mely eredetét egy régi pecsétről vette. A pecsét pajzsot ábrázol „*Sigillum oppidi montani Rosnobania*“ körfelírással. A pajzsot kiterjesztett szárnyú angyal tartja. Alsó részén egy liliomból három rózsza emelkedik ki, úgy, hogy a virágok a keresztbe helyezett két bányász-kalapács közé esnek. A pecséten az 1610-es évszám olvasható.

A város eredetét tehát a monda szerint a bányászoknak köszönheti. Bizonyítékok, melyek ezt megerősítenék, nincsenek. A környező hegyek nem olyan gazdagok ércben, hogy itt már a régi időben is bányaműveléssel foglalkozhattak volna.

Ladislaus Bartholomaeides: Inclyti superioris ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia című munkájában¹ feltételezi, hogy itt már jazig és kvád bányászok is éltek. Ezt látszanak alátámasztani a város főtere alatt húzódó régi bányajáratok. Ugyancsak szerinte vannak, akik első lakosoknak a II. Endre királytól bányaművelés céljából behívott szászokat tartják. Béla király névtelen jegyzője is megemlékezik róla. Krónikájában azt írja, hogy régente Zalán vezér uralta, később pedig a szlávok, kiktől a magyarok foglalták el és vezérük Gumur várát építette a vidék védelmére.² Okmányilag először 1291-ben említik, mikor III. András Lodomér esztergomi érseknek adományozta örök birtokul. Ebben az oklevélben még „*possessio*“ néven szerepel, de már virágzó helység lehetett, mely a bányajövedelem 1/8-ad részét szolgáltatotta be a kincstárnak.³ Az Árpádház kihalását követő trónviszályok alatt az érsek a város birtokjogát elvesztette. Azonban Károly Róbert 1320-ban Temesvárt kelt oklevelében ezt visszaadta Tamás érseknek és utódainak. 1323-ban Boleszláv érsek kérésére az adományozó oklevelet Károly Róbert megerősítette. Itt Rozsnyó már mint „*civitas seu villa*“ szerepel. Ezek az oklevelek fontos bizonyítékok amellet, hogy a települők magyarok voltak és a németeket csak később telepítették be. Ugyanis a város határait magyar néven említik. Így: Rosniobana, Pacha, Chürmasna, Chürmasnarév, Sayo, Berzethe, Chetnuk, Rodna, Sebuspotok, Feyerpotok, Gestunpataka, Zulhegy, Gülnuchvize, Opotok, Ukurmezeu, Taurhegy, Harumhegy.⁴ Nagy Lajos városi jogokkal ruházta fel. Lelkész- és bíróválasztási jogon túl vámmentességet is kapott. Ehhez 1382-ben Demeter érsek is hozzájárult és Kanizsai János érsek megerősítette e szabadalmakat.

1414-ben Branca Barnabás, Aragoniai János bíboros kamarása, az üresedésben levő érsekség kezelője kiváltságlevelében⁵ azt írja, hogy Csucsom és Nadübula községek is Rozsnyó tartozékai. Ekkor Rozsnyót már „*civitas*“-nak nevezik és 1410-től már mint szabad királyi bányaváros szerepel. A szabadalmak és kiváltságok védelméről tanuskodik az az egyezkedés, mely 1417-ben jött létre Zsigmond király előtt Jakab városbíró és Rozgonyi Simon fia, István között.⁶ A pert a város indította a Rozgonyiak ellen, akik a rozsnyói polgárokon 900 új királyi forintot követeltek. 1418-ban a régi kiváltságok újabb megerősítést nyertek. A várost ekkor egy bizonyos Ventheamurer de Norimberga nevű kereskedő károsította meg⁷, ki összevásárolta a város birtokait

és így Rozsnyó elszegényedett. I. Ulászló és Erzsébet királyné közötti küzdelemben a város a királyné pártján állott. Erzsébet Giskrát hívta segítségül. A husziták 1439-ben elfoglalván Gömör vármegyét, Rozsnyón, a Sajó partjánál, az alsó temető nyugati részén várat emeltek.⁸ Az erődöt I. Ulászló hívei visszafoglalták, Hunyadi János hadai a vár őrségét felkoncolták, de a várnai csatavesztés (1444) után a csehek ismét visszatértek. Majd hol a magyaroké, hol a huszitáké a város. 1452 tavaszán Rozgonyi Sebestyén visszafoglalja, aztán ismét Giskra az úr. Hogy V. László idejében a vár a király birtokában volt, arra az 1456-ból keltezett rendelet enged következtetni. Ebben Gömör vármegye nemességének és más birtokosainak meghagyja a király, hogy a megyei végzés nyomán felajánlott élelmiszereket a rozsnyói várba szállítsák.⁹ Az általános támadás során 1458-ban Mátyás végleg kiveri a huszitákat. A várat 1490-ben Bakócz Tamás kastélyá alakíttatta át. A temető környékén elterülő réteket ma is „kastélyká“-nak nevezik.

A régi kiváltságokat 1436-ban Palóczy György, 1444-ben Széchy Dénes, 1524-ben Szalkai érsek újíttotta meg. 1496-ban II. Ulászló a törvénykezési szabadságot és egyéb kiváltságokat erősít meg. Ebben az időben Rozsnyón danckai és krakói kereskedőknek voltak bányáik.¹⁰ A város a Mátyás királytól 1470 körül megszervezett hét felsőmagyarországi bányaváros közé tartozott. (Szomolnok, Rudabánya, Jászóháza, Telkibánya, Gölnicbánya, Rozsnyó, Igló.) A bányászat Bakócz Tamás érseksége idején virágzik legjobban. Főleg ezüstöt termelnek. Az érsek 1498-ban minden újonnan nyitott bánya után adómentességet engedélyezett.

A mohácsi vész tragikus következményei a várost is sújtják. A bányászat aláhanyatlak, nem mintha a hegyek kimerültek volna, de mert állandóan rettegni kellett a török támadásaitól, 1526—1546-ig az egykorú feljegyzések¹¹ számos tönkrement polgárról emlékeznek meg. Kassán 1527 körül egy társaság alakult, mely a rozsnyói bányászoknak kölcsönöket közvetített.

Az elszegényedéshez a török csapáson kívül hozzájárult a vallási viszály is. Ez megbontotta a polgárság egységét és a virágzó kulturát hanyatlásra ítélte. Ez a tényező alakítja ebben a korban Felsőmagyarország sok más városának, így Rozsnyónak történetét is.

A nyugatról jövő vallási tanok 1522 után Lőcsén és Bártfán termékeny talajra találtak és innen Rozsnyóra is átszivárogtak. A város a mohácsi vész után Krasznahorka ura, Bebek Ferenc kénye-kedvének volt alávetve. A főúr mind politikailag, mind vallásilag ingatag volt. Hol a török, hol Zápolya, majd ismét Ferdinánd pártjára állt; majd a katolikusokat védte, aztán meg a protestánsoknak kedvezett. 1555-ben a város szövetségre lépett Bebekkel, aki 1556 szeptemberében a segítségül hívott törökkel a város alatt megverte a császári sereget. Ekkor Rozsnyó is a török kezére került és 1594-ig igája alatt nyögött. A harmincnyolc év sok megpróbáltatást hozott a városnak. 1573 III. 14-én például a törökök teljesen kirabolták, mert nem tudta megfizetni a hadisarcot; sőt a városi lelkészt is magukkal vitték kezesül és csak 1574 után szabadult ki.

Bár a lakosság protestánssá lett, urának mégis mindig az esztergomi érseket tekintette. Hozzáfordult ügyes-bajos dolgaival, mindenben az ő pártfogását kérte; eljárását azonban sokszor nem helyeselte. Ezt bizonyítja az 1574-ből való feljegyzés.¹² „*A beköltöző nemesek az érsekhez mennek elkérendők tőle a város földjeit, s ebből látszik, hogy ezután nem kell a nemeseket beengedni, mert íme saját kárunkon tapasztaljuk, hogy azok nem akarnak polgárjogok szerint élni, nem egyeznek velünk, csak zavart és lázadást forgatnak elméjükben, mindent újítani és változtatni akarnak és helytelennek tartják mindazt, amit a mi őseink rendelkeztek. Féltő, hogy az ő beköltözésüket még gyermekeink meg-síratják.*“ A város polgársága tehát ellenszenvvel viseltetett a nemesek iránt, akik nem akartak körükbe beolvadni, ahol nem a származás, hanem a szorgalom, ügyesség és jó erkölcs különböztette csak meg egymástól az embereket.

Krasznahorka urának, Andrássy Péternek és fiának, Mátyásnak is gyakori viszálya volt Rozsnyóval a határok miatt. 1584-ben Ernő főherceg, 1593-ban Miksa főherceg és 1600-ban az esztergomi érsek intézett szigorú parancsot az Andrássyakhoz, hogy a polgárságot kíméljék meg a további méltánytalanságoktól. A per tovább tartott. 1610-ben kiküldött bizottság megállapította ugyan a határokat, de azokat csak az 1630-ban kötött egyezség alapján fogadták el.

A belső viszályok azonban nem emésztették fel teljesen a város polgárságának életerejét. Kivette részét az országos megmozdulásokból is. 1604-ben a Bocskay-féle szabadságharcban

Osgyánnál a rozsnyói önkéntesek is elvérzenek Básta György fegyvereinek csapása alatt. 1646-ban a Wesselényi-féle összeesküvés idején a hat felsőmagyarországi vármegye rendei itt gyűlésznek. A vallási villongás egyre nagyobb méreteket ölt és 1670-ben a rozsnyói jezsuiták kérésére Korponáról horvát katonaság jön a városba. Visszafoglalják a templomot, az evangélikus papot és tanítót pedig elküldik. 1671-ben a jezsuitákat a rozsnyóiak kiszolgáltatták az egri töröknek. Ebben az ügyben 1672. január 3-án Szelepcsényi György érsek keményhangú levelet intéz a városhoz.¹³ 1678. őszén Thököly Imre néhány napig Rozsnyó mellett táborozott és a várost megsarcolta. 1780-ban újabb sarcot vetett ki, majd 1782. nyarán Madách Péter ezredest küldte a városba és a vallás-szabadságot visszaállította.

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában Rozsnyó polgársága is a fejedelem zászlója alá sorakozott. A város képviselőtestülete 1703. július 20-án elhatározta, hogy „az mostani méltóságos fejedelem, felsővadászi Rákóczi Ferenc urunk ő nagysága főnnálló hadaira“ segélypénzt szed. Ezt a város gazdag ajándékaival együtt Mészáros Márton és Süveges Mihály december 22-én adta át a tokaji táborban. 1706. november 26-án virradt fel Rozsnyó történelmének legfényesebb napja: Rákóczi a városba érkezett. Fényes udvartartással jött, hogy innen igazgassa a felkelés ügyeit és bonyolítsa le a tárgyalásokat a külföldi követekkel. Választása azért esett Rozsnyóra, mert ez a város volt legalkalmasabb földrajzi fekvésénél fogva is arra, hogy Krasznahorka várának védelme alatt a hadműveletek középpontja legyen.

Rákóczi szállását a mai Nehrer-féle házban rendezi be pénzverő műhelyével együtt. Innen írja leveleit Bercsényihez, Károlyi Sándorhoz, Orosz Pálhoz és Kray Jakab késmárki főbíróhoz.¹⁴ Innen küldi követeit XII. Károly svéd- és Szaniszló lengyel királyhoz. Nagy gondot okoz neki a békekötés. A török uralom alól nemrég felszabadult városok szegénysége is hozzájárul ahhoz, hogy a harctereken nem képes a döntő győzelmet kivívni. Elhatározza tehát, hogy a kormányzó tanácsot december 13-ára Rozsnyóra összehívja. A tanácskozás célja az volt, hogy a XIV. Lajossal kötendő, formászerű szerződést és ennek elengedhetetlen feltételét, a Habsburg háztól való elszakadást megvitassa. A 24 tanácstag közül mindössze 7 jelent meg. A többiek nem jöttek el „az útnak súlyos volta miatt, de kiváltképen, hogy a convocatoriákat vagy későre vették s némelyek pedig nem is vették.“¹⁵ Így

a fontos tanácskozást nem tarthatták meg s Rákóczi december 23-án Kassára indul s onnan szeretett családjához. A következő év januárjában azonban ismét fontos tanácskozás színhelye lesz a város. A fejedelem 16-án érkezik, de még csak a decembertől itt tartózkodó 7 tanácstagot találja a városban. A rossz utak miatt Bercsényi és még öt tanácsos csak 21-én érkezik. Másnap megtörtént a legfontosabb ülés, melyen a Habsburg házat megfosztották a tróntól és kimondották, hogy a függetlennek nyilvánított Magyarország a teljes szakítás után francia szövetségesei oldalán indítja meg újult erővel küzdelmét a szabadságért. Felmerült a kérdés, milyen formában történjék meg a detronizáció. Miként a rendek szövetkezését, úgy ezt is országgyűlés keretében kell kijelenteni, volt a válasz. Az országgyűlés színhelyéül a kormányzótanács Rozsnyót jelölte meg, idejéül pedig 1707. február 24-ét. Később azonban belátták, hogy a rendelkezésre álló idő rövid a gyűlés előkészítésére, így május 1-re halasztották. Tekintve, hogy ekkor már több résztvevőre számíthattak, színhelyéül az Ónod melletti síkságot állapították meg. A kormányzótanács február 5-ig ülésezett Rozsnyón. Rákóczi innen bocsátotta ki február 3-án nyílt levelét a nemzethez, melyben kifejtette a szabadságharc jogosságát és felszólította a még hozzá nem állott honfiakat, siessenek a szabadság zászlaja alá.

Az a két hónap, melyet a fejedelem a városban töltött, nagy változást idézett elő a polgárság életében. Jelenléte hosszú időre lecsillapította a nemzetiségi és vallási viszályokat. Ekkor ült el végleg az a vetélkedés, mely a főleg iparos magyarság és a német bányász-polgárság között a XVII. század második felétől kezdve fennállott. 1650 körül kezd a lakosság magyar része szembeállni az időközben betelepedett és elhatalmasodott szász bányászokkal. Érzelmileg az utóbbiak is magyaroknak vallották magukat, de ragaszkodtak népi szokásaikhoz és nyelvükhöz, amely a dobsinai tájszóláshoz hasonlított. A magyarság azonban szerette volna, ha levetkezik megkülönböztető nemzetiségi sajátosságait. A versengést, mely 1630 körül kezdődhetett, Pázmány Péter 1635. június 20-án Sellyéről keltezett levelében elítélte és szigorúan megtiltotta. 1655-ben a németség méltatlankodva jegyezte meg, hogy emberemlékezet óta Rozsnyón a németeké volt az elsőbbség és a magyarok immár most velük egyenjogúak akarnak lenni. 1669-ben a gömöri ág. ev. esperesség csetneki levéltárában őrzött Schröter-féle jegyzőkönyv 615. lapján az esperes-

ségi jegyző a nemzetiségi harcról ilyen jellemző latin rigmusokat írt a lap szélére:¹⁶

*Hungaricanatio
Semper ernt odio
Apud Roseavienses
Teutones esse volentes
Primum desiderantes
Locum et obtinentes.
At facta inversio
Atque permutatio
Deus nos miseros
Elevavit hungaros.*

A magyarság győzött. Az 1520-ban elkezdett városi könyveket eleinte német nyelven vezették és csak itt-ott fordul elő magyar nyelvű okirat. Pl. 1581. június 1-én örökségi egyezés Várkony Ferenc és sógora, Német József között. 1676-tól kezdve a hivatalos nyelv a magyar lesz és csak helyenként találkozunk latin bejegyzésekkel. Pl. Bebek Imre gömöri főispán egy oklevele és a Szontagh családot illető Lipót király-féle diploma bekezdése. Latin nyelven írták még az oklevelekről szerkesztett jegyzéket. A nemzetiségi különválás érezte hatását az evangélikus egyház kebelén belül is. 1709-ben végre egyesség jött létre a magyar és német egyház és nemzetiség között. Eszerint a két egyház külön-külön megmaradt ugyan, de mindenki tetszése szerint választhatott, melyikhez akar csatlakozni. Így a válaszfalak végleg leomlottak és 1750 körül már nehéz lett volna megállapítani, melyik polgár származott magyar és melyik német családból. A magyar faj átformáló ereje az 1630 körül nagyrészt németajkú Rozsnyót magyar várossá tette.

A fejedelem és a főurak rozsnyói tartózkodása az ipar és a kereskedelem forgalmát is bizonyára fellendítette, bár erre vonatkozólag csak elszórt adatokkal rendelkezünk. Fennmaradt Rákóczi egy rövid levele, melyben meghagyja bizonyos Kőrösi Györgynek, hogy „Rozsnyón levő párduebőreiket, az mellyek már elkészültek, küldje utánunk.”¹⁷ Munkácsról kelt e levél az erdélyi fejedelemségbe való ünnepélyes beiktatás előtt. Ekkor tehát a rozsnyói szücsmesterektől készített kacagányban pompázott a fejedelem. Kevés adat van arra nézve is, miként viselkedtek a város tisztviselői és polgárai a nagyságos fejedelemmel

szemben. Ennek oka valószínűleg az, hogy a nevezetes napok eseményeit külön jegyzőkönyvben örökítették meg, melynek nyomaveszett. Rozsnyó nevezetes napjait így csak a Rákóczi ház ódon kövei hirdetik az emlékező utókornak.

1710-ben újból pestis lizedeli meg a polgárságot, mint már 1644. és 1645-ben is. A városi tanács jegyzőkönyve ezt írja ekkor: „*Anno 1710. Isten látogatásának ostora pestises nyavalyák által szegény városunkban beszállván in mense Majo, Júliusban, Júliusban usque medium Augusti holtanak meg közönségesen lakosaink közül Nro 2025 személyek.*“ Az erősen megfogyatkozott lakosságra újabb csapások vártak. Nagy gond volt a megszálló császári hadak eltartása. A város kiváltságait nem ismerte el sem a megye, sem az esztergomi érsek. Így virradt rá az 1776-os év, mikor Mária Terézia megalapította a rozsnyói püspökséget. A város a „szabadalmas püspöki bányaváros“ címet nyerte, de a címhez szükséges jövedelmeket és jogokat nem kapta meg. 1781-ben szabad királyi várossá akart alakulni, célját azonban nem érte el. A hétéves háború és a francia háborúk terhei Rozsnyóra is súlyosan ránehezedtek. 1831-ben kolera-járvány pusztított. Több helyen, így Rozsnyón is fellázad a nép és csak szigorú rendszabályokkal sikerül megfékezni.

A város és vidéke élénk színtere volt a szabadságharcnak. 1849. július elején Vogel és Benedek osztrák tábornokok bevonultak 12.000 főnyi seregükkel, velük szemben a nemzetőrség a semlegesség álláspontjára helyezkedett. A császáriakat, kik minden élelmet elpusztítottak, végül is csellel távolították el a városból. A polgárok közül sokan vettek részt a szabadságharcban, ezeknek családja az elnyomatás idején szenvedéseknek, üldöztetéseknek, meghurcoltatásoknak volt kitéve. Nagy anyagi kárt okozott a városnak, hogy itt volt legtovább érvényben a később érvénytelennek nyilvánított Kossuth-bankó.

1867-ben hihetetlen lelkesedéssel fogadták az alkotmány visszaállításának hírért. A kiegyezés után ismét fellendült a bányászat; ekkor alakul meg a „Rimamurányi részvénytársaság“ bányatelepe.

A világháború kitöréséig semmi rendkívüli esemény sem zavarta meg a polgárság békés életét. 1914-től a harctereken áldozták fel a polgárok életüket a haza védelmében. 1920-ban Rozsnyón is a csehek lettek az urak. Az idegen uralom alatt, a trianoni béklýókban, elszakítva az anyaországtól: Rozsnyó

mégis szívósan ellentállt minden beolvasztó kísérletnek és mind magyarságát, mind ősi kulturáját megőrizte. Ilyen körülmények között érkezett el a felszabadulás napja, mikor a csehszlovák államalakulat bukása folytán Rozsnyó felszabadult és ismét visszatért az anyaország kebelébe. 1938. november 9-én virradt a rozsnyaiakra az a történelmi nap, mikor honvédeink bevonultak a városba. A Rákóczi torony nemzetiszínű fényben ragyogó transparensai büszkén hirdették és hirdetik ma is: „Magyarok voltunk, vagyunk, leszünk“!

Városkép

A város politikai történetének rövid ismertetéséből képet alkothattunk arról a sok küzdelemről, melyet Rozsnyó hat évszázadon át, többi felvidéki városunkhoz hasonlóan fennmaradásáért folytatott. A harcok és megpróbáltatások a városképre is rányomták bélyegüket.

Rozsnyó legrégibb látképe a mézeskalácsosok céhlevelén maradt ránk, melyet a Városi Múzeumban őriznek. A rézmetszet 1790-ben készült. Művészi értéke, mint a legtöbb céhlevelet díszítő metszétnek, nincs. A város topografiájáról azonban hű képet ad. Rozsnyót a Sajó völgy felől nézve ábrázolja. Háttérben a Kál-váriahegy erdőkkel borított hármas csúcsa emelkedik. Az alacsony házak közül három épület válik ki. Jobbról az evangélikus templom egységes tömbje, középen a jellegzetes várostorony, balra a székesegyház. Ez utóbbi és a várostorony közötti részen szinte elvész a háztetők sötét foltjaiban a ferencrendiek templomának az evangélikusokéval teljesen megegyező homlokzata. A torony, mely felhívna rá a figyelmet, ekkor még nem állott. A székesegyház mellett még egy kápolna húzódik meg; talán temetőkápolna volt. Vele szemben fehér tömegével élesen kitűnik a premonstreiek rendháza.

A város főrészét a négyszögű piac képezte, közepén a várostoronnyal egybeépített jezsuita, illetve a XVIII. század végén már a premonstreiek tulajdonában levő templommal. Ide torkolt be az öt főutca: Csucsomi-, Váraljai-, Berzétei-, Csetneki- és Jólészi-utca. Ezek a XVIII. század közepéig kapuval voltak elzárhatók, miáltal a főtér szinte erőddé alakult. A metszeten felismerhető épületeken kívül a következő fontosabbak állottak még a városban: a főtéren a városháza és a püspöki székház, a székesegyház mellett a szegényház.

A városi könyvekben oly épületek feljegyzéseire akadunk, melyek már a XVIII. században, vagy talán előbb is elpusztul-

tak. Így az 1574. évi városi alapszabályok 35. pontjában szó esik a pásztorházról, hol a cselédek, pásztorok kaptak szállást. Az 1603. évi alapszabályok 29. pontja is említi, mikor megtiltja, hogy itt kockázzanak és kártyázzanak. Helyét a város szélén kell keresnünk. A város szívében állhatott a fürdőház. Az 1603. évi alapszabályok 55. pontja felszólítja a fürdő gondozóját (Bader), hogy az épületet jókarban tartsa. Egyúttal ez volt a borbély műhelye is. Igen érdekes építmény lehetett az árucsarnok, melyet csak az 1597-i számadás e tétele említ: *„Item egy kulcsot vettem az árucsarnokba — ft. 3 d.“*

Az 1790-ben készült rézmetszeten kívül csak a mult század végéről maradt ránk egy-két metszet. Ezek azonban nem bírnak jelentőséggel, hiszen ugyanazt a képet mutatják, amit Rozsnyó ma is nyújt a városba érkezőnek.

A vasútállomásról a gr. Andrássy Dénes-utcán át jutunk a főtérre. Útközben, balkéz felől elhagyjuk a Csetneki utcában épült református templomot, jobbról a Markó-féle bőrgyár (ma ecetgyár) épületét. A Kórház-utca sarkán a Fuchs-féle ház, az utcában a Kósa—Schopper kórház vonja magára a figyelmet. A „Templomkerítés“-ben áll az evangélikus templom. A Nehrer-féle ház mellett elhaladva, kiérünk a főtérre, melynek közepén a „diáktemplom“ emelkedik a várostoronnyal. Balról a városháza, jobbról néhány régi lakóház és a Szent Vince-apácák zárdája emelkedik. A tér északi felét a püspöki rezidencia, a kánonoki házak, majd a ferencrendiek temploma és kolostora keretezi. Emellett emelkedik a szegényház, szemben vele a plébánia régi épülete. Eljutottunk a székesegyház elé. Innen tovább haladva megértjük, miért viseli Rozsnyó a büszke nevet: „sajóparti Athén.“ A róm. kat. főgimnázium, vele szemben a premontreiek rendháza, majd a püspöki szeminárium állanak itt. A tudomány másik, alapjaiban több mint három évszázados hajléka, az evangélikus gimnázium a város délkeleti részén, a Drázus folyócska partján épült. Pillantsunk áhítattal a főtér Madonna-szobrára, álljunk meg Kossuth Lajos, gr. Andrássy Dénesné, Szabó István szobra előtt és áldozzunk emléküknél. Ha még ellátogatunk a székesegyház északi oldalán lévő temetőbe és felkapaszkodunk a Kálváriára: megláttuk Rozsnyó művészi értékeit.

A város történetére és a városkép kialakulására is elhatárolólag hatott az a tény, hogy a kassai stratégiai út mentén fekszik. Évszázadokon keresztül az volt a helyzet, hogy akinek birtoká-

ban Kassa volt, az uralkodott Rozsnyón is. Giskra hadai, a török martalócok után Rákóczi lovasai vágattak ezen az úton. Békeidőben pedig a harci zajt a keréskedők kocsijainak zörgése, vándorlegények vidám nótája váltotta fel. Ezen az úton jutott el Kassa dómjának, szárnyas oltárainak híre a rozsnyói polgárokhoz. Kassa művészi alkotásainak hatása alatt fogta a rozsnyói mesterember kezébe az ecsetet, a vésőt, hogy templomait, házait szebbé varázsolja. Mindebből azonban aránylag kevés emlék maradt ránk. A pusztulást nem a török uralom okozta, hanem az a számos tűzvész, mely a város épületeit annyiszor, részben vagy teljesen elhamvasztotta. A ránk maradt emlékekből ám még így is virágzó kulturára és élénk művészi életre következtethetünk. A Szepesség városaira, a bányavárosokra, Kassára gondolva, Rozsnyó műemlékeit szerényeknek, igényteleneknek vélhetjük. De Magyarország műemlékeit vizsgálva, róluk sem szabad megfeledkeznünk, hiszen mindegyikük egy-egy téglá abban az épületben, melyet úgy hívnak: magyar művészet.

A Boldogságos Szent Szűz tiszteletére emelt székesegyház

A székesegyház, 1776-ig, azaz a püspökség alapításáig a város plébánia temploma, Rozsnyó legrégibb műemléke. Története szorosan egybeforr a plébánia történetével és híven tükrözi a polgárság vallási életét.

Rozsnyón a kereszténység már a honfoglalás előtt termékeny talajra talált. Az itt lakó szlávok ugyanis még a magyarok bejövétele előtt felvették a keresztséget. Legalábbis erre következtet Bartholomaeides már előbb idézett művének XXXIII. fejezetében Anonymus ezen sorai nyomán: „*In iisdem temporibus Dux Arpad — misit multos milites in expeditionem, qui subiugarent sibi populum de Castro Gumur.*” Egyházi vonatkozású okiratban, 1291-ben említik először a település nevét. III. András ekkor Rozsnyó-bányát Csucsom és Nadabula hegységekkel Lodomér esztergomi érseknek ajándékozta örök birtokul, kárpótlásul azokért a pusztításokért, amelyekkel a pártoskodók az érsek birtokait megkárosították és jutalmul az odaadó hűségért, mellyel őt az olasz származású főpap trónra segítette. Az egri káptalan az érseket ugyanazon év április 30-án iktatta új birtokába. Az Árpád-ház kihalása utáni zavaros időkben a birtokot ugyan elfoglalták, de Károly Róbert 1320-ban, Temesvárott kelt levelével elrendelte a város visszaadását. Rozsnyó ezután egészen a püspökség alapításáig az esztergomi érsek birtokában maradt.

Az adományozás után a város hitélete erősen fellendült. Templomát már valószínűleg Lodomér érsek kezdte építtetni. 1304-ben már állott. Erről tanuskodik az 1721-i Canonica Visitatio feljegyzése. Eszerint a főoltár jobb oldalán, a boltozaton a következő felírás volt olvasható: „*Ecclesiam hanc 1304 erectam esse.*” Az 1753-i Canonica Visitatio viszont 1308-ra teszi az építés idejét. A templom mindenesetre a XIV. század legelején épült, ezt bizonyítja 15 darab ezüst pénzérme, amelyeket 1828-ban

találtak a templom nyugati falában, mikor a kórusra vezető új ajtót törték. Jankovits Miklós és Veszerle József véleménye szerint Vencel király pénzei voltak.¹⁸ Az előlap közepén a korona látható, körülötte a felírás:

† WENCEZLAUS TERCIVS DEI GRATIA REX BOEMIE

a hátlap közepén a cseh oroslán. Körülötte:

† GROSSI PRAGENSES

A pénzt valószínűleg feledékenységéből hagyták ott a kőművesek. A szentély ekkor már készen állhatott, viszont a hajón Vencel és Ottó király idejében is dolgozhattak. (Vencel, mikor rövid magyarországi uralkodása után Csehországba tért vissza, pénze nálunk még forgalomban maradhatott.)

A templomot a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelték. 1339-ben Telegdi Csanád esztergomi érsek, Milehdeki Mihály kérésére Boldogasszony templomának (Ecclesiae B. M. de Rosnyo) adományozta Csucsom és Nadabula tizedét.

1439-ben, mikor Giskra elfoglalta a várost, a templom is a husziták birtokába jutott. Bartholomaeides, midőn a husziták gömörvármegyei térhódításairól ír, megjegyzi, hogy „castrum“ alatt a csehektől körülsáncolt templomokat lehet érteni. Hogy azonban a rozsnói templom erődtemplom lett volna, arra semmiféle jel nem mutat.

Mikor Bakócz Tamás 1497-ben esztergomi érsek lett, művészi érzékkel látott hozzá az egyházmegyébe tartozó jelentősebb templomok restaurálásához. Rozsnyó ekkor igen jó anyagi körülmények között volt; a bányászat, kereskedelem virágzott. A gazdag polgárok szívesen áldoztak templomuk szebbé tételére. A szentély bal oldalán 1507-ben állítják fel a gotikus pastoforiumot. 1513-ban a bányászok fogadalmi Szt. Anna képe kerül a templomba. 1514-ben Bakócz Tamás a főleg külsején erősen megrongálódott templomot helyreállíttatta. Erre vonatkozólag a püspöki levéltár régi írott töredékében találunk felvilágosítást: „reparata 1514 die 8. Calend. Jul. in Vig. Corp. Christi.“ A lakosság gyarapodása folytán a templom kicsinek bizonyult. Bakócz ezért 1516-ban a hajó északi részéhez a hajóval egyforma magas kápolnát építtetett a Szt. Kereszt tiszteletére, melyet azonban építtetőjéről általánosan csak Bakócz-kápolnának neveztek és neveznek. 1516. körül készült a kápolna díszkapuja is, melyet Raguzai Vincének tulajdoníthatunk. A lendület azonban, mellyel egy sokat ígérő művészi fejlődés indult meg Rozsnyón, csak-

hamar alábbhagyott. Történelmünknek oly szomorú korszaka következett, amikor nem csak hogy megakadt a művészi élet, de a múlt emlékei is veszendőbe mentek. A hanyatlás oka a mohácsi vészt követő török uralom mellett a protestantizmus terjedése volt. A katolikus templomok legnagyobb része a protentánsoké lett, kik azokat saját istentiszteleti céljaikra alakították át, ami gyakran a belső berendezési értékek, műemlékek pusztulását jelentette.

Rozsnyón a protestantizmus már 1523-ban elkezdte térhódításait. 1550 körül a többség evangélikus és ekkor a templom is a protestánsok tulajdonába ment át. Az ú. n. nagy-templomban tartották istentiszteleteiket a németajkú hívők, a kis-templomban (Bakócz-kápolna) pedig a magyarok. A gazdag polgárok a templomban temetkeztek. 1596-ban itt temették el Krasznahorka egykori urát, Andrásy Jánost és feleségét, Hegyessy Annát. Sírfeliratuk Bartholomaeides szerint:

*„Hic jacet Joannes Andrásy, qui in obsidione
„Agriae captus est a Turca: redemptus in
„arce sua Kraszna-Horka, decimo tertio a
„liberatione die mortuus est Anno 1596. die
„17 a Nov. aetatis suae 28. annor. sepultus
„in Ecclesia Parochiali Rosnaviae.*

1612-ben Koch György annbergi mester 140 forintért orgonát készít, melynek oszlopait Rubiner Mihály festi be.

A katolikusok helyzetét 1636-ban Pálfalvay János címzetes püspök és esztergomi kanonok egyházlátogatási jegyzőkönyvében vázolta. Eszerint ekkor Gömörben már csak három katolikus plébános élt: Krasznahorkán, Harkácon, Szentsimonban. A protestantizmus ily nagymérvű előretörése indította Pázmány Pétert, hogy 1633-ban felvesse egy ú. n. gömöri püspökség létesítésének tervét, Rozsnyó székhellyel. Ugyanekkor tervezte a szepesi és túróci prépostság felállítását is. Az esztergomi egyházmegye igen nagykiterjedésű volt, ezért merült fel a felosztás gondolata. Pázmány a tervet később elejtette.¹⁹

Az evangélikus egyház kebelén belül az 1630-as évek körül kitör a viszálykodás a magyar és a németnyelvű hívek között. Ez nagy mértékben elősegítette a visszatérítés művének előrehaladását, mely 1656-ban veszi kezdetét, mikor Lippay György esztergomi érsek egy jezsuita pátert küld a városba. Az evangélikusok megtartják még egyideig a templomot, mely 1670-ben

visszatér a katolikusok jogos tulajdonába. Hollók Imre említi a „Rozsnyói Egyházi Töredékek“-ben,²⁰ hogy 1673-ban a templom a katolikusok tulajdonában volt, s erre vall az 1721-i Canonica Visitationban foglalt az az adat is, hogy 1672-ben Theisz György bíró új főoltárt állíttat fel a templomban. (Az oltárkép Szent Annát ábrázolta. 1777-ben a Ferencrendiek templomába került, majd Berzétére.)

1682. június 11-én Thököly hadai elől a jezsuiták Lengyelországba menekültek. Magukkal vitték az értékesebb templomi szereket. A templom így újra az evangélikusok birtokába jutott s az anyakönyvek tanúsága szerint az övék maradt 1687. február 27-ig, amidőn a jezsuiták visszatértek.

1705-ben II. Rákóczi Ferenc biztosai a templomot újra a protestánsok kezére juttatták. Tekintve, hogy ekkor már a magyarok voltak többségben, ők kapták a nagy-templomot, a németek a kis-templomot. 1710-ben pestis és tűzvész pusztított. Talán ennek rémülete is hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen tértek vissza a katolikus hitre. Ugyanebben az évben Szász Keresztély bíbornok, hercegprímás a jezsuita atyáknak a plébániái javadalmakban megerősítő levelet adott. A katolicizmus végleg visszahódította régi fészket.

1751-ben nevezik ki gr. Csáky Miklóst hercegprímásnak és 1753-ban már el is látogatott Rozsnyóra. A Canonica Visitatio ekkor ezt jegyzé fel a templomról:

„Ecclia haec Rosnaviensis est antiquissima ante tempora Lutheri. Anno 1308. exstructa honori B. Virginis in Coelos assumptae dicata, quo die Patrocinium celebratur cum Indulgeniis. Est in Ea Ara major Ejusdem Beatissimae Matris. Praeter hanc dantur aliae quatuor laterales antiquae quarum prima est Omnium Sanctorum, et — ut dicitur — ad Ceham Textorum spectat. 2-a est Nativitatis Christi Domini erecta 1638., et pertinet ad Laniones. 3-a est S. Barbarae aedificata 1636., haec spectat ad Sutorès. 4-a est Christi in horto oliveti orantis, quae attribuitur Sartoribus. In fine hujus Ecclesiae datur et Sacellum — olim Patronii B. M. V. — antiquius, ut referunt, Templo, consecratum, uti ex signis apparet; Ara, dote et ornatu omni destitutum. — Preterea Ecclae hiuc adnexum est Templum S. Crucis — — olim sumptibus Eminentissimi Card. Bakács — — exstructum, uti et insignia lapidi incisa demonstrant.“

Eszerint a templom 1308-ban épült. Belsejében a Boldogsá-

gos Szűz főoltára mellett a következő mellékoltárok állottak: Mindenszentek oltára, melyet a takácsok céhe emelt; Jézus születése oltár, a gyapjúfonók céhének ajándéka 1638-ból; Szent Borbála oltár 1636-ból, a vargák céhének adománya; a negyedik mellékoltár pedig, melyet a szabók céhe ajánlott fel, Krisztust ábrázolta az Olajfák hegyén. Az évszámok hitelességének látszólag ellentmond az, hogy a jelzett időben a templom az evangélikusok tulajdonában volt. A rozsnyói evangélikusok azonban nem távolították el a templomból a katolikusok oltárait. Emellett bizonyít Pálfalvay János egyházlátogatási jegyzőkönyve (1636), mely szerint hat oltár volt a templomban. A főoltáron Szűz Mária, Szt. Orsolya, Szt. Katalin és Szt. Margit képei és Szt. Borbála szobra volt látható. A többi oltár szobrai Bebek mester faragta. A keresztút a templom közepén állott. Kitűnő orgonája is volt a templomnak. A gömöri evangélikus esperesség Rimánóczy-féle jegyzőkönyvének 1637-ből származó feljegyzése szerint a német templom oltárait megújították, a magyarok templomát pedig ugyanekkor kibővítették.²¹ Az esperesség Peczeli-féle jegyzőkönyve pedig 1670-ben a magyar templom öt oltáráról és a német templom hét oltáráról ír.²² Hogy minden oltár felett volt-e kép vagy szobor, erről nem tudunk, de mindenesetre ott lehettek ezek között azok, melyekről az 1753-i Canonica Visitatio megemlékezik. Sőt a parochiális levéltár még előbb ír egy Szent András apostol oltárról, mely valószínűleg a kuruc időkben pusztult el.²³ Szó van azonban a Canonica Visitatióban a Bakócz kápolnáról és említ még egy, valószínűleg a templom szentélyi részéhez csatolt és a Boldogságos Szűz tiszteletére emelt kápolnát, melynek ma már pontos helyét meghatározni nem tudjuk, minthogy a későbbi átalakítások még a nyomát is eltüntették. Hogy a templom három hajós volt, arról tanuskodik Korabinszky Mátyás: Geographisch Historisches Lexikon Presb. 1786. című munkája: „*volt ennek előtte ezen városnak egy három részre elválasztott temploma, melyben három külön nyelvet beszélők egyszerre is jelen lehettek az istentiszteleten.*” Ez a feljegyzés egyúttal azt is bizonyítja, hogy Rozsnyón magyar, német és tót nyelven is prédikáltak. A templomot 1758-ban restaurálták és a szentély dűledező boltozatát vasrudakkal erősítették meg.

1776-ban Mária Terézia megalapítja a rozsnyói püspökséget. A plébánia templom püspöki székesegyház lett. Rozsnyó első

püspöke, Galgóczy János, alig foglalta el püspöki székét, elszólította a halál. Utódának, gr. Révay Antalnak figyelme elsősorban a templom felé fordult és azon volt, hogy annak mind külseje, mind belseje a székesegyházat megillető fényben ragyogjon. Gyökeres átalakításokhoz fogott tehát, melyekhez az anyagi keretet bőkezűen biztosította. Építészeti keveset változtattak, csupán a Bakócz-kápolnát osztották földszinti és emeleti részre. Az alsó részben helyezték el a sekrestyét és a téli kápolnát, az emeleten pedig a káptalani könyvtárt és a kincstárat. A kápolna pincerészét kriptává alakították át. A belsőt újra díszítették. A Szent Annát ábrázoló régi főoltárképet a Ferenceseknek adták, helyébe Gode József emelt díszes barokk oltárt. Új káptalani stálumokat helyeztek el, a kóruson 21 változatú új orgonát. A templomtól kb. 6 m. távolságra campanileszerűen épített tornyot magasabbra emelték. A toronyról először Pálfalvay egyházlátogatási jegyzőkönyvében (1636) történik említés. Három harangról ír. 1642-ben az evangélikus esperesség Rimanovi-féle jegyzőkönyvében két harangról tesznek említést, míg a Peczeli-féle jegyzőkönyv 1670-ben fából készült campanileről ír, 3 haranggal, 1733-ban kezdik a kőtornyot építeni, amint azt a Canonica Visitatio is bizonyítja, a polgárság költségén. „*Turris haec in coemeterio ante aliquot annos ex lapide posita sumptibus oppidanorum, sed nondum perfecta.*“ A torony építését Andrássy Antal püspök fejezte be. Az 1814-i Canonica Visitatio megemlékezik a három harangról. A legnagyobb kb. 13 mázsa súlyú volt. Felirata: „*Venite exultemus domino iubilemus Deo salutari nostro. A. D. 1596.*“ A második harang 8 mázsa volt. Felirata: „*In honorem et laudem s. s. Trinitatis et beate Virginis Mariae et omnium sanctorum Refusa pro ecclesia parochiali Rosnavensi MDCCXIII.*“ A harmadik harang 3 1/2 mázsa súlyú volt. Felirata: „*In honorem assumptae in celos virginis dei parae. Refusa pro ecclesia parochiali Rosnavensi 1714 transfusa 1813. Durch Feuer bin ich geflossen Christian Lebrecht in Kassau hat mich gegossen.*“

Rozsnyó püspökei mindig nagy gondot fordítottak a székesegyház karbantartására. 1827-ben Lajcsák Ferenc püspök Nepomuki Szt. János tiszteletére oltárt emeltetett, melyet a kassai Jene Godefrid mester készített. 1828-ban Scitovszky János püspök két új oltárt adományozott. Az egyiket Szt. Borbála tiszteletére szentelte, az oltárképet Czauzik József festette. A templom déli falához új kápolnát építtetett és ebben nyert ez az oltár elhelye-

zést. Ugyancsak ebben a kápolnában állították fel a márványból készült új keresztelőmedencét. A kórusra vezető 20 lépcsőfokot lebontották, helyére Szt. András apostol oltára került. Mindkettőt 1829. Fehérvasárnapján szentelték fel. A Mária mennybevitelét ábrázoló főoltárképet Zimányi János kassai festő restaurálta. A templomot kimeszelték. A Bakócz kápolnában lévő téli kápolnába vitték a templomból a Boldogságos Szűz 1731-ből származó képét. Új püspöki és kanonoki székeket helyeztek el. A templom külsejét is restaurálták. A kapu fölé tetőt helyeztek, a nyugati kapu elé előcsarnokot építettek és innen a kórusra új feljárót készítettek. (Ekkor kerültek elő az említett pénzdarabok.) Az orgonát 24 változatúval cserélték ki. 1835-ben a régi Szt. Anna kápolna déli részéhez Szt. Sír-kápolnát csatoltak. 1836-ban nagy ünnepség színhelye volt a székesegyház. XVI. Gergely pápa Szt. Néti mártír ereklyéjét adományozta a templomnak. A szent ereklyét pünkösöd után harmadik vasárnap óriás tömeg jelenlétében nagy papi segédlettel helyezték el üvegkoporsóban a Szt. Anna kápolnában, melyet ettől fogva Szt. Néti-kápolnának neveznek. Az 1513-ból való fogadalmi képet (Szt. Annát harmadmagával) ekkor a sekrestyébe vitték.

1847-ben Bartakovics Béla püspök a tornyot bádoggal befedette.

1862-ben Kollárcsik István püspök végeztetett nagy átalakításokat a templomon, melynek belseje ekkor nyerte mai formáját. Az oltárokat újonnan márványozták, az oltárképeket restaurálták, az igen rongált állapotban levőket vidéki templomoknak adományozták. A stallumokat és a szószéket is kijavították. A padlózatot márvánnyal burkolták. Ebben az évben a város felett elvonuló szélvihar a torony tetejét ledöntötte. 1864-ben a rongálásokat helyrehozták.

A székesegyházon ezidőtől kezdve lényegesebb restaurálási munkálatokat nem végeztek. 1876-ban a régi, kisebb súlyú harangokat Schopper György püspök újakkal cseréltette ki: egy 36 mázsással, a Boldogságos Szűz tiszteletére; 4 $\frac{1}{2}$ q Szent Józsefnek, a haldoklók pártfogójának tiszteletére; 17 $\frac{1}{2}$ q Nepomuki Szt. János tiszteletére; 10 q Szt. Néti tiszteletére. A harangok C durban szóltak.

1888-ban a szentély boltozatának oltár feletti részét erősítették meg két vasrúddal és öt festett üvegablakot helyeztek itt

el. 1897-ben új orgonát kapott a templom, a régit Berzétének ajándékozták.

1900-ban villanyvilágítást vezettek a templomba. A káptalan téli kápolnáját kibővítették és újra díszítették. A kriptá ajtaját is kijavították. 1901-ben az orgonát modern mechanikájú szerkezettel látták el. 1904-ben a templom déli főbejáratát neogótikus stílusban újjá építették. 1912-ben az előcsarnokot is átépítették. Ez év április 3-án reggel 8 órakor az egész éjjel dühöngő vihar a torony tetejét ledöntötte és a plébániaépület felé dobta. Még a nyár folyamán újjá építették a tornyot és október 10-én tüzték fel ormára az új keresztet.

A világháború a székesegyháztól is áldozatot követelt. 1917-ben mind a négy harangot elvitték.

A cseh megszállás alatt 1930-ban a templomot restaurálták. Ekkor Kolbay Tivadar, Spöttl Ignác és Heiss József freskóit Ádám Gyula festette át. A Szt. Borbála oltár helyére Jézus Szíve oltárt állítottak. Szt. Néli ereklyéinek is új oltárt emeltek. A keresztelő-medence mögötti falrészén a restauráláskor freskótöredék került elő.

A rozsnyói székesegyház története, leszámítva azt a 120 évet, amikor falai között a szentmise helyett a zsoltáros szavaival dicsérték az Istent, sohasem mutat hanyatlást. Püspökeiben, papjaiban mindig élt a művészi érzék, mellyel a templom emlékeit, berendezési tárgyait minden tőlük telhető eszközzel megóvták a pusztulástól. Mikor pedig restaurálásra került a sor, vagy új oltárokat állítottak fel, gondoltak arra, hogy ezekkel ne bontsák meg a templom belső összhangját. Ez a törekvés ugyan nem járt mindig sikerrel, a templom mégis, ha részleteiben nem is, de legalább fővonásaiban megőrizte eredeti későgótikus jellegét.

*

A püspöki rezidencia és a ferencrendiek temploma előtt elhaladva, a székesegyház elé jutunk. A klasszicizáló-barok campanile ragadja meg elsősorban figyelmünket. Már elhelyezésének módja is különös. A keletelt templom szentélyének déli oldalától 8.8 m. távolságra vetették meg alapjait 1733-ban és 1779-ben fejezték be. A szokatlan elhelyezésmód azonban indokolt. Mikor a templom épülni kezdett a bányászlakásokon kívül nagyobb épület a településen nem volt. Viszont ezek a bányaoldalhoz közel, tehát valószínűleg a gimnázium és a szeminárium helyén

állottak. Így a templomot akként építették, hogy a középkor fel-fogása szerint, a község középpontját képezze. A hely azonban nem volt alkalmas arra, hogy a felvidéki városok mintájára a polgári élet eseményeinek színhelye legyen. Mikor a husziták a templomtól nem messze várat építettek, ez is arra készítette a lakosságot, hogy a város piacát, ahogyan akkor nevezték a „Ring“-et a délfelé elterülő tágas téren alakítsa ki. A templom ezzel megszűnt a város középpontja lenni. Tornya a templomnak nem volt, csak a XVII. században találunk fából készült campanileről feljegyzést. 1733-ban határozza el a város, hogy tornyot építtet. Felvetődött az elhelyezés kérdése. A nyugati homlokzathoz nem építhették, mert akkor a templom kiesett volna a városképből. A jelenlegi megoldást választották tehát és a campanilevel sikerült a templomot legalább látszólag a főtér szerves részévé tenni. A torony építészeti megoldása az 1776—79. évekre esik. Helyi mester, talán az evangélikus templomot 1784—86. között építő Mayer János műve. Mestere a környékbeli barokk templomokat szemlélve, azok mintájára építette a kor klasszicizáló nyugalma magán viselő tornyot. Alapja négyzet, melynek minden oldala 7 m hosszú. Földszinti és két emeleti részre oszlik. Alsó zömök részének közepén két pillér között nyílik a neoreneszánsz, rusztikás kövekből rakott, félkörű nyílású, erőteljesen kihangsúlyozott párkányzattal lezárt kapunyílás. A párkány alatt triglyphes dísz és négy kazettában a hit jelvényei futnak végig. Az első emeleti rész akanthusos fejezetű 2—2 félpillérje között egymás fölött 2—2 ablak van vágva, fölöttük domborművű virágfűzér húzódik. Erőteljesen kiugró párkány választja el az azonos tagozódású második emeletről, melyet 1912-ben építettek újjá és zömökebb arányaival szinte ránehezedik az alsó emeletre. A toronysisak szokványos hagymaalakú.

A toronytest alatti átjárón keresztülhaladva, a székesegyház keleti részéhez érünk. Haladjunk el a déli díszkapu mellett és lépünk be a nyugati kapun. A templom hossza 35.5 m., szélessége a hajóban 12.1 m. Alaprajza azonnal megmutatja, hogy a mai templomtest mennyi átalakítás eredménye. A tágas előtérből, honnan az orgonakarzatra vezető lépcső nyílik, keresztbefutó előcsarnokba jutunk. Négy nyolcszögletű pillér és két félpillér választja el a hajótól. Öt travéra oszlik, csillagboltozat fedi. A 8.8 m. széles főhajót három nyolcszögletű pillér választja el a 3.3 m. széles baloldali mellékhajótól. Három és fél travérra

oszlik, melyeket a főhajóban csillagboltozat, a mellékhajóban keresztboltozat fed. A 16 m. hosszú és 10 m. széles szentélyi részt a hajótól gótikus diadalív választja el, három lépcsőfokkal fekszik magasabban mint a hajó. Nyolcszög három oldalával záródik. A templom kéthajósnak hat. A jobboldali mellékhajó kifejlődését a kápolnasor gátolja. A Szt. Néti kápolna hossza 10 m., szélessége 4.45 m. Kiszögelése a Szent Sír kápolna. Ezután a déli bejárat előtere következik (4.3×5.6 m.), majd a Jézus Szíve kápolna (3.6×4.4 m.). A templom északi részéhez épített Bakócz kápolna hossza 17.3 m., szélessége 7.65 m. Mint már említettük, jelenleg földszinti és emeleti részre oszlik. Szentélyi záródása szintén háromoldalú. Három, egyszerű csillagboltozattal fedett szakaszra oszlik. (A kápolnák építésének idejét a székesegyház építéstörténeti leírásában ismertettük.) A templom külsején az ívek nyomását a támasztópillérek vezetik be. A Bakócz kápolnát öt, a szentélyi részt hét pillér erősíti.

A kecsesen futó késő gótikus boltívek zárókövei a gótikus plasztika remekei lehettek. Ma sajnos már nincsenek eredeti helyükön.

Gazdag gótikus kőplasztika nem díszíthette a templomot, mert mikor Rosznyón a művészet a város gazdagodása folytán erősebben fellendült, a gótikát már a reneszánsz stílusáramlata váltja fel. Formáiban azonban gótikus szellemet tükröz a déli díszkapu. Ez a szellem a kapubélet szélső oszlopaiból felfutó fialék és a pálcatagos nyílás fölötti, enyhén számárhátú ív körzsaiban éled újra. A reneszánsz horizontális gondolata a két fialét összekötő erősen kiugró párkányban mutatkozik meg. Az elcsökevényesedett tympanonban egy angyal Veronika kendőjét tartja. A kendő mögül csupán a fej bukkan elő. A nyugati kapu alapformáiban valószínűleg szintén régi, de mai kiképzését a múlt század második felében végzett restaurálások alkalmával nyerte. Belsőiben három egyszerű oszlop áll, kettős oszlopfővel, melyet faragott akanthuslevelek díszítenek. Ezek az oszlopok hármass csúcsívben folytatódnak. A külső falsíkra számárhátú ívet helyeztek, mely ugyancsak akanthusleves gyámkőben végződik. Az ív is ilyen akanthusos díszben teljesedik ki. A kapu feletti tympanont szép vonalú mérművek díszítik.

A templom belsejének két értékes plasztikai dísz rámutat arra a kettősségre, amely hazánk művészetében a XVI. század első évtizedeiben fennállott. Két stílus került ekkor egymással

szembe: a gótika és a reneszánsz. A gótika felfelé törő, vertikális vonalai már elszáradtak, üres, megszokott sablonná váltak, többé nem tükrözték vissza a középkor eszmevilágát. A középkor eszméi lassan elhomályosodtak és helyüket elfoglalta a humanista szellem. A régi, sablonná vált művészet helyébe pedig bevonultak az új stílus formái. Hazánkban az átalakulást hosszú fejlődés előzte meg. Sokszor mindkét stílus emlékeit felleljük ugyanazon a helyen, egyidőben keletkezett emlékeken. Ez a helyzet a rozsnói székesegyházban is. Pastoforiuma 1507-ben készült, a Bakócz kápolna díszkapuja 1516-ban. Tíz év különbség van mindössze a két emlék dátuma között és szellemben: egyik haldokló gótika alkotása, a másik pedig az ébredező reneszánszé.

A *pastoforium* a szentély északi oldalán áll. Az egyik restaurálás alkalmával barna olajfestékkel mázolták be, ezáltal hatása csökkent. 10 m. magas. Alsó része készült csak kőből, a tornyocskák ismeretlen összetételű masszából. (Az 1930-iki restauráláskor letört darabjából derült ez ki.) A szentségház egyik oldalával a falhoz támaszkodik. Alaprajza nyolcszögű szabályos sokszög. Ebből négyszögletű pillér emelkedik ki, üres címerpajzs díszíti mindhárom oldalát. Fent kiszélesedik és lóhere-íves párkányban folytatódik. Efölött síma rész fut végig a következő felírással:

**anno domini 1507 HOc OPVS FAcTV EST P
PeTRm De CoLoa**

Ezután következik a szentségtartó szekrény. A fiatornyok sokaságával fellazított, toronyszerű felsőrész ismét a nyolcszögű formára tér át. A második szakasz előtt egy darabig ismét a négyszögű alapforma uralkodik, majd ez a tornyocskákkal nyolcszögűvé alakul. A keresztmetszet ezután kettős, élére állított négyzetet mutat. A pastoforium végül teljesen elkeskenyedik és metszete az élre állított négyzet lesz. Mesterét, Péter mestert — a felirat PeTRm De CoLoa alapján — Divald kölni származásának tartja, míg mások kalocsainak. Konvencionális formáiban ugyan nem kel versenyre egyéb ilyen emlékeinkkel a kassai, vagy a bártfai szentségházzal, későgótikánknak mégis figyelemreméltó alkotása. Epp a közeli kiváló hazai minták folytán felesleges külföldi mesterre gondolnunk. Péter mester méltán tanulhatott a kassai és a bártfai szentségházak zseniális művésztől, Tornai Jánostól.

A Bakócz kápolna díszkapuját Myskovszky Viktor Raguzai

Vince művének tartja.²⁵ Korai reneszánsz stílű oromdíszt is az ő rajzából ismerjük, jelenleg nem alkothatunk róla tiszta fogalmat, mert bemeszelték. A félköríves tympanon mezején féldomborművű faragvány, olasz alakítású címerpajzsban Bakócz címerét mutatja. A pajzs fölött bíbornoki kalap, az egészet babéroszorúval övezi, melyet két térdelő angyal tart. Az angyalok a címerpajzsra támaszkodnak, melyen a bányászok jelvénye, az egymáson keresztbefektetett kalapács látható. Az architravon és a félköríven is triglyphes dísz fut végig.

Az architravon olvasható:

**IVDEX FELICITATIS EST DIES VLTERIVS
NON IRREDE IN FELIC...**

Raguzai Vincéről Ipolyi Arnold megjegyzi, hogy Mátyás király egyik szobrászának, Traui Jakabnak segédje lehetett.²⁶ Ragusa ekkor toscanai hatás alatt állott és ez látható az onnan hazánkba került mester alkotásain is. Ragusai Vince Kisszebenben, Berzevicén és 1513-ban Héthárson dolgozott, s nem tartozott a reneszánsz plasztika kiválóbb mesterei közé.

Szent Anna harmadmagával. A székesegyháznak, régi művészetünk szempontjából legértékesebb emléke a Szt. Annát harmadmagával ábrázoló deszkára festett képe. Mérete: 170 cm. magas, 125 cm. széles. Jelzése *L. A.* és 1513 évszám. A legutóbbi restaurálásig XVIII. sz.-i copf stílusú keretbe volt foglalva, melyet azonban most egyszerű fakeret helyettesít és ez a kép szépségeit jobban kiemeli. Eredetileg a mai Szt. Néti kápolnában volt elhelyezve, honnan 1836-ban vitték át a sekrestyébe. Itt hosszú ideig őrizték, de a nedvesség kikezdte, ezért gondos kezek a templomban, a szentély baloldalán helyezték el.

Felmerül a kérdés: szárnyasoltár töredékkal vagy önálló táblaképpel állunk-e szemben? Divald²⁷ és Genthon²⁸ szerint nem szárnyasoltár része. Viszont Rupp Jakab mint szárnyasoltár részét említi, melyen egykor Szt. Annán kívül Szűz Mária és Krisztus képe is helyet foglalt.²⁹ A bányászatot ábrázoló tájképi háttér szól leginkább amellett, hogy önálló fogadalmi képnek készült, melyet a bányászok ajánlottak fel a templom számára.

A keresztény ikonografiánknek kedvelt témája a Mettertia, azaz Szt. Anna harmadmagával. Az ilyen, Szt. Annát, Szűz Máriát és a kis Jézust együtt ábrázoló képek 1350 körül jelen-

nek meg először. Természetszerű folyománya ez a szeplőtelen fogantatás dogmája kihirdetésének, mely a figyelmet a Szent Szűz édesanyja, Anna felé irányította. A művészek sokféle változatban ábrázolták a jelenetet. A leggyakoribbak a következők. Szt. Anna, mint matróna tartja térdein Szűz Máriát és Jézust álló vagy ülő helyzetben, mindkettőjüket kis gyermek alakjában. Előfordul, hogy Szűz Mária anyja karján ül, térdén a kis Jézust tartva álló helyzetben. Máskor Szűz Mária a Jézuskát tartó Szt. Anna mellett áll. Később a két alakot egymás mellé ültetik és közéjük helyezik el a kis Jézust. Ugyancsak késői séma, mikor Szt. Anna magas széken ül s Szűz Máriát a kis Jézussal a lába előtti zsámolyon helyezik el. Hazánkban ezen ikonografiai típusok közül azokat kedvelték, ahol mindhárom alak mint egyformán fontos személy szerepel. Ezt figyelhetjük meg a rozsnyói Mettertia képen is.

A mester a három alakot középen helyezi el. Jobbról Szűz Mária ül, térdén áll a kis Jézus, amint a balról ülő Szt. Anna felé hajlik. Szt. Anna a kis Jézus kezét fogja. Jézus visszatekint anyjára; a két alakot ez a mozdulat köti össze. A kép középterében balról Szt. Anna mögött fa látszik, lombjai között zenélő angyalokkal, akik lanton játszanak, harsonáznak. A kép fő érdekessége a bányaművelés különböző mozzanatait ábrázoló háttér. Gazdag mesélő kedv mutatkozik itt meg. A művész a Rozsnyóról délnyugatra elterülő bányaoldalt ábrázolja, hol ekkor még élénk bányászati tevékenység folyt. Genreszerű alakokkal hinti tele a hegyoldalt. A hegy tetején, a tárna nyílások körül 14 alakot figyelhetünk meg, amint serényen tevékenykednek. Egyesek a tárnákba ereszkednek le, mások az ércet hozzák fel a napvilágra. Laza lombú fák jelzik az erdőt. Lent a hegy lábánál egy paraszt ökrös szekeret hajt, a kibányászott ércet viszi a kohóba, melyet a középtér baloldalán ábrázolt a mester. Még egy szekeret láthatunk a képen, a két szent asszony feje közti kivágásban. Ezt két ló, egy fekete és egy fehér húzza, a kocsis az egyiknek hátán ül. Egyszerű sátoztető alatt izzik a kohóban az érc, két ember dolgozik körülötte. A földön vödör, talyiga, szerszámok láthatók. A háttér messze viszi a szemet. Bástyaszerű, őrtoronyban végződő fal mögött folyó kanyarog, rajta bevont vitorlájú hajók horgonyoznak. Itt a mester már nem ragaszkodott a táj leírásánál a hitelességhez, hanem fantáziája kiszínezte azt. A szelíden folydogáló Sajót szélesen hömpölygő folyamává növeszti. Rozs-

nyón láthatta azonban az őrtoronnyal ellátott várfalat. Ekkor még teljes fényében állott a Bakócz Tamástól 1490-ben átalakított kastély. Vagy talán a városfal egy részét festette itt le. Fent a felhők között megjelenik az Atyaisten fél alakja koronával, glóriával, kezében jogart és országalmát tart. Szt. Istvánra emlékeztet. Feljebb a Szentlélek lebeg galamb képében.

A színezésben a vörös és a kék uralkodik. Élesen kiválik Szt. Anna fehér fejkendője és ruhaujja. A barnás árnyalatba menő, sötétzöld tónusú háttérrel a fán játszadozó puttószerű angyalok testszíne és a felhők között megjelenő Atyaisten vörös palástja élénkíti.

A kép mesterére nézve az *L. A. signatura* nem ad bővebb felvilágosítást. Forrásainkban sem találkozunk ilyen kezdőbetűjű mesternévvel. A XVI. században egy mesternévvel találkozunk a városi számadási könyvekben. 1555-ben említenek egy Menyhért nevű festőt, kinek táblakép festésért 25 dénárt fizettek. (*Item dem Melchor Moler vor dye Tafel tzum Sager tzum malem.*)

A bányavárosok művészete a XVI. század elején az ú. n. dunai iskolával tart rokonságot. A kor legkiválóbb magyar festőszobrása, M. S. mester 1506-ban készíti a selmecbányai Szt. Katalin templom főoltárát. A kiváló művészegyéniség hatása bizonyára elhatározóan befolyásolta a bányavárosok festészetét. Erről azonban teljes képet az emlékek szórványos volta miatt nem alkothatunk. A Mettertia kép festője M. S. mester köréhez tartozott, kinek későgótikus-barokos és a dunai iskolát idéző stílusa megkapta a rozsnýói művészt is. Mária fejtartásban és arctípusban erősen hasonlít M. S. mester Jézus születésének (Hontszentantal, plébániatemplom) gyermekét imádó Szent Szűz típusához.³⁰ A formák azonban itt elnagyoltak, nem játszadozik az ajkak körül az a finom, olaszos mosoly, mint M. S. mesternél. A szemek sem oly kifejezőek. Egyénibb a felfogás Szt. Anna komor, öreg arcán. A művész fény és árny kezeléssel mintázza ki az arcformákat, s a kifejezésben is jó karakterfejet ad. Szt. Anna, szinte nem törődve a feléje hajló kis Jézussal, elmerengve a távolba tekint, mintha féltene a játszadozó Gyermek sorsát. Ez az arc az egyetlen komor folt a derűt árasztó képben. A kis Jézus alakja ismét M. S. mestert juttatja eszünkbe. Rokon a Királyok imádásának (Lille, Palais des Beaux-Arts) Jézusával. Különösen az Anyjára visszatekintő Gyermek fejmozdulata azonos. L. A. mester azonban ellentétben M. S. mester telt, igazi bambino-

formáival anatómiailag jól megfigyelt, de kissé öreges testformákat ad. Különösen a karok duzzadó izmain érezzük ezt. Az arc formái sem tükrözik vissza a gondtalan gyermeki bájt. A ruharedők töredezettek, különösen Mária köpenyén. Szt. Anna ruharedőit valószínűleg az egyik restaurálás alkalmával nagyolták el. Szinte gótikus köpenyfigura mindkét alak, a test organikus voltát alig érezzük.

Míg az alakokban még későgótikus formaérzés él, az idillikus tájkép a dunai iskola háttérének lírai légkörét adja. A tájkép staffageszerű alakjai mozgalmasak, jó megfigyelő képességről tanuskodnak. Éles megfigyelésre vall az is, hogy a mester felismerhetően festette meg a rozsnyói hegyoldalt. A kanyargó folyó ehhez legközelebb fekvő példáját látjuk M. S. mester „Mária és Erzsébet találkozásán” (Bp. Szépművészeti Múzeum). A gazdag tájképben rejlik a kép igazi értéke, mely XVI. századi festészetünk legérdekesebb alkotásai közé helyezi.

A Mettertia kép mestere valószínűleg rozsnyói születésű volt, vagy legalábbis hosszabb időt töltött a városban. M. S. mester műhelyében tanulhatott és a rozsnyói bányászok megbízásából készítette e fogadalmi képet. Nem volt kiemelkedő egyéniség, de jó természetlátásával és ügyes ecsetkezelésével felülemelkedik az átlagmesterek színvonalán.

A székesegyházat több falkép díszíti. Legrégibb a déli kápolnasornak utolsó, jelenleg Jézus Szívéről elnevezett kápolnájában előbukkant freskótöredék. A déli oldalfal alsó sávján akadnak rá az 1930-i restaurálás alkalmával. A kápolnát, mint azt az írott források mellett a boltozat zárókövén olvasható évszám is mutatja, 1828-ban képezték ki teljesen, de a falrész, melyen a töredék látható, jóval régibb. A freskó tárgyát nehéz kivenni, mert a többszöri átfestés erősen megrongálta. Legutóbb márványozást utánzó csíkokkal festették át és ennek még mindig meglátszó vonalai zavarják a kibontakozó formákat. Jobboldalon három alak körvonala még elég jól láthatók, mögöttük fejeket sejtető foltokat veszünk észre. Balról a körvonalak egy asszony alakját mutatják, karján mintha gyermeket tartana. Az elrendezésből arra következtethetünk, hogy vagy Jézus születését, vagy a Háromkirályok imádását ábrázolta. Az utóbbi feltevés valószínűbbnek látszik. A jobboldali alakok egymást előzik. A színek elmosódottak, az okkersárga uralkodik, amit helyenként egy-egy vöröses folt szakít meg. A rajztechnika, a formák (egy, a jobb-

oldalon felemelt vaskos kar), az egész felépítés kezdetlegesnek látszik, bár mai állapotában a falképnek e színvonaláról és stílusáról, se koráról nem lehet határozott véleményt mondani. XVI. századbeli munkát sejthetünk benne.

A többi falkép a XIX. században készült. *Kolbay Tivadar* kassai festő 1845. körül a Szt. Néti kápolnát díszítette falfestményekkel. Az ebből nyíló *Szent Sír kápolna* szelleméhez alkalmazkodva *Krisztus kínszenvedésének jeleneteit* festette meg. Az oltárral szemben húzódó falsíkon Krisztust a kereszten ábrázolta. A tér kétharmadrészében jobbra állítja fel a magasba meredő keresztet a Megváltó alakjával. Balról a sarokban három női alak áll. Az egyiket a keresztt felé fordulva ábrázolja: a Fájdalmas Szűz alakja ez. A másik kettő elfordul, nem bírják nézni e sok szenvedést. A keresztt lábánál Mária Magdolna térdel. A háttér Jeruzsálem városát és hegyes vidékét ábrázolja. A legmegkapóbb az üdvözítő alakja. Minden izma megfeszül a fájdalom súlya alatt. Az arc formáit sajnos a legutóbbi restauráláskor átfestették. Hasonló sors érte a színeket is, melyek mai állapotukban túlságosan rikítóak. Ezek ellenére is azonban a kép hatásosan érezteti a világtörténelem legtragikusabb pillanatának, a „Consummatum est“-nek hangulatát.

A baloldali fal Krisztus sírbatételét ábrázolja. E ciklus freskói közül kompozíció és lelki kifejezés szempontjából is ez a legsikerültebb alkotás. Középen ül a Fájdalmas Anya, ölében fia holttestével. Mennyi erő van ebben az alakban; az arcon a fájdalom vihara mögött ott érezzük a megnyugvás ígérését. Jobbról a háttérben két angyal jelenik meg a kínszenvedés jelvényeivel. Baloldalon Arimatiai József áll. A színek világosak, ugyancsak átfesthették őket, erre mutat az egészről kirívó egy-egy vörös és kék folt. Tökéletes anatómiai tudásra mutat Krisztus elomló testének megmintázása.

A Szent Sír kápolna ajtaját kinyitva, a szárnyakon, vászonra festve két-két sírt őrző katona alakját láthatjuk. Ezek a legkevésbé sikerült alkotások. A baloldalon elől térdelő fiatal szőke férfiben a mester önarcképét lehet sejteni. Az alak beállításán kívül a feltevést megerősíti az a körülmény is, hogy mellette volt látható a művész aláírása, amelyet elrejtettek, midőn a szélein szakadozott vásznat behajtották.

Az ajtószárnyak fölötti falon két jelenetet találunk egy képsíkba szerkesztve. Keretül román stílusú csarnok szolgál. A balról

nyíló ablakon át a szabad természetbe pillantunk ki. Az üres sziklasírt látjuk. Fehérruhás angyal mutat rá: „Feltámadott.“ A főjelenet a csarnokban játszódik le. A feltámadt Krisztus megjelenik Anyjának. Az anya és fiú találkozását megkapó, bensőséges kifejezéssel ábrázolja a művész. Krisztus csendesen belép a szobába, mint az anya szeretett fia, nem pedig, mint a mennyország királya. De Mária az Istenembert látja benne, térdreborul előtte. Jézus pedig hozzáhajol, hogy magához emelje. Ebben a mozdulatban, amint az Anya és a Fiú karjai egymásba fonódnak, van a kép tartalmi hatása. Ebben a mozdulatban a nagy fiúi gyengédséget és azt a végtelen isteni szeretetet érezzük, amellyel az Úr magához emeli a megkínzott és a Nagyhét fájdalmaiban megtisztult emberiséget. Jobbról a háttér ablaknyílásában három félalakban ábrázolt angyal Alleluját énekel. Nem annyira a formák szépsége, mint inkább a gondolat költőiessége a megkapó.

Ugyancsak Kolbay festette a keresztesarnok falán a négy evangélista monumentálisan ható alakját.

Kolbay Tivadar, amint műveiből kitűnik, jó falképfestő volt. Ismerte feladatát és annak lényegét. Tudta, hogy az a jó falkép, amely része a falnak. Olasz hatást érzünk képein. Perspektivikus érzéke kifogástalan, tud komponálni, ismeri az emberi test anatómiáját. Biztos statikájú alakjai nagyvonalúak, monumentálisak. Magasabb szellemiség hordozói ugyan, de mégis szívhez szólnak. A mellékalakokra kevesebb súlyt helyez, elnagyolja őket, úgy, hogy sokszor a befejezetlenség benyomását keltik. Színei világosak, harmónikusak. Szereti a barnás-sárgákat, a világos zöldet, zívesen használ égszínkéket és fehéret.

A hajó oldalfalainak falképei *Szűz Mária életéből vett jeleneteket* ábrázolnak. *Spöttl Ignác* bécsi születésű festő művei, 1862-ben készültek, *Führich József*nek az altlerchenfeldi (Bécs mellett) templomban festett Szűz Mária hasonló tárgyú ciklusa nyomán. *Führich* 1852-ben kapta ezt a megbízást és a kivitelezésnél számos bécsi festő segédkezett neki (*Kupelwieser*, *Engerth*, *Blaas*). *Spöttl* is ekkor dolgozhatott mellette.

A falképsorozat a jeleneteket nem a történés sorrendjében adja. Így az első kép a szentély baloldali falsíkján, a pastoforium mögött Mária halálát jeleníti meg. Kompozíció tekintetében ez a legsikerültebb. A művész a középtérben helyezi el a halottaságyat, körülötte helyezkednek el az apostolok, arcukon a halál

keltette megdöbbenés. Kitűnő karakterfejeket találunk köztük. Az ágy lábánál elhelyezett égő gyertyák sárgás színbe burkolják a jelenetet.

Mária és Erzsébet találkozása a következő jelenet. A két alak a középtérben foglal helyet, élénk háttér előtt. Jobbról román ívű csarnok előtt Zakariás ül és olvas. Balról az úton férfi közeledik. Ugyancsak balra az előtérben kedves idill részletként a kút kávján ivogató galambok ülnek. Az élénk színezésű képen lírai hangulat ömlik el, amit fokoznak az elhintett virágok és zöldelő lombok.

Az Angyali üdvözet jelenetét tették legjobban tönkre a restauráláskor. Pedig a beállítás lírai hangulata megköveteli a csendes, világos színeket, amelyek itt eltűntek, hogy helyüket a parasztosan ható égszínkék és erős rózsaszín váltsa fel. Román csarnokban játszódik le a jelenet. Az angyal halkán lép be és elmondja az üdvözet szavait. Fölötte megjelenik a Szentlélek galamb képében. Az égszínkék ruha redőiben még érezzük a mozgás lendületét. Mária szívére teszi kezét, fejét engedelmesen meghajtja. Ruhája lilás rózsaszín. Középen a háttérben láda áll, előlapján Ádám és Éva a bűnbeesés fája mellett. A földre helyezett vázában liliomok virítanak. A csarnok ablakán át a szabadba pillantunk. Hegyes vidék, nyájas falucska képe tárul elénk.

Mária eljegyzése nagyszabású kompozíció. A művész hatalmas oszlopos csarnokba helyezi az alakokat, a három főalakot háromszögbe foglalja. Ismét kivezeti a szemet a szabadba, de már nem ad tájképi háttérrel, csupán a kék horizontot festi. Gyertyák világítják meg a jelenetet. A kék és lila mellett a meleg barna és vörös az uralkodó szín. Mária kék ruháján ismét ott találjuk a restaurátor nyers ecsetének nyomát.

Mária születésén a Mária halála jelenetnél alkalmazott felépítést látjuk viszont. Középtérben áll Szt. Anna ágya, szétvont barna függönnyel. Balra, az ágy mellett egy szolgálóleány szorgoskodik. Jobbra élénk csoport: az újszülöttel asszonyok foglalkoznak. Középen ül az egyik, ölében a kisdettel, kettő mellettük térdel, kettő pedig mögöttük áll. Jobbról gótikus formájú ablakon keresztül kapja a jelenet a világítást.

A menekülés Egyiptomba jelenetén angyal vezeti az éj sötétjében a szamarat. Szt. József barna köpenybe burkolva halad a szamár oldalán és szeretettel ügyel Szűz Máriára és a kis Jézusra. A menny kárpítja megnyílik és angyal száll alá, sugárzó alakja

megvilágítja az éjszakát. A színek itt is világosak. A kék uralkodik Márián és Jézuson is. Az éj hangulatát legjobban az angyal lilás-szürke leple érzékelteti. A művész gazdag természeti környezetbe helyezi a jelenetet, melyet tarka virágok és laza lombú fák élénkítenek.

A hajó jobboldalán az a jelenet látható, amint Szt. Anna a gyermek Máriát olvasni tanítja. Emelvényen helyezkedik el a két főalak. Lent, balról Joachim olvas, jobbról pedig egy szent-asszony rokka mellett ül. Az emelvény lépcsőjén is alakokat látunk.

Mozgalmasságával tűnik ki a sorozat utolsó képe: Mária koronázása. A két főalak felhőn ül. Balról Jézus a koronát Anyja homlokára helyezi. Két oldalt két-két zenélő angyal emeli az ünnepi pillanat fenségét. Fent megjelenik az Atyaisten és kiterjesztett karjaival egységbe foglalja a jelenetet.

A Jézus Szíve-kápolna boltozatát is freskó díszíti. Keresztelő-kápolnául is szolgál, így a falkép Krisztus megkereszteltetését ábrázolja. Krisztus a Jordán vizében áll, jobbra mellette Keresztelő Szt. János, kezében botja, melyen ezt a feliratot olvassuk: Ecce agnus Dei. Mellékalakként egy jámbor asszony és egy ifjú szerepel.

A diadalív jobb oldalán Szt. István király impozáns alakja tűnik elő. A szentélyben a tizenkét apostol alakja sorakozik.

A templomot a figurális freskókon kívül gazdagon festett ornamentika, Heisz József bécsi festő műve díszíti. Az ornamentika a templom építészeti stílusához alkalmazkodva gótikus formákat mutat, egészében mégis barokos, nem tagadhatja meg korát. Az alakok gótikus baldachin alatt foglalnak helyet; csúcsíves, gótikus mérművekkel díszített fülkék keretezik az egyes jeleneteket. Az élénk színhatású, mozgalmas barokk falfestmények folytán a templom elveszti gótikus összbenyomását.

A freskó barokk szellemével összhangban állanak az oltárok is. A barokk *főoltár* 1779-ben készült és Gode József műve. Hatalmas építmény, jó szerkezeti elgondolással. Felső része carrarai márvány, amely lejjebb barnább, majd hamuszínű márványozásba megy át. Középen, a tartó oszlopok alapját keilheimi kölemezlapok borítják. Párkányzata nem alkot teljes félkört. Ezen egy-egy nagyobb és egy-egy kisebb olasz márványból faragott, klasszicizáló, aranyozott fejezetű oszlop emelkedik. Közöttük Péter és Pál apostol aranyozott szobra áll. A két maga-

sabb oszlopon egy-egy, kb. 2 m. magas angyal térdel, márványozott talapzaton. Az oltárkép felett a Szentháromság domborműve látható. Felhők között ül az Atya és a Fiú, fölöttük a Szentlélek jelenik meg galamb képében. A felhők nyílásain angyalok kukucskálnak ki. A márványozást a Rojtsek testvérek készítették, akik Bécsben képezték ki magukat. Az ő nevüket olvashatjuk a pastorium mellett függő márványtáblán, amely Kollártsik püspök érdemeit örökíti meg. Az oltárkép Mária mennybevitelét ábrázolja Ticián festménye nyomán. A képet Bécsből hozatták. Különösen a színezésben sikerült másolat.

Az oltár baloldalán lévő mellékoltár képe *Szt. István és korát* ábrázolja. Mestere ismeretlen. Baloldalt magyaros ruhába öltözött alakok keresztet állítanak fel. A háttérben vár emelkedik. A jobb oldalon, az előtérben foglalnak helyet a főalakok, Szt. István király és Szt. Gellért püspök két magyarruhás vitéz kíséretében. A háttérben kőbálványt állítanak fel a még pogány magyarok. A kőkalapács ütése alatt formálódnak ki a bálvány vonásai, melyet azonban csakhamar le fog dönteni a kereszt hatalma. A két szellemiség közötti ellentétet akarja kifejezni a művész a fényhatásokkal is. A bálvány körüli csoport felett sötét, felhős az ég, mintegy a lelki sötétséget fejezi ki. A viharos felhők a kereszt mögött megtörnek és elővillan a kék ég. Az uralkodó szín kék, sárga és vörös. A kép a XIX. század végének eredeti elgondolású, de formailag elég gyenge alkotása.

A főoltár jobboldalán felállított mellékoltár képe *Szt. Nétit* ábrázolja. Jobbfelé fordulva térdel az ifjú szent, kezeit széttárja. Fínom arcát szőke, göndörfürtű haj keretezi. A kép művészi értéke jelentéktelen, de érdekes a felfogása. A római vértanú Szt. Imre eszményi képére emlékeztet. Heroikus római ifjú helyett lírai, ábrándos kifejezést ad.

A hajó baloldalának első mellékoltárán a barokk pompa leegyszerűsödik. Az oltárképen *Nepomuki Szt. Jánost* látjuk fehér alában, a feszületet kebléhez szorítja. A hármassoztatú predella jól megfigyelt, festőien előadott, erdős vidéket, majd virágos mezőt ábrázoló tájképet ad. Jene Godofried kassai festő műve. Az oltárt Lajtsák püspök állíttatta fel.

A *Szt. András* vértanú tiszteletére emelt következő mellékoltárt 1828-ban Scitovszky püspök adományozta. Oltárképe az egyszerű fatusi képek színvonalán áll. A barokk oltárépítmény gránit oszlopai dúsan aranyozottak.

Szt. Néti vértanú oltárát 1936-ban újjal helyettesítették. Műkőből készült. Felirata:

S. Neitus Martyr Christi in pacem.

1836. Joannes Eppus me portat

1936. Michael Eppus me ornat.

A Jézus Szíve oltárt is a harmincas években emelték. Szép szobrát Riegele Alajos pozsonyi szobrászművész készítette.

A baloldali hajóban függ *Szt. Borbála* képe. Eredetileg a Scitovszky püspöktől 1828-ban felállíttatott oltár képe volt. Mérete 220 cm. magas, 76 cm. széles. *Czausig József* (1781—1857) löcsei mesternek, kiváló oltárkép- és arcképfestőnek egyik legkorábbi műve. A művész középen helyezi el a szent alakját, vörös ruhába öltözteti és kék köpenyt vet vállaira. Baljában tartja szent-jelvényeit: a pálmaágat és a kelyhet a Szent Ostyával. Jobbjával kardra támaszkodik. A test statikája biztos. Jobb lábával lép előre és ezt térdben meghajlítja. Fejét balra fordítja és az égre tekint. Szőke haja, dús fürtökben omlik alá. A háttér a síma kék ég, csupán baloldalon emelkednek magas bástyafalak. Az arctípusban és az alak telt idomaiban a késői rokokó báj mellett érezzük a biedermeier kor nyugodtabb hangulatát is. Ecsetkezelése ügyes, színei melegek. Rozsnyóhoz közel, a krasznahorkai várban is találkozunk egy művével. Ezt 1826-ban festette egy 1747-ből származó eredeti nyomán. Dobos Andrásnak, II. Rákóczi Ferenc lovasdobosának arcképe és főleg viselettörténeti szempontból érdekes.

A Bakócz kápolnában lévő, ú. n. *téli kápolnába lépve*, azonnal szemünkbe ötlük a *Madonnát* ábrázoló oltárkép. Mérete: 155×76 cm. Eleinte a székesegyházban függött. Emlékeztet a Fekete Madonnák típusára, van benne valami ikonszerűség. Mandulavágású, fekete szemek, sovány, az időtől megbarnult archból tekintenek felénk. Mária kék köpenyt visel. A kis Jézus jobbkezevel áldást oszt. Felirata:

**FIDeLIs Mater soCIetatis IesV, protegit a
pestis Labe eXIIIIsque RosnaVIenses.**

Tehát a pestis veszedelem idején ajánlották fel a Szent Szűznek, hogy oltalmazza őket. A kronosztikon dátuma: 1731.

A sekrestyében két régi arcképet őriznek. Az egyik Andrássy püspököt, a más Karaba Györgyöt, a rozsnyói székeskáptalan nagyprépostját ábrázolja.

Látogassunk még el a kritába is. A lejártnál az ajtó fölött a következő verset olvashatjuk:

**Andrássy Püspököt a sors letette itt
Az Ég Lelkét bírja, s fizeti tetteit.
Kis testben nagy Lélek, nagy Pap, s adakozó,
Özvegyel jóltevő, s árván szánakozó,
Boldog föld, a mellyik Eőt gyomrába vehette,
Kevélkedhet a Keő, a melly Eőt fedhette.**

Bent egyszerű sírkövek alatt nyugszanak Rozsnyó püspökei.

A premontrei, azelőtt jezsuita templom

A zöld lombok közül előbukkanó „diáktemplom“ nemesen egyszerű barokk homlokzata, Rákóczi őrtorony néven emlegetett, tömörszerűségében oly méltóságteljesen ható tornya határozza meg leghívebben Rozsnyó városképét. Amint ott áll a főtér közepén, dacolva a zöldhátú hegyekről lezúduló viharokkal a megingathatatlan, diadalmaskodó katolicizmus erejét juttatja eszünkbe.

Építése az ellenreformáció térítő szerzeteseinek, a jezsuitáknak nevéhez fűződik. Az evangélikus hitet valló rozsnyói lakosság visszatérítése lassan haladt előre. Mikor Lippay György került az esztergomi érseki székbe, a nehéz feladat elvégzése céljából Rozsnyóra is jezsuitákat küldött. Hannula Jakab jezsuita atya meg is érkezett Rozsnyóra, de letelepedését a protestáns lakosság megghiúsította. Lippay ekkor erélyesebb eszközökhöz folyamodott és 1656. márc. 13-án Szentkeresztről levelet írt a rozsnyói tanácsnak.³¹ Tudatta, hogy Hölgy Gáspár prefektus kíséretében egyházi embert küld a városba, aki a javadalmaira fog vigyázni és az elhagyott lelkeket gyámolítja majd. A protestánsok tisztartót sejtettek az „egyházi emberben“, Martonfalvy Ignác atyában és szívesen fogadták. Mikor azonban a páter téríteni kezdett, a polgárság kiverte a városból. Miképen történt ez, annak részleteit nem ismerjük. Azonban, amit róla tudunk, rácsfol arra a szájhagyományra, mely szerint „*Lippay György érseket a berzétei utcán végig felállított koporsókkal és egetverő siratással (azaz dögvészt színelve) akarták volna távoltartani.*“³² Lippay az idézett levél szerint nem is készült Rozsnyóra, hanem csak biztosokat küldött oda.

A páter tetteles bántalmazása és elűzése megindította a jezsuiták és protestánsok közötti harcot. A sérelmet példás büntetéssel kellett megtorolni. A tanácsot Érsekújvárra idézték; útközben a főbíró és a vele levő polgárokat letartóztatták. A főbíró

Hölgy Gáspár útján az érsek közbenjárását kérte. A pártfogás megtörtént, de az ítélet — melynek szövegét nem ismerjük — ennek ellenére is igen súlyos lehetett. Emellett szól a szerződés, melyet a város és az érsek az ítélet alapján kötött. A város kötelezte magát, hogy bírság címén 2000 frt.-ot fizet; a piaci torony mellett a jezsuiták számára templomot építtet, a jezsuita atyákat befogadja és oltalmazza, ellátásukhoz évente 200 tallérral hozzájárul és számukra az egri basától hitlevelet szerez.

Az elszegényedett és az 1644. évi pestistől megtizedelt lakosság azonban az érsek többszöri felszólítására csak nehezen tudta lefizetni a büntetést. A templom építéséhez is hozzáfogtak ugyan, de mint azt Lippay 1658. aug. 18-án kelt levele bizonyítja, csak hitvány anyagot használtak. A falakat darázsköből emelték, a tetőzetet is kötés nélkül tették fel. Felszólítja őket a püspök, hogy legalább az ablakokat készítsék faragott kőből. Az indokolt figyelmeztetés későn érkezett: a templom rövidesen beszakadt. 1658. szept. 17-én Lippay erélyes hangú levélben inti a rozsnyóiakat, hogy fogadják meg Mártonfalvy tanácsait. Ha ezt már kezdetben is megtették volna, úgy nem következik be a baleset. Sürgeti az építést, hogy a templomot a tél beállta előtt legalább tető alá hozzák.

Lippay György a kezdeti nehézségek leküzdése után 1659-ben jezsuita rendházat alapít Rozsnyón. A rend jó anyagi körülmények között kezdte meg működését. A tornyot (haranggal együtt) és a megkezdett templomot kapták, azonkívül a közelben lévő pincét, a templom melletti iskolát és a plébániaépületeket. 1666-ban megkezdék a Csucsomi-utca sarkán a rendház építését. A földszinten helyezték el az általuk fenntartott iskola tantermeit. A jezsuita-atyák 1682-ig, Thököly felkeléséig békésen és sikeresen működtek a protestáns lakosság körében. Ekkor menekülni kényszerültek. Lengyelországba mentek és magukkal vitték a templomi szereket is. A száműzetés 1687-ig tart. A Rákóczi-féle szabadságharc ismét megpróbáltatásokat jelentett. A vallási béke azonban újból helyreállt és a szerzetesek 1711—1773-ig nyugodtan folytatták áldásos tevékenységüket. 1773-ban II. József rendelete folytán a rendet ideiglenesen eltörölték. A hívek gondozását ekkor a ferencesek vették át. 1778-tól napjainkig a premonstreiek gondozzák a templomot és nevelik a jezsuitáktól alapított gimnáziumban a rozsnyói ifjúságot.

Mielőtt a templomot művészetileg ismertetnők, a toronyról

kell szólanunk. Komor fenségében régóta ott örködik a város főterén, szembeszállva az ágyúk pusztító tüzével. Harcos századok letűnt emlékét őrzi az oldalába befalazott ágyúgolyó. Alatta látjuk a világháborúban hősi halált halt rozsnyói hősök díszes márványtábláját. Déli oldalán a város domború címerével díszített és az egykori aranyozás kopott nyomait mutató kőtábla hirdeti: „*Anno 1643 inchoata, Judice Existente perilustro Domino Martino Weiszer verum ob tumultu bellicoso neglecta jam sub judicatu Mathaei Bakos finita Ao 1654.*” A négyzetes alaprajzú torony négy emeletre tagozódik. Az egyes emeleket kevésbé kiugró párkány választja el egymástól. A földszinti rész $4/5$ magasságáig a sarkokon egy-egy támasztópillér fut fel. Ezek közül azonban csak a torony déli részén maradt meg kettő, a másik kettőt a templom építésénél lebontották. A földszinti rész déli oldalát három egymásmelletti, téglalap alakú ablak tagolja, felettük lőrés. Az első emelet egységes falsíkot ad, rajta két lőrés. A következő emelet félköríves ikerablakai némi könnyedséget kölcsönöznek a nehézkes építmények. Az utolsó emeletet a körülfutó árka-dos folyosó ismét két részre tagolja. A torony a kiképzésében nem is, de felépítésének módjában halványan tükrözi a Szepesség jellegzetes reneszánsz harangtornyainak hatását.

A kész toronyhoz kellett hozzáépíteni a templomot. Hossza 25.0 m., szélessége 7.75 m. Déli, szentélyi falával a toronyhoz támaszkodik, a lezáródás itt háromszögű. Az egyhajós templom oldalfalait négy pillér tagolja, ezekből futnak ki a keresztboltozat ívei. A négy pillérnek megfelelően a külsőt négy támasztópillér erősíti. A falközökben félkörívű lezáródású ablakok nyílnak. Jobboldalon, az első és második pillér közötti ajtó mellékkápolnába vezet. Az északi bejáratnál előcsarnok húzódik az orgonakarzattal.

A templom egyszerűen kiképzett barokk homlokzatán a jezsuita templomok nyugtalan vonalai kiegyensúlyozottakká lesznek. Már kiütkezik a klasszicizáló hajlam. Középen egyszerű, négyszögletes kivágású ajtó nyílik. Felső síkjával egyvonalba esik a két oldalt bemélyülő, félköríves záródású szoborfülkék alapja. Az oromzat háromszögű tympanonban végződik, melyet két homorú ív köt össze az elválasztó párkánnyal. Középen kerek ablak. Ennek a homlokzatnak példáján alakítják ki később a ferencrendi és az evangélikus templom homlokzatát is. A tym-

panon csúcsából a jezsuiták szép, vasművű jelvényével ellátott kereszt nyúlik az ég felé.

Figyelemreméltó a két fülkében elhelyezett hársfából faragott szobor. A baloldali Mózeszt ábrázolja földig érő talárban, mely alól csak a lábfej bukkan elő. Bal lábával előre lép! Bal hóna latt tartja az egyik kőtáblát, a másikat a földre helyezi és bal kezével rátámaszkodik. Jobb karja heves mozdulattal nyúl át bal oldalára, a táblát akarja megragadni, hogy földhöz vágja azt. A mozdulat hullámszásba hozza a ruharedőket. A hosszúkás fejen is meglátszik az indulat hevenessége. Jobb felé tekint kétharmad profilban. Haja és szakála dús csigákban omlik alá. A beállításban és kiformálásban némileg Donatello szobraira emlékeztet. Dávid király szobra párszobornak készült. Ennek megfelelően a mozdulatok az ellenkező irányba mutatnak. Rövid tunikát visel, szintén a bal lábbal lép előre. Bal karját könyökben kissé meghajlítva előre nyújtja, ökölbe szorított kezében jogart tart. Jobbjával hárfájára támaszkodik. A művésznak itt alkalma nyílt volna anatómiai tudását megmutatni, tekintve, hogy több testrész szabadon maradt. De éppen ezáltal nyilvánvalóvá lesz, hogy a művész nem rendelkezett kellő anatómiai tudással. A lábak túl vékonyak, erőtlenek ahhoz, hogy a férfitestet tartsák. Az arc ábrázolásában sem alkot kiválót. Míg Mózesnél jól jellemez, addig itt a balra fordított fej nem tükrözi a férfikor teljében lévő király lelki világát, hanem öregedő, sablonos típusarcot ad. Csupán a rövidebb és szeszélyesen göndörödő fürtökkel érzékelteti a fiatalabb életkort.

A templom belsejét két korbelti barok oltár díszítette. Ma már csak a Szt. Alajos mellékoltár áll. A *főoltárt* az 1900-as évek elején szétszedték, faragványai szétszóródtak. Helyét neogótikus szentségházzal ellátott mensa-oltár foglalta el. Mögötte egyszerű aranykeretben Xavéri Szt. Ferencnek, a templom védőszentjének képe. Lammel festőművész-tanár munkája a század végéről. A sivatagot a jobb oldalon elhelyezett két pálmafával jelzi. A szent baljával az ég felé mutatva prédikál az őt körülálló hét alaknak. Szerkesztése szimmetrikus, a fejeket profilban adja. Legsikerültebb a jobb sarokban álló öreg alak erőteljes vonalú karakterfeje.

A baloldali *Szt. Alajosnak szentelt mellékoltár* az első és második pillér között áll. A fából faragott, fehérre festett, dúsan aranyozott oltár a barok előírást követi, de a hajlások finomsága, egy-egy merész ívelésű voluta felhívja rá a figyelmet. Az

oltár felső részét kagylós baldachin alkotja, mellette két angyalfej mosolyog. Az oltár két oldalán egy-egy barok váza áll. A 190 cm. magas és 92 cm. széles oltárkép Szt. Alajost ábrázolja. Jobbról a megnyílt égből angyal száll alá és a keresztet hozza. A szent vágyakozó, rajongó arccal tekint rá. Balra két angyalka könyvet tart, fent a felhők között kettő koszorút hoz. Különbözőbb kvalitásokat nem mutat a kép. A szent naív arcában sok a hasonlatosság a múzeum Evangélista Szt. János képének arctípusával. A színek sötétek, barnák, sárgás-zöldek, rózsaszínes hús-szín, az arcokon élénken piros rózsák nyílnak. A fény is tompán hat, nem ragyognak a színek.

A templom legutóbbi restaurálásakor Ádám Gyula festette az építészeti tagokat kihangsúlyozó ornamentális díszeket. A boltozaton Jézus születését, Jézust a templomban és a Hegyi beszédet ábrázolta konvencionális, provinciális módon, élénk, sokszor rikító színekkel.

A templom építészeti kiképzésének nyugodt egyszerűségével, barok oltárának finom hangjával maradandó emléket állít ismeretlen mesterének, aki feladatát a XVII. század második felében művészi ízléssel oldotta meg.

A Szentséges Megváltóról címzett Szt. Ferenc- rendi tartomány Szt. Annáról elnevezett rend- háza és temploma

A rendház történetét, valamint a templom építésére és berendezési tárgyaira vonatkozó rövid, sokszor csak egy-két mondatos, vagy szavas adatokat a „Historia Domus“ három vaskos kötete őrzi. Az első bejegyzés 1733-ból való. A ferences atyák letelepedését eszerint Johannes Petz (más helyütt Pecz) városi tanácsos és felesége, Maria Dorothea Ethesin végrendelete tette lehetővé. Ennek értelmében a házuk, három szőlőjük és egy rozsnýói harmad malom ment át a szerzetesek tulajdonába. Gr. Eszterházy Imre esztergomi érsek 1733. április 16-án kelt iratában az alapítványt jóváhagyta. Ugyanezen év augusztus 19-én III. Károly király engedélyezte a rendház építését és megtörtént a szerzetesek beiktatása a Petz-féle ház tulajdonába. Ebben az évben Dorothea Ethesin ezüst kelyhet és templomi ruhákat adományoz a rendnek. A ház történetében újabb adományokról szóló feljegyzéseket is találunk. 1735-ben Rétei Magdolna ezüst ciboriumot, 1738-ban Jundatrix asszony ezüst monstranciát, 1740-ben Balassa Erzsébet ezüst kelyhet és patenat adományoz. 1745. június 30-án helyezik el az Isten házának és a kolostornak alapkövét. Az építkezés menetéről ezután nem történik említés. 1747-ben gróf Andrássy Ferenc templomi ruhákat ajándékozik.

1748-ban a rendház és a kápolna már részben készen állhatott. Az egykorú bejegyzés szerint u. i. tűzvész áldozatául estek. A csapás után megindult az újraépítés, jobban mondva, a még 1748-ban elkezdett építkezést most már zavartalanul folytatták. A kápolna 1751-ben készen állott és benne olajfestésű stációkkal keresztutat állítanak fel. Az 1753-i Canonica Visitatio felülvizsgálja a rendházat. A templom építése lassan halad előre. 1760. júliusában a szentély befejezése után megkezdik a hosszahajó

építését. Bár ez még csak félig készül el, 1761. augusztus 15-én ünnepélyes keretek között mégis felszentelik a már tető alá hozott és kész részeket. A hívek nagy számban vesznek részt a szertartáson. A szentélyben 1762-ben új tabernaculumot állítanak fel; Vadits Márton bíró ajándéka. 1764-ben lerombolták a „régí részeket“, ami alatt valószínűleg a Petz-féle házat kell értenünk. A krónika nem tesz említést arról, vajjon ekkor megkezdték-e az új rendház építését, de ennek így kellett történnie, mert 1780. október 16-án elkészült a kolostor, mely három szobából állott. Másnap, október 17-én fel is szentelik. Ez a kis épület volt a mostani rendház alapja. 1780-ban még a főoltárról találunk említést. Soós Pál rendházfőnök gr. Révay püspöktől kérte, szentelje fel a főoltárt. Ez az oltár azelőtt a székesegyházban volt elhelyezve. A bevéselt számok tanúsága szerint 1676-ban készült olajfából — mondja a krónika. Jó állapotban volt — folytatja a szerzetes — és bírta az idő vasfogát. (A székesegyház főoltára volt ez, melyet az 1721-i Canonica Visitatio szerint Theisz György bíró adományozott a templomnak és az 1771-i restauráláskor került el onnan.) 1781-ben ismét tűzveszedelem fenyegetett. A templom kincstára egy ezüst és egy aranyozott rézkehellyel bővül. 1782-ben készen állhatott a torony, mert gr. Andrássy püspök Szt. Ferenc, Szt. Antal és Alkantai Szt. Péter tiszteletére szentelt három harangot áld meg. Ugyanebben az évben II. József, a „kalapos király“ látogat el a városba, amiről élénken számol be a jámbor barát és különösen kiemeli, hogy az evangélikusok a Berzétei-kapunál templomért könyörögtek. 1798-ban találkozunk először Pater Sebaldu kassai házfőnök nevével. Szerethette a művészi festményeket és a kassai kolostorból küldött ilyeneket a kisebb városok ferencrendi templomainak. A roznyói rendház 1798-ban Krisztus levételét a keresztről ábrázoló festményt kap, melyet a hajóban a leckeoldalon helyeznek el.

1799-ben állítják fel a Szt. Ferenc oltárt. Adományozásának történetéről részletesen megemlékezik a krónika. Péter Kázmér volt a házfőnök, aki megnyerte P. Svoboda Sebaldu kassai és P. Gulyás Kristóf jánoki házfőnök jóindulatát. Szt. Ferenc oltára javára, amely, azelőtt üresen állott, 50 renus forintot adtak. Augusztus 3-án tették le az oltár alapkövét. Bardi Ádám apostoli sindicus 150 aranyat adományozott. A kiválasztott Szt. Ferenc kép Kassán volt igen elhanyagolt állapotban. P. Sebaldu rendbehozataláért 50 aranyat fizetett, így az egész oltár 200 aranyba

került. Míg ez az oltár készült, a kassai gvardián jóvoltából a főoltárt is megújították. P. Sebalduş új Szt. Anna képet ígért, ezért a főoltárt a kép méreteinek megfelelően átalakították. Az oltár új mensája a lépcsőzettel együtt fából készült és az ékítményekkel együtt 100 frt-ba került. Az új Szt. Anna képet Bécsből kapták. A régít Berzétének ajándékozták.

1802-ben P. Sebalduş egy fehér és egy violaszínű pluviálét ad, színes virágokkal díszítve. 1806-ban Paulovits kapitány felülvizsgálja a kolostort, mert katonákat akartak beszállásolni, de csak a betegeket helyezte itt el. 1809-ben a rendházban nyer elhelyezést az elemi fiú-iskola. 1826-ban teljesen befejezik a templomot. November 5-én Lajcsák Ferenc püspök szenteli fel szép beszéd kíséretében. Példátlanul nagy tömeg töltötte meg a templomot. A főoltáron Szt. Theodor és Szt. Innocens ereklyéit helyezték el. 1845. október 27-én ismét tűzvész dühöngött a városban; áldozatául esett a templom teteje és a rendház egy része. Bartakovits Béla rozsnyói püspök áldozatkészségéből és a hívek adományaiból építették újra. Mikor P. Gyenest Fülekről idehelyezték, hogy kijavíttassa a károkat, az üres falakon és az elégett gerendákon kívül mást nem talált. Bartakovits püspöknek Scitovszky János azelőtt rozsnyói, majd 1838-tól pécsi püspök küldött 1000 arany forintot a templom újjáépítésére. 1846-ban az elpusztult harangok helyébe Scitovszky püspök két harangot ajándékozott: 1 1/2 q és 4 q-at. Szept. 17-én az egyiket Keresztelő Szt. János tiszteletére szentelték és fel is húzták a toronyba. 1847-ben Ferenc József császár is küldött adományt a templom javára. 1849. novemberében a hadsereg megszállta a rendházat és az iskolát. 1853-ban Haffner nevű festőről történik említés, aki nov. 18-án befejezte a templom előcsarnokában a két cherubin és a felirat festését. A hajót a szentélytől elválasztó diadalívre ezt írta: „Jöjjetek, imádjuk az Urat.“ — „Dícsérjétek Istent minden nemzetek.“ Ezért a munkáért 8 forintot kapott. 1857-ben díszes csillárt adományoznak a rozsnyói hívek, 1858-ban ismét csillárt kapnak aranyozott rézből, 12 csillaggal. 1861-ben az egyházi ruhák száma pluviáleválgarapodik, melyet Bécsből kaptak Klinger professzor útján. Ebben az évben a székesegyházat restaurálják. Az eltávolított köveket a templom szentélyének építésénél felhasználják. 1862. május 27-én márványból faragott szentségházat kapnak. Júniusban az 1751-ből származó keresztút képeit kitisztították, az elmosódott színeket felfrissítették, a

képkereket megerősítették. Ugyanekkor a többi képet is restaurálták. 1862. júliusában a régi orgonát Korompán kijavították. 1865-ben Appel Alajos rozsnói cipésmester a keresztrefeszített Krisztust ábrázoló képet ajándékozott arra a célra, hogy nagyobbkor elföldje az oltárképet. A krónikás a festészet „elég szép remekének“ nevezi a képet. Ma a könyvtárban függ. 1886-ban állítják fel a lourdesi oltárt, 1890-ben ismét nagy csapás éri a várost és vele együtt a ferencrendiek templomát és rendházát. Rozsnyón július 11-én tűz ütött ki, mely először a ferencesek templomának tetejét borította lángba. A torony leégett, két harangja elolvadt. A templom szószéke is elpusztult. Csupán a ház és az istálló maradt épen. A pusztulás rettentő képet nyújtott. De a szerzetesek nem sírángoztak tétlenül a romok felett. Még július folyamán felmérték a templomot, hogy azulán hozzáfoghassanak az újjáépítéshez. A csupasz falakat fával ideiglenesen fedték be. Gr. Károlyi Gyulához folyamodvánnyal fordultak, hogy küldjön táblaüveget az ablakokra. Három ládára valót kaptak. 1892-ben már készen állott a torony. Ekkor tervbe vették három harang öntését. Hoffmann kanonok 500 forintot adományozott erre a célra. A harangokat Walser pesti harangöntő készítette. Az első harangot Szt. Vendelnek szentelték. Felirata: *„In honorem Sancti Vendelini Curavit me Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Vendelimus Hoffmann Canonicus. Rosnaviensis anno Domini 1892.“* A Szt. Franciskának szentelt másodiknak felirata: *„In honorem S. Franciscæ me autem curavit Illustrissima Comitissa Francisca Andrássy 1892.“* Öntötte Walser Ferencz Budapesten, 1892. 2007. sz. A harang domborművén Szt. Franciska alamizsnát oszt a szegényeknek. A harmadik harang a Szent Szűz tiszteletére készült. Felirata: *„Ego autem fusa sum a piis fidelium obulis ollatis In honorem B. M. V. Auxiliatricis 1892.“* Öntötte Walser Ferencz Budapesten, 1892. 2008. szám. A kép a segítő Szűz Máriát ábrázolta.

1894-ben a rend Meszlényi Gyula szatmári püspöknek egy 1708. évszámmal ellátott képet küldött, mely a könnyező és csodatévő Szűz Máriát ábrázolta. 1897-ben a tűztől megrongált képeket kijavítják és az új csillárral együtt felszentelik őket. Májusban megérkezett Tirolból Pádai Szt. Antal szobra, melyet Bécsen át hozattak. A lourdesi oltárral szemben állították fel. Júliusban elkezdték a templom belsejének restaurálását. Minden díszítést kihordtak belőle és Ádám Gyula hozzáfogott a templom

átfestéséhez. A diadalívre ezt írta: „Jertek, imádva boruljunk le az Úr előtt.“ 1898-ban Ádám Gyula átfesti a stációs képeket. 1900-ban a salgótarjáni templomból hoztak orgonát, melyet Hordonyi József orgonakészítő állított fel. 1901-ben bevezetik a villanyt; új templomi ruhákat és szőnyeget szereznek be. 1904-ben lebontják az 1676-ban emelt főoltárt. Az újat Ádám Gyula és Boger Ferenc készítik. A szobrokat Tirolból hozatták. A Mária oltárt is lebontották és a szentélyből a hajó jobboldalára helyezték át. Ádám Gyula ekkor festi a három mennyezet-freskót is. 1906-ban a kolostor festését is befejezik.

Ezután semmi érdekesebb mozzanat nem szerepel a rendház és a templom történetében. A világháborúban a rendnek is meg kell hoznia az áldozatot, hogy harangjait felajánlja a haza oltárára. 1917-ben viszik el a harangokat.

1918-ban új Krisztus-koporsót kap. 1926-ban új tabernaculumot helyeznek el az oltáron. Ugyanebben az évben ismét renoválták. Ezen időtől kezdve mindig szépítik a templomot és a rendházat. 1929-ben csigalépcsőt építenek a rendházban és az ebédlő ablakait javítják. 1931-ben a templom új üvegablakokat kap. 1932-ben Ádám Gyula a nagybőjti képet (Kr. a kereszten) festi át, 1933-ban pedig a Fájdalmas Szűz oltárát renoválják és aranyozzák.

A felsorolt néhány adat fogalmat nyújt arról a küzdelemről, melyet Szt. Ferenc kedves fiai a közönnyel, az elemek pusztításával, anyagi nehézségekkel folytattak létük fennmaradásáért, rendházuk felvirágoztatásáért, Isten házának szebbételeért. Sajnos, a műértékkel bíró képek és berendezési tárgyak közül sokat elpusztított a három tűzvész. A még meglevők is vesztek az idők folyamán történt átfestések, restaurálások révén eredeti értékükből, de némelyikük ma is maradandó benyomást gyakorol a szemlélőre.

*

A templom építés tehát 1748—1826-ig tartott. Tervezőjének, építőmesterének neve ismeretlen. A rend nem volt olyan anyagi körülmények között, hogy kiváló építészhez fordulhatott volna. Így minden valószínűség szerint helybeli mester tervezte, aki elsősorban a már álló premontrei templomot utánozta.

Az építkezést az 1748—1760. közt készült, félkörű záródású szentélyi részen kezdték. Szervesen kapcsolódik hozzá a két oldalt kissé kiugró, majd minden törés nélkül futó hajó. A jó

térhatású csarnok négy pillértől tartott előcsarnokba torkollik, efölött épült az orgona-karzat. Az előcsarnokból jobbra nyílik a téglalap alaprajzú Szentsírkápolna. A szentély a hajóhoz viszonyítva túlhosszú, így a hajó térhatását némileg nyomottá teszi. A templom hossza 34.5 m., szélessége 10.25 m.

A homlokzat lényegében a szokványos barok sémát mutatja. A premontrei templom egyszerűen alakított homlokzatával szemben azonban gazdagodást mutat. A XVIII. század végén uralkodó copf-stílus klasszicizáló szelleme él benne. Lépcsők vezetnek az egyszerű, négyszögletes kivágású kapuhoz, melyet a fölötté téglalap alakú keretben elhelyezett domborművű ornamentika emel ki. A hangsúly a homlokzat közepén elhelyezett félkörívű záródású ablakon van. A függőleges tendenciára a homlokzat két oldalán az ajtó mellett felfutó egy-egy rizalit utal, melyek akanthusleveles ornamentikájú pillérfőben végződnek. Háromszögű tympanon koronázza a homlokzatot. A szigorú mértani formát enyhe hajlású, homorú ív köti össze az élesen kiugró párkánnyal. A tympanon tagozása: középen kerek ablaknyílás, mellette két oldalt bemélyülő félköríves fülke.

Szervesen kapcsolódik a templomtesthez a torony, mely a Historia domus szerint 1782-ben már valószínűleg állott (harangokat kap a rend ajándékba), de az 1790-ből származó metszeten még nem látjuk. 1830-ban említik azután ismét. 1890-ben leégett. Anyagiak hiánya miatt az újjáépítésnél a felső részt alacsonyabbra vették. Az arányaiban zömökké vált torony alsó részének tagozása megegyezik a templom homlokzatával: négyszögű kivágású ajtó, félköríves ablak, két rizalit. A következő emelet elválasztó párkánya egybeesik a homlokzat záró háromszögének alapjával; középen kerek ablak nyílik. A legfelső emelet falsíkját ismét félköríves ablak és két akanthusleveles pillérfőben végződő rizalit lazítja fel. A harangalakú sisak alapját körbenfutó keskeny falsáv adja. Ezen helyezték el a toronyórát. A torony tagozásában és felépítésében rokon a székesegyház campaniléjével.

A templom belső berendezése egyszerű. Csak a fő- és a két mellékoltár keret-építménye ad némi barokos képet.

Az 1780-ban felállított és 1676-ból származó *főoltár* képe Berzétére került, barok keretépítménye pedig az átalakításnak esett áldozatul. Mai formájában a vidéki templomokból jól ismert sablonos formát mutatja, dúsan aranyozott. A Szt. Anna oltár-

képet 1799-ben állították fel a templomban. Mestere ismeretlen, csupán annyit említ a *Historia domus*, hogy Bécsből hozták. Ez a tény és az 1799-es évszám megdönti a szájhagyományt, mely szerint Szt. Anna alakjában Dorothea Ethesint, Szt. Joachiméban pedig Joannes Pecz-et, az alapító házaspárt ábrázolta volna a művész. A képen balra a háttérben oszlop előtt meghajtott fejjel áll Szt. Joachim és prófétai tekintettel nézi az előtérben lejátszódó jelenetet. Az előtér közepén ül Szt. Anna és a kezében tartott könyvből olvasni tanítja a jobbján fehér ruhában álló gyermek Máriát. Jobbról a magasban megnyílik a felhőkárpit, angyalok kara száll alá hozsannát énekelve. A művész a barokk festészet hagyományos sablonját követi. Stílusában nincs semmi egyéni. Hiányzik belőle a barokk szertelensége, mozgalmasságra való törekvése. Legjobban sikerül neki az angyalok bájos csoportja és a gyermek Mária kedves alakja. Színei tompák, barnás-vörösbe vesznek, a háttér széthúzott függönyén keresztül beömlő fény melegen csillan meg Mária fehér ruháján, a szent könyv lapjain és így mintegy ezeket helyezi a cselekmény középpontjába. A Szt. Anna kép fölött, a barokk voluták és virágfüzéreik gyűrűjében Szt. Mihály arkangyal képe látható Ádám Gyula másolatban, melyet a rend könyvtárában őrzött festményről készített.

1799-ben Kassáról került Rozsnyóra a baloldali mellékoltár képe: *jelenet Szt. Ferenc legendájáról*. Baloldalon térdel a szent, jobb kezét szívére teszi, a balt pedig megadással nyújtja előre, vérpirosan izzanak rajta a stigmák. Jobbról angyal jelenik meg, kezében mérleggel. Az angyal felsőtestét csak félig borítja a bal vállon átvetett fehér lepel, mely bő redőkben kígyózik alá. Bal kezében barna köpenyt, talán ferencrendi csuhát tart. Mögötte megnyílik a menny és bájos angyalfejek tekintenek ki, mosolyogva figyelik a jelenetet. A fény az angyalt és a kezében tartott mérleget világítja meg legerősebben. A színek itt is a barnás-sárgában játszanak. Az ábrázolt jelenet Szt. Ferenc élelleírásaiban nem fordul elő. Azt az értelmet vonhatjuk le belőle, hogy az igazság angyala mintegy megméri a szent életét, melyben az erények voltak túlsúlyban. Valószínűleg az 1700-as évek elején készült ez a kép, mert mielőtt ide került, már erősen megrongált állapotban volt.

A hajó lecke oldalán a mellékoltár képe *Krisztus levételét a keresztről* ábrázolja. A *Historia domus* szerint 1798-ban került ide Kassáról. A középtérben helyezték el a főjelenetet szabály-

talán, trapéz-alapú gúla kompozícióban, melynek középpontjában ül a Fájdalmas Anya. Szívét tör járja át, ölében tartja Krisztus holttestét. A trapéz négy sarkában egy-egy alak áll, köztük Arimateai József és Mária Magdolna. A háttérben megjelenik a Kálvária képe, elővilágít Krisztus keresztje, a leomló fehér leplet angyal tartja. A kép színbenyomása sötét, bár előtűnnek rajta a késő barokk festészetre jellegzetes rózsaszín és kék, így Mária ruháján és a jobboldali, profilban térdelő férfi palástján. Azonban ezek a színek is erősen le vannak tompítva és harmónikusan simulnak bele a túlnyomó sárgás-barnákba. Az arcszín aszkétaszerű zöldes-sárga, az ismeretlen művész expresszív erejét árulja el s némileg Greccora emlékeztet, anélkül, hogy a spanyol festő közvetlenül hatását tételezhetnők fel. Ezzel a képpel stílusban rokon a Kálvária kápolnájának Hétfájdalmú Szűzet ábrázoló oltárképe.

A hajó baloldalán helyezték el Szt. Antal oltárát, jobbról pedig a lourdesi oltárt. Mindkettőn a szent szobra áll, gyenge alkotások.

Az előcsarnokból jobbra nyíló Szent Sír kápolnában a falakat Krisztus életéből vett jelenetek díszítik. Az oltárkép Krisztust az Olajfák hegyén ábrázolja. Az oldalfalak falképei tojásdad alakúak, s gazdag ornamentális keretelésben vannak elhelyezve. A nehézkes, vidékies formák, rikító színek, de az ügyes díszítő részletek azonnal elárulják, hogy Ádám Gyula munkáival állunk szemben. Ugyancsak ő festette 1904-ben a hajó boltozatának freskóit. Az első járomban a Szentháromságot látjuk. Az Atya és Fiú a megszokott módon felhőn trónolnak, fölöttük megjelenik a Szentlélek. A második kép Szt. Ferenc stigmatizálását ábrázolja. A szent három barát társaságában jobboldalon térdel, míg balra megjelenik Krisztus a kereszten és hű fia megkapja a szenvedés legszentebb jeleit. A harmadik mezőben a Magyarok Nagymegszármazása felhőkön trónol, fején a szent koronával, kezében az országalmával és jogarral. Mellette két oldalt a magyar szentek helyezkednek el ferences szerzetesek társaságában. Az utolsó mezőben a rend jelvényei láthatók. A falat tagozó lezénaszerű félpilléreket, az ablakmélyedéseket, ívhajlásokat mindenütt festett ornamentika élénkíti. Ezeken a díszítő részekon Ádám ügyesen kezelte az ecsetet, színeit is letompította s így a templom nyugodt térhatását nem zavarják.

Az énekkarzaton két olajfestmény indítja áhítatra a híveket.

Az egyik *Szt. Borbálát* ábrázolja. Pufók, biedermaayeres arc. A másik *Alquantarai Szent Péter* képe. Magához öleli a pufók angyalkától tartott keresztet. Előtte a földön hever a biblia, halálfej, kízóöv és az ostor. A szétnyílt fellegekből az Atyaisten szeme tekint alá, három vérkönny, a kegyelem hull belőle a szentre. Kifejezésben és technikailag egyaránt kezdetleges alkotás.

A templom egyik legszebb darabja a nemesvonalúan faragott, dúsan aranyozott barokk szószék.

A rendház vastag falaival, világos földszinti és emeleti folyosójával Szt. Ferenc fiainak derűs lelkületét sugározza. A folyosókon minduntalan megállásra készlet egy-egy, ha nem is nagy műértékkel bíró, de provincialismusában is kedves és megkapó festmény. Legnagyobb részük Kassáról került a rendházba, a XIX. század fordulóján Páter Sebaldu kassai házfőnök jóvoltából. A mestereket sajnos nem ismerjük, valószínűleg jámbor szerzetesek voltak, akik középkori elődeikhez híven művükért legfeljebb egy fohászt, egy imát kértek elismerésképen. Ezeket a képeket nem is annyira művészi becsük teszi értékké, hanem az, hogy egy letűnt kor áhítatát árasztják. A földszinti folyosó remekbe faragott fészülete mellett három kép vonja magára a figyelmet. Kettő XVIII. századi műhelymunkának bélyegét viseli. Szt. Bonaventurát, ill. Kapisztrán Szt. Jánost ábrázolják félalakban, jelvényeikkel. Sokkal érdekesebb a *solami Szt. Ferencet* ábrázoló fárafestett nagyobb méretű kép. (184×130 cm.) Középen áll a ferencrendi szent barna csuhájában, baljában liliumot és ötágú ostort, jobbában pedig kenyérrel telt kosarat tart, oldalán olvasó csüng. Tonzurás fejét aureola övezi. A háttérben folyó és annak túlsó partján város húzódik, a láthatáron sárgás-zöldbe vesző hegylánc. A folyón ismét találkozunk a szent alakjával, aki leterítette köpenyét a vízre és ezen kel át. Árbócos, vitorlás hajók élénkítik a folyót. A főalaktól jobbra az előtérben nyitott koporsóban a szent holtteste nyugszik. A koporsó mellett a donátor féltérdre ereszkedik, vörös nadrágban és fehér zekében, a földön hever kalapja és botja. Arca kifejezésteljes, nagy vonásokkal van megadva. A kép száraz formáival és legfőképpen felépítésével késő gótikus jellegű. A háttér felső része azonban már a barokk felé mutat: középen megnyílik az ég és fényözön ömlik alá a szentre, a sugárkéve oldalain két-két angyalfej mosolyog. Késő gótikus, maradi vonás viszont, hogy a szent a képen háromszor fordul elő. Hasonlóképpen régies a donátor kisméretű alakja.

A hihetőleg Kassáról a rendházba került kép olyan maradi, visszafelé tekintő mester műve lehet, akiben éltek a hagyományok, de megérintette már az új kor lehelete is. Szemlélhette városának gazdag szárnyasoltárait, onnan lesett el formákat, de ezeket sem tudta hűen követni. Képzelete nem segítette. A legendát a maga száraz valóságában ábrázolta. Legjobban még a donátor alakja sikerült, amelyen egyéníteni igyekezett. Fogyatkossága ellenére is vonzóvá teszik a képet a részletekben felcsillanó báj és az átérzett hitet sugárzó aszkétikus formák.

Az emeletre vezető lépcső mellett rokokó jellegű festmény vonja magára a figyelmet. *Szt. Ferenc stigmatizációját* ábrázolja. (Mérete: 243×150 cm.) Jobboldalon térdel a szent, előtte imakönyv. Balról szárnyakkal ereszkedik alá a kereszt az égből. A szent körül három angyal helyezkedik el. Balról egy ferencrendi szerzetes merül el egy szent könyvbe, mellette koponya. A színek élénkek, de mégis harmónikusak, világos kékek, rózsaszínek, vakító fehérek és a természeti környezet élénk zöldjei között megnyugtatóan hat a csuhák tompa barnája. Halk báj ömlik el a jeleneten. A mozdulatok heveségén is átütő lírai vonás legjobban a szent földöntúli mosolytól áradó arcán jut kifejezésre.

Az emeleti folyosón *Sigmaringeni Szt. Fidélt* égő máglyán ábrázoló kép és a *szenvedő*, töviskoszorús *Krisztust* ábrázoló festmény függ. (Mérete: 151×72 cm.) Ez utóbbinak érdekessége anyagában rejlik. Bőrre van festve, olajjal. Lent barok címerpajzsban felirat: „Ecce homo“, fölötté „Spinās inter amabilis“ különösen a részletekben gyakorlott kézre vall. A fejet kereszt-szerűen veszik körül a szenvedés jeleinek aprólékos gonddal festett ábrázolásai. A bal sarokban címerpajzsban elhelyezett kéz az Élet fáját vágja ki, jobbról szöveget ver a keresztfába. A részletek zsúfoltak, de sok eredetiség és képzelő erő is van bennük. A színek sötétek. Krisztus arcán ismét az a zöldes-sárga, ólmos sápadtság ömlik el, mely a templom Keresztlevéltelt ábrázoló oltárképén a Fájdalmas Anya arcszínét is jellemzi.

A könyvtárban két képet találunk a mennyezetre erősítve. Az egyik *Szt. Mihály arkangyal* képe, (mérete: 160×118 cm), mely eredetileg az oltárkép fölött foglalt helyet, ahova másolatát tették. Guido Reninek a római Santa Maria della Concensione templomban lévő képe nyomán készült. Mozdulatban, arckifejezésben, sőt a részletekben is híven követi az eredetit, csupán a színezése bágyadtabb és a rajz válik helyenként bizonytalanná.

A másik a nagybőjti kép, melyet 1865-ben Appel Alajos rozsnói cipésmester adományozott. Nincs ugyan szignálva, de feltehető, hogy az a Haffner nevű mester készítette, aki 1853-ban dolgozott a templomban, s a kapuzat cherubjait festette. Hasonlóságot mutat azonkívül Haffner szignált képével a Kálvária kápolnájában, mely Szt. Kelemen, a bányászok védszentjét ábrázolja. Évszáma 1866. Bár vidékies jellegű, de mégis elég jó munka. Középen mered magasba a feszület, lábánál Mária és Mária Magdolna állanak, tekintetüket a szenvedő Krisztusra emelve, kinek ajkait most hagyta el a sóhajlás: „Bevégeztetett.“ A művész a nagy gesztusokat, az erősebb drámai kitörést kerülte, a csendes fájdalom adja meg a kép jellegét.

Volt a kolostorban még két igen értékes kép, melyekről Divald Kornél a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1914. évfolyamában Gömörmegyei kutatások című cikkében tesz említést. Mindkettő vászonra festett olajfestmény volt. Az egyik a Haláltáncot ábrázolta. Idézem Divald idevonatkozó sorait. „Ez idő szerint tudtommal nálunk az egyetlen ilyen tárgyú ismert festmény. Magassága 86 cm., szélessége 64 cm. Középső részén koporsó körül XVII. századbeli viseletben ábrázolt nők táncolnak körben, csontváz képében ábrázolt párjukkal, egymás kezét fogva. A mező alsó két sarkában Ádám és Éva bűnbeesése és a pokol látható. A felső kettőben feszület előtt térdeplő donátorok és a mennyország. A kép belső festett kerete latin, magyar és német nyelvű magyarázó feliratok kíséretében különböző rendű és rangú férfiakat ábrázol szintén a halállal táncolva.“ A valóban érdekes kép reprodukcióját is közli a cikknél. A hét főbűnt, hasonló felfogásban ábrázoló másik festmény szintén három nyelvű szöveggel van ellátva. A képeket a világháborúban, mikor a rend anyagi gondokkal küzdött, eladták a rimaszombati múzeumnak.

Végül röviden meg kell emlékeznünk a templomi ruhákról és kegyszerekről, melyekről említés történt a Historia domusban. A miseruhákat az 1920-as években újakra cserélték be. A kelyhek közül csak négy maradt meg. Az egyik 1740-ből, az alapítványt tevő Ethesin Dorottya ajándéka. Ezüstből készült, gazdag barokk díszítményekkel kimunkálva. A másik évszáma 1750., aranyozott ezüst, a talapzaton medaillonokban festett zománc képecskék, melyek rendkívül finoman élénk, de harmónikus színekkel Krisztus kínszenvedésének jeleneteit ábrázolják. A

másik két kehely szintén a XVIII. század végéről származik, de jóval egyszerűbb formákat mutat. Ugyancsak Ethesin Dorottya ajándéka a ma is használt monstrancia.

A rozsnyói ferencesek rendházának történetében nem voltak nagy események, temploma, kolostora nem őriz nagyértékű műkincseket. A mesterek, kik építették, díszítették névtelen szerzetesek, névtelen hősök voltak, akik azonban tehetségük legparányibb szikráját is feláldozták a kultúra és művészet oltárán Isten dicsőségére.

Kálvária.

A város északi részén emelkedő hármass gerincű hegy leg-alacsonyabb csúcsának aljában építették fel a XVIII. század első felében a Kálváriát. Steer Jakab és neje, Katalin bőkezű adományukkal tették lehetővé, hogy a hívek Krisztus kínszenvedéseire emlékezve, lelki vigaszt találjanak. Szabó Ferenc jezsuita házfőnök vezetése alatt 1741-ben indult meg az építkezés.

Hét kisebb kápolnában nyertek elhelyezést a stációk. Az első egy kocsma kapu-oszlopánál állott, úgy, hogy ezt a hely profán-sága miatt le is döntötték. Hat kápolna azonban még ma is látható. A felfelé vezető meredek út mentén kettő áll. Ezek mellett elhaladva kökerítéshez érünk. Lépcsőkön jutunk fel a Hétfájdalmú Szűz tiszteletére szentelt kápolnához. A kápolna háta mögött Krisztus koporsója áll, fölötte emelkedik a három kereszt. Itt nyert elhelyezést még két-két stációs kápolnácska.

A Kálvária művészeti szempontból jelentéktelen alkotás. A teljesség kedvéért azonban megérdemli a rövid ismertetést.

A stációk egyszerű kápolnáit 1866-ban újíttatták meg. Domborműveket helyeztek el bennük és hogy megóvják őket az esetleges rongálásoktól, a kápolnákat vasráccsal zárták el. A reliefe-
ket Kollár Csik Münchenből hozatta. Áruk 729 ft. 44 kr. volt, melyhez 500 ft.-ot Scitovszky hercegprímás adományozott. A féldomborművek esetlen formái, rikító színei gyenge műhelyre mutatnak, inkább gyári, semmint művészi munkák.

Az első kápolna domborműve Krisztust ábrázolja az Olajfák hegyén. A többi jelenet: Krisztus ostromozása, tövissel koronázása, kereszttetele a Golgotára, Krisztus a keresztfán, Sírbatétel.

A kápolna bejárata fölött a következő felirat:

DeI VnIgenIto
 IesV CrVCIfIXo
 reparatorI hoMI-
 nIs honorI posVIt
 io. iacobvs steer
 cvm consorte sva
 catarina.

RESTAURATA 1841.

A négyzetes belső fölé boruló kupolán Ádám Gyula Szt. Ilona freskója 1934-ből. A félkör záródású apsisban konvencionális formájú barok oltár Szt. Borbála és Veronika szobraival. Az oltárkép a Hétfájdalmú Szűzet ábrázolja. A balfelé néző főalak arcát eltorzítja a fájdalom. A Fájdalmas Szűz fejének megnyúlt formái és a zöldes-sárga arcszín a Ferencrendi-templom Krisztus levételét a keresztről ábrázoló oltárkép Mária arctípusára emlékeztet, amiből arra következtethetünk, hogy a kép valószínűleg az 1800-as évek elején a Ferencrendi templomban lévő festmény nyomán készült. A háttérben Krisztust látjuk a kereszten. A színezés kemény.

A kápolnában találkozunk Haffner nevével, aki a Ferencrendiek templomában is festett. Gyenge festménye Szt. Kelement, a bányászok védőszentjét ábrázolja. 1866-ban készült.

A bejárat előtt különálló fatorony emelkedik. 3 harangja van.

Az elsőnek felirata:

In hono Dei Crucifixi cur fieri duus Ia Steer 1744. A második harang 80 fontos. Felirata felül: *Fecit: Benjamin Stephanides Losonczini 1798.* Alul: *Patienti Christo et dolorosae Virgini honorem sacrauit fidelium zelus.* A harmadik 130 fontos. Felirata felül: *Fecit Benjamin Stephanides Losonczini 1798.* Alul: *Pius erga montem calvariae Rosnaviensem patienti Christo et dolorosae Virginis honoribus fundi curavit fidelium zelus anno 1798.*

A Kálvária ma már erősen megrongált állapotban várja a híveket, kik különösen a bányászok védőszentjének ünnepén zarándokolnak oda.

Püspöki székház.

A rozsnyói püspökséget Mária Terézia korában alapították, éppúgy mint a besztercebányait, a szombathelyit, a székesfehérvárit és a szepesit. Alapítási éve 1776. VI. Pius pápa erősítette meg.

A rozsnyói püspökök sora:

Galgóczi János 1776. ápr. 5-én meghalt, mielőtt főpapi széket elfoglalhatta volna.

Gr. Révay Antal, 1776—1779; (később nyitrai püspök);

Gr. Andrássy Antal, 1780—1799;

Szányi Ferenc, 1802—1810;

Gr. Eszterházy László, 1811—1824;

Lajcsák Ferenc, 1825—1827;

Scitovszky János, 1828—1839, (később pécsi püspök, majd esztergomi hercegérsek);

Gr. Zichy Domonkos, 1841—1842; (később veszprémi püspök);

Bartakovics Béla, 1845—1850; (később egri érsek);

Kollárcsik István, 1850—1869;

Schopper György, 1872—1895;

Ivánkovits János, 1896—1904;

Balás Lajos, 1906—1920;

A cseh megszállás alatt Čársky József az apostoli felügyelő (ma eperjesi adminisztrátor);

Bubnič Mihály, a jelenlegi püspök.

Révay püspök gondoskodott a püspöki székház építéséről. Átalakításról volt szó, ugyanis az 1666-ban épült jezsuita székház és a tőszomszédságában álló decimatorok házat, ahol az esztergomi érsek rozsnyói tisztartója lakott, építették össze. Az egyemeletes épület homlokzatának középső része kiugrik. A kiugró résznek hármas tagozódása van. Földszinti szakasza balról jobbra haladva: bejáratú kapu és két ablak. Az emeleti részen

három ablak, középen erkély. Empire stílú nyomott félkörívű tympanonnal zárul. A nyugodt, egyenes vonalú oromzaton a felirat:

MARIAE THERESIAE ZELUS APOSTOLICUS

ANTISTI ROSNAVIENSI

**HANC
MDCC**

AEDEM

**POSUIT
LXXVIII**

Az épület keleti szárnya máig megőrizte kolostorszerű jellegét. A szobák cellaszerűen nyílnak a folyosóról. A nyugati szárnyon, mely a decimátorok háza volt, nyert elhelyezést a püspöki lakosztály. Az alacsony, keresztboltozatos szobákat zömök, hengeres oszlopok tagozzák. A csigalépcső, reneszánsz szellemben épült; a középen álló zömök pillér körül fut fel két kanyarral. Ebben a szárnyban van a Szt. Keresztről elnevezett házi kápolna.

Később Schopper püspök észak felé építette hozzá a könyvtárat nemesen egyszerű homlokzatával.

A rezidencia sok régi képet őriz. Főpapok tekintenek ránk papi ornatusban az egyszerű keretekből. Legszebb Szász Keresztély esztergomi érsek arcképe. Figyelemreméltó a kápolna régi oltárképe: Krisztus a kereszten. Sötétkék, szinte feketébe vesző háttér előtt emelkedik magasba a kereszt; mögötte meghasad az ég kárpítja és az előtörő fény megvilágítja Krisztust. A kereszt lábánál fehéren megvillan a koponya. Krisztus alakján a késői barokk puha, lágy formáit érezzük. Ennek nyomán készült a megfeszített Megváltót ábrázoló az a kép, mely a legutóbbi időkig a kápolna oltárképe volt. Szignaturája: Theodor Kolberg. Mérete: 133×110 cm. 1834 körül készült. Mestere Scitovszky udvari festője volt. Különbséget csupán Krisztus testének anatómiai kidolgozásában látunk. A fájdalomtól kinyúlik a test, megfeszülnek és kidomborodnak az izmok. Fejét az ég felé fordítja. A sötét háttér előtt felmeredő kereszt beszédesen fejezi ki a szenvedés magányát. A háttérben balról Jeruzsálem apró házai látszanak. A kép színei nagyon sötétek. Ugyanettől a művésztől való a feljáratnál elhelyezett, 123 cm. magas és 75 cm. széles Madonna-kép. A kétharmad profilba állított arc bánatos mosolyán az elkövetkezendő szenvedések sejtését érezzük. A színek itt is sötétek, feketébe veszők.

Több más festmény az egykori jezsuita kolostorból maradt meg. Gyöngébb színvonalú, átlagos barokk alkotások. Legügye-

sebb még a levéltárban függő kisméretű Szt. Alajos kép. A szokványos beállítást feledteti az arc átszellemült üde bája.

A püspöki palotában érdekes iparművészeti emlékekkel is találkozunk. Mária Terézia korából származnak, régebbit nem találunk köztük. Az okot ismét a reformáció elterjedésében kereshetjük. A protestánsok a katolikus templomok elfoglalása-kor az ott talált ciboriumokat felhasználták saját istentiszteleti céljaikra és — mikor a templom újra a katolikusoké lett — meneküléskor magukkal vitték. A kassai levéltár 1512—1514. adataiban találkozunk Gábrriel rozsnýói aranyműves névvel. Ugyancsak itt olvashatjuk (3473/66. levéltári sz. a.) István rozsnýói ötvös nevét.³³ Ez ismét bizonyítéku szolgál, hogy a két város között mily szoros művészeti kapcsolat állott fenn. 1715-ben Fenzerus György ötvösmester neve fordul elő Rozsnýón. 1720-ban még ketten, Miller Lőrinc és Molnár Mihály versenyeztek vele.³⁴

A XIX. század elején Libay András ötvös működik Rozsnýón.³⁵ Hitelesítő bélyege a hármas rózsa és az A. L. monogramm. Később Rimaszombatba költözött át, így műveinek nagy része itt található: ezüst feszület a róm. kat. templomban, evőeszközök magántulajdonban. Ugyancsak az ő műve az osgyáni evangélikus templom ezüst ostyatartó szelencéje, Rozsnýón őrzik copfstíliú monstranciáját. Tőle származik egy kókuszdió testű, ezüstbe foglalt cukortartó edény. Egyszerű vonaldísszel cifrázott szíromlevelek és finoman kiformált rózsák díszítik. Az alsó rész lemezébe van verve a mester hitelesítő bélyege és monogrammja.

A rezidencia ötvösművei közül legértékesebb az 1732-ből származó, gemmákkal díszített arany feszület.

A könyvtár értékeinek feldolgozása külön tanulmányt igényelne. A könyvkötések, arany-nyomású könyvbordák, metszet-illusztrációk, a béléspapírok gazdagsága mellett a sok ezer kötet miniatúrákkal díszített kéziratokat is rejtegethet.

Az evangélikus templom

Mielőtt a nemes építészeti arányú evangélikus templom művészeti méltatására rátérnék, futó pillantást kell vetnünk azon egyház történetére, melynek hívei áldozatkészségükkel létrehozták az áhítat e méltó helyét.

Mikor kezdett a reformáció Rozsnyón gyökeret verni, évszámilag pontosan meg nem határozható. A városi jegyzőkönyv 1523-ban említi „Peter der alte Pfarrer“ nevét, aki sok egyházi szokást elhagy, az egyházi teendőkön kívül bányaműveléssel is foglalkozik, de a katolikusoktól még nem szakadt el. Rozsnyó szoros kereskedelmi kapcsolatokat tartott fenn a Szepességgel, így az ott korán elterjedt új tanok csakhamar ide is leszivárognak. 1529-ben Rozsnyóra érkezik Fischer András, wittenbergi hittudós, majd tanítványa, Leudischer György. Az ő nyomukban indult meg Luther tanainak az a rohamos térhódítása, melynek fontos állomása volt az 1555. dátum, mikor Rozsnyó Bebek Ferencsel szövetségre lép. Ekkor indul meg a protestánsok formális szervezkedése. Először Fried Ciprián, majd Rimanovi hitcikkelyeit fogadják el. 1570-ben a polgárság majdnem teljes számban az evangélikus hitre tért át és a katolikus hitközség végleg megszűnt. A katolikus templom azonban ekkor már tulajdonukban volt. Mivel Isten ígését a nép nyelvén hirdették, mind a magyar, mind a németajkú hívek számára külön istentiszteleti hely megjelölése vált szükségessé. A túlsúlyban levő németeknek jutott a nagytemplom, míg a magyarok a régi Bakócz-kápolnában, az ú. n. „kis“ templomban gyűltek össze. A lelkészeket a város fizette és a templom jókarbantartásáról is gondoskodott; az 1574. és 1603. évi alapszabályokban pedig a lakosságot az istentiszteletek hallgatására buzdítják.

Az 1604-es országgyűléshez fűződik az ellenreformáció megindulása, mely rövidesen Rozsnyón is érezteti hatását, mikor Betlér Andrásy Péterné, Bech Zsófiával az élen visszatér az ősi

hitre. Széchy Tamás hatalmas pártfogója ekkor Rozsnyónak, hol megindul nemcsak a katolicizmus és a protestantizmus, hanem a magyar és német nemzetiség harca is. Lippay György esztergomi érsek alatt éleződnek ki legjobban az ellentétek, amelyekre már az előbbiekben utaltunk. Az evangélikus lelkészek híven teljesítették a gömöri esperesség 1661. IX. 26-án Jolsván hozott végzését, mely szerint „*a legnagyobb mérséklettel kell szónokolni és a kedélyek felizgatásától óvakodni, mert veszélyes időket élünk és a pártfogók nagyobb része róm. kat. vagy helvét hitre tért*“.³⁶ Így 1670-ben az egyházlátogatás rendet és virágzó állapotokat talált. Az ev. egyház és iskola azonban 1671-ben mégis megszűnt.

Thököly Imre, mikor a bújdosók élére állt, 1682-ben ezredesét, Madách Pétert Rozsnyóra küldte kis gyaloghad élén, aki a vallásgyakorlatot visszaállította és a templomot is visszaadta. 1686-ban, Thököly bukása után az elmenekült jezsuiták ismét visszatértek és elűzték az evangélikus lelkészeket. 1705-ben Rozsnyón is megtörtént a vallásszabadság teljes visszaállítása. Pontos népszámlálás alapján a nagy templom az evangélikus magyar, a kis templom az evangélikus német egyházé, a piactéri jezsuita templom pedig a róm. katolikusoké lett. Rákóczi sok anyagi előnyt is juttatott az ev. egyháznak. Szabadságharcának bukása után azonban a megszálló császári hadak a templomot ismét visszaadták a katolikusoknak. 1711-ben így ír az ev. lelkész az anyakönyvbe: „*Hoc anno 13. Februarii, mely esett pénteken, elvevék pápisták a templomunkat, egészen az Ini szolgálatoktól inhibeáltattunk. Számot adnak az Isten előtt, hogy másoknak bezárják a mennyországot, magok pedig abban nem akarnak bemenyi.*“ Az elűzött lelkészek Berzétén találtak menedéket és ide zarándokoltak azok a hívek, akik továbbra is megmaradtak evangélikusoknak. A németek Máriássy Ferenc portáján, a magyarok Szirmay Tamás telkén gyülekeztek, bár a jezsuiták ezt szigorúan megtiltották. Ez az állapot a III. Károly alatt 1731-ben kiadott Carolina resolutioval sem változott. A helyzet annyira súlyosbodott, hogy mikor 1743-ban Ambrózy György superintendens egyházlátogatásra jött, nem térhetett be a városba, a hívek így tehát Berzétén fogadták. 1745-ben azon kéressel fordulnak gr. Eszterházy Imre hercegprimáshoz, hogy a külvárosban vagy a város közelében istentisztelet tartását engedélyezze. 1750-ben ezt kéri Mária Teréziától is, de egyik helyen sem találnak meghallgatásra. Óhajuk csak a II. Józseftől 1781-ben kiadott

türelmi rendelet folytán teljesül. Ezt 1782-ben hirdették ki Gömör vármegye közgyűlésén és 1783-ban az evangélikusok megkapják az engedélyt, hogy a városban is tarthatnak istentiszteletet.

A türelmi rendelet lehetővé tette azt is, hogy az evangélikusok templomot építsenek. A templomnak nem volt szabad az utcára nyílnia, tornyot sem építhettek hozzá és harangot sem használhattak. Az új erőre kapott egyház hívei azonnal szervezkedni kezdtek, hogy minél előbb megindulhasson az építkezés. Összevásárolják a mai templom helyén lévő kerteket, gazdasági épületeket. 1784. május 27-én Szvoboda Mátyás inspektor lakásán gyűlést tartanak. Ezen Frankendorfer Dávid, a templomépítéshez kirendelt inspektor bejelenti, hogy alig győzi a munkát, a hívek oly tömegesen hordják az építőanyagot, és adják össze a pénzt. Így másodinspektort választanak melléje.

1784. jún. 21-én a templom déli sarkán leteszik az alapkövet hálaadó ének és ima kíséretében. Megindul az építkezés, melynél a legelőkelőbb hívek együtt hordják a követ és maltert a legszegényebbekkel és a napszámosokkal. 1786. advent első vasárnapján már készen is áll a hit új hajléka.

1793-ban a közgyűlés egyházi pecsét készítését rendeli el. „Hegyen álló asszonyszemély három rózsát tart a kezében, 1783-ik esztendő metszessen ki, mint a város pecsétjén vagyon, a közepibe; olyan nagyságú legyen, mint egy poltura, körirata: *Sigillum Eccl. Evang. A. Conf. Rosnaviensis*“. Ismét feléled a katolikusokkal való ellentét. A vezetés mindinkább a világiak kezébe kerül. 1803-ban, mikor az evangélikus egyetemes egyház elrendelte a presbiteriumok szervezését, lényegében ez már meg is volt Rozsnyón, csak forma szerint kellett átalakulnia. A XIX. század a belső fejlődés kora.

*

A templom építése 1784—1786-ig tartott. Mestere Mayer János volt. A türelmi rendelet előírása szerint a templom nem nyílhatott utcára, így kertben építették fel. A tervezőnek tehát adva volt a feladata: olyan templomot kellett emelnie, mely beleilleszkedjék a környezetbe. Nem lehetett tehát monumentálisan kiképzett barokk homlokzata; a tilalom folytán nem építhetett magasba nyúló tornyot. Az építész számára legnehezebb anyaggal, a környezettel kellett megbirkóznia. E küzdelemből a mester került ki győztesen. Sikerült oly épületet emelnie, amely

egyenletesen elosztott tömegével harmonikusan illeszkedik környezetébe és mégsem vész el a házak között. A vaskapukkal bezárt „kerítésen“ belül, köröskörül csukott, utcára nem nyíló, hársfákkal övezett s virágágyakkal díszített téren áll a templom.

A templom 32.0 m hosszú és 20.5 m széles csarnok. Felépítésében a román stílus szerkezeti gondolatával találkozunk. A déli homlokzat kapuján belépve, előcsarnokba jutunk, mely fölött az orgonakarzat emelkedik. A főhajó mellett két keskeny mellékhajó húzódik, melyek fölött emporium fut. A hajó 3 szakaszra oszlik. A mellékhajók és az emporiumok a szakaszoknak megfelelően félköríves nyílással torkollanak a főhajóba. Az egyes szakaszokat 4 cikkelyre oszló keresztboltozattal fedték be. A külső falat a lefutó gerinceknek megfelelően enyhén kiugró, széles lezénák erősítik, melyeknek közepén helyezkednek el a félköríves záródású ablakok. A két záró falat közepén szintén egy-egy félköríves ablak töri át. A templomba a baloldalon, a középső szakasznál nyíló ajtón is bejuthatunk. Az északi- és déli homlokzat egyformán van kiképezve. Az alsó rész egységes síkját csupán a már említett félköríves ablaknyílás bontja meg. Az oromfalat két oldalt homorú ív keretezi, fent háromszögű tympanonban záródik. Közepén köralakú ablak nyílik. A külső ornamentika szegény, csupán egy-két virágfüzérre szorítkozik. Az épület a klasszicizáló barokk, azaz a copf stílus remeke. A horizontális elemek kihangsúlyozásával, a nyugodt falsíkokkal, belsejében pedig a tiszta térhatással kellemes benyomást gyakorol a szemlélőre.

Belső berendezésében is puritán hangra, harmóniára törekszik. Oltárát Gode János készítette. Középen elhelyezett két korinthusi fejezetű félpillér az oltárt három részre tagolja. A két szélen egy-egy oszlop keretezi. Erőteljes párkány zárja le. Gode Ferenc aranyozott ezüsből készült domborművekkel díszítette. Középen az Utolsó vacsora és Jézus feltámadásának jó távlati érzékkel mintázott domborműve foglal helyet. Az oldalsó részen barokkvonalú, vázaszerű kandelláberből az áldozati tűz lángnyelvei lobognak. Fent középen Illés próféta szobra áll két angyal között. Ezek a szobrok plasztikailag, kifejezésbelileg egyaránt kiválóak.

Az orgona dúsan aranyozott szekrénye a fafaragás remeke. Az orgonát magát 1785-ben vették Eperjesen egy Borevetaki nevű orgonakészítőtől 581 rajnai frt-ért. Felállítása egy évnél

hosszabb ideig tartott. Szekrényét Gertner János asztalosmester készítette.

Barok szószékét szintén Gode János készítette. Teljesen megegyezik a székesegyház szószékével. A nyugodt vonalú baldachin tetején Mózes szobra áll.

A belsőt 1936-ban festették át, amikor Tichy Kálmán díszítette a környezetbe illő, festett geometriai elemekből álló ornamentikával.

A templom két vitrinjében őrzik az egyházi felszerelést, köztük magyaros motívumú, ezüsttel hímzett úrvacsorai terítőket, a szép nagy oltárterítőt. Az aranyhímzés, a színes selyem évszázadok alatt sem veszítette el színét. Ezeket a terítőket már az 1670-ik évi egyházlátogatási jegyzőkönyv is említi.

A kelyhek közül legrégibb egy domborművű ötvösmunka. A domborművek három jelenetet ábrázolnak. Az első Jeruzsálemet, a második a Golgotát összekötve a biblia szavainak ábrázolásával: „*Mint az anyasas vijjog kölykei után, úgy kívánlak én Téged*“. A harmadik jelenet a bűnbeesés fáját ábrázolja. A kehelynek kettős nodusa van, amelyet három finoman cizellált madárfej köt össze a talpazattal. Felirata: *Hic Calix Oblatus in Gloriam Dei a Michaele Crus alias Süveges An. 1669. 25. dec.*

Egy kék zománcos kehely felső részén virágfonadék dísz fut körül. Talpazatát zománcos virágfüzér, majd egy sor hólyagos dísz ékesíti. Felirata nincsen. Ehhez hasonló zománcos, hálószerű ötvösmunkával körülfont kelyhen a felirat: *Martinus Tót capitaneus offert hunc calicem Ecclesiae. Evan. Rasnaviensae 1704. Dominica 1. adventu.*

A magyar gyülekezet aranyozott ezüst kelyhének nódusát három angyalfej, talpazatát szintén három kettős angyalfej díszíti. Felirata: *Jésus vére közléssére (I. Kor. X. 16.) — a bűnnek eltörlésére (I. Ján. I. 7.) — bujdossók enyhüllésére (Solt. XXIII. 4—5.) — örök élet nyéréssére (János ev. VI. 54.) szerzette a rozsnyói magyar evangelika Szent Gyülekezet 1713. Esztendőbe.* A felirat a rozsnyói evangélikusok berzétei bújdosására utal. A német evangélikusok kelyhének felirata: *In pium usum ecclesiae Germanorum anno 1708. Ege Georgius Tencerus aurifaber hunc calicem feci in perpetuam memoriam ecclesiae Germanorum Michael Unbehauen Rotenburgo Francus.* A felirat szerint tehát Tencer György ötvös 1708-ban készült műve.

A kókuszdió kehely a magyar és német gyülekezet közös

használatára készült a berzétei száműzetés idején. Anyaga arany, hólyagosan kiverve; mind a nádust, mind a talpazatot három fej díszíti. Felirata: *D. Urbanus Lányi cum D. conshorali Barbara Vajszár huncce Calicem ad glor. Dom. aug. ev. ecc. Ros. pro Germ. et Hung. nat. Anno 1722.*

Az ostyatartó két szelence felső lapja teljesen egyforma: az egyik Luthert, a másik Melanchtont ábrázolja. Az elsőnek felirata: *Modori Dav. Idt. 1638. — Philip. Melan Lecat Eclesi Chri ad Comici Radispo. 1540.;* a másiknak felirata: *Es Özvegyek Csinálatták Vaxman Susanna Minor Die 6. Iuly. — Egy Testvér Két Attyafia. Vaxmav Borbara Major 1715. — Doctor Martinus Lutherus Propheta Germaniae MDXXX.*

Az úrvacsorai bor számára készült cinkannák korát nem lehet megállapítani. Egy ezüstkanna feliratát már alig lehet kibetűzni. Ez a felirat: *Evangelikusok így tettenek jót, engem ajándékoztak Isten tisztességére Urunk asztalára, is járván Berzétére. Regius Márton pr. mozdította, Kiss István indította és Molnár György megtsinálta. Spect. Do. Thomas Szirmai patronus, Nobil Do Martinus Ötves insp. Nobil Do Nicolaus Marichovszki insp.* Ugyancsak a berzétei száműzetés korából való egy másik kanna, tetején pelikánnal; továbbá az adakozók neve van még bevésve.

Oltári cin-gyertyatartók közül csak kettőn találunk évszámot és nevet: *Jakob Kochanko 1704.* A két nagyobb, ma is használatban levő ezüst gyertyatartón: *Gyászemlékül a budaméri csatában dec. 11-én 1848 elesett felejtethetlen férjének Hornbacher Keresztélynek bús özvegye Gyürky Mária 1852.* A másikon szintén az adakozó neve. Még két kisebb ezüst-gyertyatartó maradt fenn ebből az időből. A templomi nagy csillár tömör réz, nemes vonalú ötvösmunka. Keretén: *Obtulit dono Mathias Hebenstreit et Susanna Donnerin. M. H. 1787. M. H.* (Valószínűleg a mester nevének kezdőbetűi.)

Református templom

A helvét hitvallású reformáció első nyomaival Rozsnyón a XVII. század második felében találkozunk. Természetes, hogy nem tudott megerősödni olyan időkben, mikor az evangélikus egyház többségben lévő hívei is szétszóródni, menekülni kényszerültek.

A türelmi rendelet kiadása után a református egyház is szervezkedni kezd. 1854-ben megalakul az első presbitérium. Imaházakat rendeznek be Molnár Mihály kovácsmester házában. Rozsnyó ekkor Berzéte filiáléja. 1869-ben független lesz, ettől kezdve külön anyakönyvet vezetnek. 1902-ben alakul át anyaegyházzá, amikor újra felmerül a templomépítés terve. 1884-től az egyház épületének egyik termében tartották az istentiszteleteket, de a helyiség nem felelt meg e célnak. 1902-ben megkezdik az adományok gyűjtését, melyhez nagy összeggel járult hozzá gr. Andrássy Dénes és felesége, Franciska grófné is. 1903-ban a templom tervének elkészítésére pályázatot írnak ki. Ezt Weninger Ferenc budapesti építészmérnök nyeri meg. A kivitelezéssel Szilvássy Nándor rozsnyói építész bízta meg. 1904. április 4-én ünnepélyes keretek között le az alapkövet. 1905. július végére teljesen elkészült.

A neogótikus stílusú templom hossza 27.7 m, szélessége 11.7 m. Egy fő- és egy mellékhajóból áll. A főhajó téglalap alakú. A mellékhajó szintén téglalap alaprajzú, kisebb és a főhajóval párhuzamosan fut. A főhajó hossz tengelyének nyugati végén helyezték el a szószéket, melynek feljáratát a főhajó e végén épített ötszögű kisebb építmény rejti magában. A szószék előtt tágas tér nyílik az úrasztala számára, a két hajóban vannak elhelyezve az ülőhelyek. A templom felső, emeleti részén három erkélyszerű karzat fut végig. Egyik a főhajóban, szemközt a szószékkal, a főbejárat felett; a másik a mellékhajó emeleti részében; a harmadik a szószék feljáró felett, ahol az orgonát he-

lyezték el. A díszes torony az épület északkeleti szögletén szökik felfelé. Van egy kis tornya az északnyugati részen is, mely az orgonakarzat feljárójául szolgál. Mennyezete szép ívezetű Rabitz-rendszerű bolthajtás. Külseje préselt piros téglával van díszítve.

A templom belseje egyszerűen, de ízlésesen van kifestve. Az orgonát Kerékgyártó István készítette Debrecenben. A szószék Boyer Ferenc asztalosmester műve, az úrasztala Fülek István asztalosmesteré. A templom újabb művű úrvacsorai és keresztlő kelyhet, keresztlő edényt és úrvacsorai boros kannát őriz.

Bár a templom a századelejének szecesszióba átmenő, neogótikával kevert zagya stílusában épült, jó térhatásával, célszerű beosztásával eleget tesz rendeltetésének.

Világi épületek

Mint már az előzőekben rámutattunk, Rozsnyó, a középkorba visszanyúló története ellenére, nem kelti ódon város benyomását. Ebben nagy része van annak, hogy gyakori tűzvészek elpusztították régi lakóházainak nagy részét. Néhány romantikus utcarészlettől és a főter 2—3 házatól eltekintve, inkább a mult század végének hangulata árad az utcák során. Világi építészettünknek sok értékes emléke esett itt is az idő martalékává.

A virágzó bányaváros polgárai kedvelhették az egyszerűségükben is jól épített és tagozott lakóházakat. A hajdani otthonok emléke ma azonban legfeljebb néhány ház ősi 1 m--1½ m-es alapfalában él.

A városfal utolsó maradványai ma is láthatók a temetőnek a temetőköz felé lejtő oldalán. Hatalmas, nyers terméskövekből van rakva, kötőanyaga vaskemény habarcs. A városfalat az öt főutcának megfelelően 5 kapu törte át. A váraljai és a berzétei kapu ívei még ma is láthatók. Az előbbiből öt, az utóbbiból két ív maradt fenn.

A feljegyzésre méltó lakóházak ismertetése során időrendben először a főter keleti oldalán álló *Aranyhalmy*, jelenleg *Ruber*-féle házat kell említenünk. Kapujának gyöngén kihangsúlyozott gótikus vonala a késői középkorra vall. Történelmileg legbecsesebb emlék a *Nehrer*-féle ház. Ez volt egykor a „kamara-ház“, ahol Rákóczi rozsnyói tartózkodásakor megszállt. Emeletes; földszintjén volt a pénzverde. Hatalmas pincéi ma is összeköttetésben állnak azokkal a régi tárna-maradványokkal és földalatti folyosó-járatokkal, melyek a főteret keresztül-kasul aláaknázzák. A sarokház homlokzatával a főterre néz. Jellegét a bástyaszerű támpillérek adják meg, melyek felfelé elkeskenyedve futnak egészen a tetőzetig. Nem ugranak előre, hanem szinte rizalit-szerűen simulnak az épülettestbe. Bejárata fölött az emelet fedeti loggiában folytatódik, melynek tetőzetét jó arányú karcsú rene-

szánsz' oszlop tartja. A loggia mindkét belső falát, sőt mennyezetét is gazdagon sgraffitos ornamentika díszíti. Késő reneszánsz jellegű díszítő elemek szerepelnek, leginkább vázából szétfutó gyümölcsfűzések.

A XVII. század Rozsnyón a művészet felvirágzásának kora volt. A jezsuiták templomának építésénél megfordult mesteremberek megtanulták a barokk új formáit, új díszítő motívumokat lestek el, s ezeket továbbadták fiaiknak. A formák idők folyamán leegyszerűsödtek, s lassan kialakult Rozsnyón és környékén egy nem nagyigényű, de ízléses és kellemes vidékies díszítő stílus, melynek nyomával ma is találkozunk a polgári házakon. Így *Kék József* főtéri házán reliefszalagok futnak végig. Azonos volt a díszítése a Váraljai-utcában, a régi posta helyén állott, már lebontott háznak.

Felirata szerint 1744-ben épült a főtéri régi *Czirbesz*-ház. „*Georgius Mummhart Anno Domini 1744*“ hirdetik a már ékítménynek ható ódon betűk.

1782-ben épült a *Markó-bőrgyár*. Emeletes épület; fent 12, lent 8 ablakkal. A tető alatt leveles fríz fut végig. A földszinti két kaput kiugró hornyolt falpillérek keretezik, melyeket architrav köt össze. A pillérek akanthus-leveles fejezetei vakolt vasöntvények; valószínűleg a galgóci vasöntődéből kerültek ki. A kapuk fölötti ívszelvényekben a mészáros céh jelvényei: tagló, bárd és juhfej láthatók. A ház fő művészi ékességét azonban a földszinti ablakok fölötti félkörívekben elhelyezett domborművek adják meg. Két-két ablak fölött barokk kagyló- és levéldísz mutatnak, négy pedig a bőrgyártás mozzanatait ábrázolja. Az első domborművön két meztelenül térdelő ifjú a bőrt hajtogatja, a következőn cserzik a bőrt. Itt háttérül kezdetlegesen megformált, emeletes épület szolgál. A harmadikon vágják a bőrt; itt már három alak szerepel. Az utolsó jelenet allegorikus: két szárnyas putto térdel a cserzővödör mellett. A ruhátlan alakok formái nehézkesek, mozdulataik alkalmazkodnak a félkörív hajlásához. Ki készítette e reliefeket, nem tudjuk. Hihetőleg helyi mester volt. A téma a ház rendeltetése folytán magától adódott; a jelenetek a rendelkezésre álló hely kicsi volta miatt csak vázlatosak, a formaadás leegyszerűsített. A jelenetek így is élénkek, mozgalmasak. A mester formakészsége is nyilvánvaló, ami leginkább az ornamentális részeken tűnik szembe.

Rozsnyó legszebb lakóháza a gr. Andrássy Dénes-utcai né-

hai *Alexy*, ma *Fuchs*-féle ház. Az utcai fronton három, a kórház felé néző fronton nyolc ablaka van, mindegyik fölött más-más barok díszítés, a kapu fölött hasonlóképen. Ezek a domborművek a legváltozatosabb kagylóformákat mutatják. Az ablakok mellett egy-egy pilaszter fut végig, mely a tető alatt szintén egy-egy barok füzérben végződik. Az ablakok keretező szegélydíszek harmonikusan kapcsolják egybe a részleteket. A copf-stílusú homlokzat ízléses és arányos tagozása tekintetében, a domborművek kellemes formáiban és változatosságában vetekszik a felvidéki városok legszebb XVIII. sz. végi polgári házaival.

A ferencrendiek rendháza mellett alacsony 4 ablakos frontú ház, a *szegényház* vonja magára a figyelmet. Falán az ablakok között fekete alapon arany betűk hirdetik:

**Istennek dicsőségére felépítette
ezen rosnai ispitált Krasznahorká-
nak eörökös ura idősbik
A n d r á s s y G y ö r g y
lett régi hív szolgája tiszttartója
Rosmáni industriája által.**

A kronosztikon az 1719-es évszámot jelöli a szegényház fölépítésének évéül. Tehát az 1710-es tűzvész alkalmával elpusztult „epitály“ helyett építtethette a jótékony gróf. Műértékét oromfala adja, hol 3 fülkében szoborcsoportok vannak elhelyezve. Balról Pietà, középen a Szt. Háromság, jobbról Szt. Flórián csoport. Már maga az a tény is feltűnő, hogy a szegényházat ily gazdagon ékesítették. Magyarázható ez az adományozó bőkezűségével. A szobrok mesteréről nem tudunk. Stílusuk tanultabb mesterre mutat, egy rozsnyói emlékkal sem rokon. Lehet, hogy a gróf máshonnan készen hozatta ezeket ide. Korban is előbbre mutatnak, mint az 1719-es évszám. Talán kassai szobrász alkotásai. A mester szerencsésebb a szélesen kezelt ruharedőkben, semmint a kissé elnagyolt arctípusokban. A Pietán Michelangelo hatására vall a halott fiát térdein tartó Istenanya alakja. A térden a ruharedők elrendezése nagyvonalú és a kis méret ellenére is szinte monumentálisan hat. Kevésbé sikerült Krisztus holttestének megmintázása. A végtagok izomzata elszáradt, a felsőtest görcsösen csuklik hátra. Sablonszerű a Szt. Háromság csoportozat. Balról a Fiú a kereszttel, jobbról az Atya öreg férfi alakjában, fent a Szentlélek galamb képében. Lent középen

pedig Mária térdel, fején koronával. A ruharedők itt is nagyvonalúak. A harmadik fülkének Szt. Flórián alakja mutat leginkább a mester egyéni képzeletére. Balról áll a szent nyugodtan, arcán áhítatos mosoly. Jobbra lent attribútuma: az égő ház, melyre a vizet angyalka önti a vödörből és nyomában elhamvadnak a lángok. Ez az angyal derűvel sugározza be az egész oromfalat. Naív, bájos arccockáján mosoly játszadozik. Itt a művész már nem tudta magára erőltetni a drámai kifejezést, melyre a Pietàn törekedett, sem a hagyományokhoz való ragaszkodást, mint a Szentháromságon. A szobrok színezve voltak. A színezés maradványai itt-ott még felismerhetők, így a Fájdalmas Szűz ruharedőin némi kék, a Szentháromságon sárga és piros színfoltok. Legerősebben láthatjuk a színezést Szent Flórián alakján: cinóber-pirosas ruharedők.

Ha végig tekintünk Rozsnyó város világi épületeinek során, feltűnik, hogy nincs műemléknek nevezhető *Városháza*. Ennek oka nem abban rejlik, hogy nem volt eleven városi élet, hanem ismét a külső tényezőkben, így a város elszegényesedésében és főleg a gyakori tűzvészben. A városház Mikulik szerint a XVI. században a piaci torony mellett keresendő és 1604-ben a mérőházhoz hasonlóan romokban hever. Ez az adat azonban nem helytálló, mert a várostorony csak 1643-ban kezdett épülni. Az 1603. évi városi alapszabályok 40. pontja mindenesetre említi. Pusztulását szégyennek tartja. Rozsnyó város tanácsának 1710. évi feljegyzése szerint „*in mense augusto adhuc tempore grassantium pestiferarum contagionum tűz támadván Mész Dávid és Menyarszki uramék házoknál, azon piacon lévő sor az espítálytul fogva városházával és residentiával is egészben elégtének*“. Tehát ez időben a piaci soron találjuk. Az új városháza valószínűleg a szegényházzal egyidőben épült, tehát az 1720-as években. A város házai közül csupán magasságával tűnt és tűnik ki. Két emeletes, homlokzata egyszerű, stílustalan. Valószínűleg egy régebbi házat alakítottak át. Erről tanúskodik néhány szép kiképzésű boltív az első emeleti tanácsteremben, a tömlöcök nehéz vasrácsos ajtóí és a régi mérlegház néhány falmaradványa. 1906-ban a város emléktáblát helyezett el rajta a következő szöveggel:

„*II. Rákóczi Ferenc fejedelem e város falai között intézte nevezett szabadságharcunknak hadvezéri és kormányzati ügyeit 1706 december—1707 február hónapokban. A dicső küzdelem megindulásának 200-ados évfordulója alkalmából emelt e tábla*

örizze a nagy fejedelem emlékét és szolgáljon buzdításul a hálás utókornak.

A városháza II. emeleti dísztermének főfalát *Paczka Ferenc* „*Attila halála*“-t ábrázoló festménye foglalja el. A nagyértékű művet gróf Andrássy Géza Rómában vásárolta a mestertől s a betléri kastély halljában helyezte el, később pedig Rozsnyó városának ajándékozta. A dísztermet ékesítő művet a rajta ábrázolt akt miatt kisvárosi álszeméremből deszkafedéllel borították be és ezt csak a város műértő közönségének sürgetésére távolították el. A terem áthévítt, párás, dohányfüstös levegője a festményt évek folyamán erősen megviselte, beszennyezte és a festékréteg több helyen összeroppedezett. 1925-ben Tichy Kálmán rozsnyói festőművész a városi tanács megbízásából tökéletesen restaurálta, úgy, hogy ma művészi értékeinek teljes birtokában gyönyörködhet.

Paczka Ferenc (1856—1925) alig volt 17 éves, mikor rajztanára, Strohmayer Máté (Rahl tanítványa) ösztönzésére a müncheni festészeti akadémiára megy. Gyöngé próbarajza nem sok jóval bíztat, Piloty azonban pártfogásába veszi és így mégis felveszik. Az antik osztályban Sträuhuber, majd Seitz és Dietz vezeti első tanulmányait. Betegsége és szűkös anyagi körülményei hazájába való visszatérésre készítetik. Az akkor Pesten tartózkodó Munkácsy Párizsba hívja, de rossz anyagi helyzete miatt nem utazhat el. Tudásszomja és ébredező művészi becsvágya azonban nem hagyja nyugodni. Megnyeri Simor János hercegprímás pártfogását és 1874-ben elindul Párizsba. Munkácsyt nem találja itt, így Zichy Mihályhoz megy, aki tanítványául fogadja. Waldmüller módszere szerint tanítja, vagyis nagy súlyt helyez a rajz pontosságára, a vonalak folyamatosságára és a folthatásokra. Tehetsége erősen fejlődik és a „Koldusok“ című képén már levetkőzi a túlságosan részletező modort, felszabadul, könnyedébb lesz. Zichy udvari festői stílusa iránt nem mutat fogékonyságot. Ifjúkorának jelentősebb művei akkor készülnek, mikor Zichy távol van és így a mester egyéniségének kényszerítő bilincsei alól felszabadul. Párizsból betegen tér haza. Esztergomban festi első vallásos képét, „Szt. Erzsébet“-et, mely azonban csak a gyakorlott kéz, de nem a vallásos ihlet terméke. Megkezdődnek számára a vándorévek. Velencei benyomásai alatt készül a „Lázár“, hol a realiztikus eszközök mellől hiányzik az átélés melegsége. Az ihletet ezután az Alföldön, Szolnokon keresi, itt

Pettenkofen buzdítja. Madridban Velasquez és Ribera műveit tanulmányozza és másolja (egy Ribera-másolata az esztergomi primási képtárban függ). A teljes megnyugvást és művészi kifejlést azonban számára is Róma hozza meg.

1882-ben érkezik Rómába. Simor primás itt is támogatja. Megfesti számára XIII. Leó arcképét (Esztergom, Primási palota). A Palazzo di Veneziában kap műtermet és ifjú erejének újult lendületével fog hozzá a legnagyobbak tanulmányozásához. Ráfael és Ticián másolatokat készít. Önálló római művei közül az első kettő bibliai tárgyú („Jób“, „Tékozló fiú“). Majd a magyar mondavilág ihleti meg alkotó fanáziáját. „Emese álmá“-ban a beszédes naturalizmus kel küzdelemre a müncheni akadémizmussal. Ugyanezt látjuk „Attila halálá“-n is.

A képfelület nagysága 8 négyzetméter. Attilának, a hunok királyának tragikus halálát ábrázolja, mely a hagyomány szerint nászéjtszakáján, orrvérzés következtében állott be. A kép közep-terében balról-jobbra ferdén helyezi el a széles kerevetet, mely fölé dús redőzetű függöny borul. Prémek, párnák között a kereveten keresztben elnyúlva, szétvetett karokkal fekszik a halott király. A vér bemocskolja arcát és csupasz felsőtestét. Jobbról a kerevet mellett fiatal felesége, Ildikó áll, fátyolba burkolódzva. Rémületében jobbjaival a hajába kap, ég felé emelt balkarja el-takarja arcát. Balról a kerevet mellett füstölő áll, a földön díszes tálon boroskanecsó. Ott fekszik a halott fokosa. A padlózatot perzsaszőnyeg borítja. A kép szerkezetében és kidolgozásában akadémikus ugyan, de erős realizmusa eltér a müncheni elő-írástól, épúgy, mint élénk, tüzes színezése. A pogány pompájú környezet mély tónusaiból, a bíbor komor tüzéből, a bronz csil-logásából hatásosan emelkedik ki a két alak: a halott király sápadt teteme és a szép királyasszony sugárzó, ifjú teste. Ebben a két alakban megtaláljuk Paczka tanulmányainak leszűrt eredményét. Attila fején érezzük az alapos tanulmányok eredményét. A behorpadt hasfal, a mell bordáinak domborodása, az ernyed-ten alácsüngő karok megfestése, mind pontos akt tanulmányo-zásról tanúskodnak. Ez a naturalisztikus felfogás jellemzi Ildikó aktját is, mely a kép legsikerültebb részlete. A vonalak ritmiku-san, harmonikusan követik a heves mozdulatokat. A lágyan meg-mintázott testben érezzük az irtózat lüktetését. Az opálosan kék fátyol lazán omló redői kiemelik a hús-szín frissességét. Jól meg-figyelt anyagszerűség jellemzi a prémek, függönyök megfesté-

sét. A kép baloldala szinte minden művészi lendületet nélkülöz. A háttér fehér függönyének, a kerevet párnáinak néphímzéses szegélydíszítésével, a kancsók magyaros formáival igyekszik népi hangulatot vinni a képbe. Itt még csak ezek a motívumok utalnak Paczkának a nép iránt érzett szeretetére, mely későbbi dunántúli népelet-képeiben nyilatkozott meg teljes mértékben.

„Attila halála“ Paczka Ferenc művészi pályájának egyik jelentős állomása és XIX. századi történeti festészetünknek értékes alkotása. Megérdemli azt a művészi gondoskodást, melyet Rozsnyó városa fordít reá, hogy megóvja a pusztulástól.

A polgárság házait gazdagon díszítette kovácsolt vasajtókkal, díszes ablakrácsokkal, ajtózárákkal. Ezek közül azonban ma már alig találkozunk néhányal. A Berzétei-utcában két egyszerű munkájú, nemes vonalú kosaras ablakrács hirdeti a multat. Ilyen látható egy a múzeumban is. — Legszebb kapuja a főtéren álló *Máriássy* kamaraházé (Szontagh, majd Flütsch, jelenleg Lisszauer tulajdon). Domború vasdíszekkel kivert, vassal borított kapu; díszei bányászmotívumokat mutatnak. A Markó-féle bőrgyár oldalán régi lámpavas emlékeztet a letűnt időkre. Az evangélikus templomban két vas-zárat őriznek. Egyiknek közepén P. L. I. felírás olvasható és az évszám: 1724. A másik készítője Johannes Zimmerman 1786. Ezt 1857-ben a felírás szerint Maxim Leszih renoválta.

Ugyancsak a vasművesség kiváló alkotásai lehettek az öntöttvasból készült víztartó-medencék, az ú. n. kaszt-ok (a német Kasten szóból ered). Ezek, mint már a XVI. század első felében a vízvezeték közkútjai nagy számmal voltak a városban. A főtéren négygyel találkozunk még századunk elején is. Bokrokkal körülvéve hangulatos képet nyújtottak. Az utolsó az 1920-as években pusztult el.

Míg azonban a város belsejében művészi értékű épületek után kutatunk, nem feledkezhetünk meg Rozsnyó érdekes külvárosairól sem. Mély fedelű, dupla ereszes, tető-orom buzogányos kis házak állanak csendesen a „Tarack“-téren, a „Pallag“-on, a „Bellapart“-on, a Jólészi-utca tímárnegyedében, a vár-aljai parton. A késő barokk ízlés maradványai. Hangulatos és jellegzetes az a kép, mely a Csucsomi Nagy-utcában a Fő-tér felé pillantva szemünk elé tárul. A házak mindig egy-egy fokkal egymás mögé húzódnak, északi falaikon sorban 8—10 apró ab-

lakot, ú. n. „kukundli“-t számolhatunk meg, amelyek, mint kíváncsi szemek kukucskálnak észak felé.

El kell látogatnunk a temetőbe is, hol néhány érdekes kő és vas síremlék hirdeti, kik éltek, örültek, szenvedtek egykor az ősi falak között. Talán a legszebb egy néhai városbíró és feleségének sírkeresztje. A kereszt egyik oldalán a Megváltó képe, alatta a felírás: *„Hic Jacet Dominus Johannes Colinasi Judex et Mercator Rosnaviensis. Natus A. D. 1733., obiit 1768.“* Másik oldalon a Madonna domborművé képe, alatta: *„Et consors Ejus: Fides, Spes, Charitas, Colinasi nata a Puteo. Aetatis suae 66, obiit 1808.“* Pompás gótikus faragású sírkő Meggthony özvegyének, született dobai Székely Emíliának emlékéét hirdeti. A szepesi eredetű család neve megtalálható a városi múzeum 1664-ből kelt és Lipót császár által kibocsátott nemesi oklevélen, melyet *„Andreas Székely de Doba Juratus notarius Sedual Comitatus scepusiensis“* látott el iktató záradékkal. Puritán egyszerűségével kap meg az a négy ujjnyi vastag, tömör, öntöttvas síremlék, amelynek homlokzatát címer és sugárzó napkorong díszíti. Felírata: *„Tekintetes Nemes Nzetes és vitézlő zabari Szontagh József, több tettes megyék táblabírájának síremléke. 1779—1831.“*

A felsoroltakon kívül még sok ősi, szépen faragott, régi magyarságú felirattal ellátott síremlék dacol az elmúlással. Mind-egyikük azt hirdeti, hogy Rozsnyó polgárai nemcsak kint a városban, de itt a zöld-lombú fák alatt is híven őrzik őseik emlékéét, amely ép úgy él a vastagfalú, boltíves házakban, mint az egyszerű sírkeresztekben.

Köz-szobrok

Rozsnyó legrégibb emlékszobra a püspöki rezidencia előtt álló *Mária-szobor*. Az 1710-ben pusztító pestis után emelték. Négyszögletes, mintegy félméter magas talapzatról karcsú hengeres oszlop nyúlik fel, korinthizáló oszlopfőben végződik. Ennek tetején áll Szűz Mária lendületesen kifaragott szobra. A test barokk lendületében újra éled a gótika gyengén kihangsúlyozott S vonalú tartása. A főalaknál sikerültebb az alsó talapzaton álló két szent alakja. Nepomuki Szt. János alakja ügyes mesterről tanúskodik, aki biztos kézzel faragta ki a lendületes ruharedőket, az arcél nemes vonalát és a lazán aláomló haját és szakállt. Gyengébb Szt. Flórián szobra. A szent a lábainál elhelyezett égő ház tüzeit oltja. A két szobor azelőtt külön talapzaton állott, honnan a múlt század végén egy megvadult ló döntötte le őket. A talapzatok ma is megvannak a püspöki palota pincéjében. Ha a szobrokat ezekre visszahelyeznék, sokkal jobban érvényesülne művészi szépségük. Az oszlop lábánál két angyalka ült. Ma már csak a jobboldali látható. Bájos arcocskája, testének gömbölydeden kifaragott formái rokonságot mutatnak a premontrei templom baloldalán elhelyezett szoborfülke egyik angyalával. A fülkében Nepomuki Szt. János szobra áll. A talapzat peremére két kis angyalt ültetett a mester. Az egész pestis-émlék kőből készült.

A várostorony előtt zöldelő bokrok között a *Franciska-szobor* gr. Andrássy Dénes feleségének, Rozsnyó nagy jótevőjének emléket hirdeti. A fehér márvány remekmű mestere *Horvay János*. 1905-ben állították fel. Magas talapzaton helyezték el a mellszobrot. Jóságosan pillant le a két kis gyermekre, akiket hosszú talárba burkolt alak vezet eléje. A tavasz üdesége árad a két gyermek alakjából és ez adja a szobor lírai hangulatát.

A főtér nyugati oldalán *Róna József Kossuth-szobra* hirdeti a szabadság eszméit. A csehek ledöntötték talapzatáról, de nem

törték össze. A magyarság a városháza pincéjében rejtette el és ott őrizte a felszabadulás napjáig, amikor ismét visszakerült régi helyére. Testvérmása a miskolci Kossuth-szobornak. Annak negatívjáról öntötték bronzba e monumentális alkotást. 1907-ben állították fel.

A premontreiek rendháza előtt áll a katolikus gimnázium egykori tanítványának, a nagy hellenistának, *Szabó Istvánnak* mellszobra. *Holló Barnabás* erőteljesen mintázott műve. A két-harmad profilban balra tekintő arcon remekül érezteti a művész az értelem erejét. Egyszerű talapzatán, háttérben az épület síma falával jól hat.

Városi múzeum

A múzeumot 1912-ben Hazslinszky Rezső történelemtanár alapította. Eleinte a városháza egyik földszinti termében helyezték el összezsúfolva. 1931-ben a múzeum igazgatójának, Tichy Kálmán festőművésznak sikerült a premontrei rendházban három szobát szerezni. A visszacsatolás után, mikor a rend tagjainak száma megnövekedett, a múzeum ismét helyiség nélkül maradt. Jelenleg rendezés alatt áll, hogy azután otthont találjon a Bányászati múzeummal együtt a Gr. Andrássy Dénes-utcában álló épületben.

A múzeumban egybegyűjtött emlékek inkább néprajzilag, mint művészettörténetileg érdekesek és értékesek. Őriz régi rozsnói mézeskalács mintákat, a dúcok mellett a kiöntött formákkal, melyek nem egyszer ötletességről tanúskodnak (pl. kecskén lovagoló szabó). Ipartörténeti érdekesség a Kirner-féle kékfestő műhely fadúcainak sorozata. A kerámiai gyűjtemény darabjai jórészt a rozsnói kőedénygyárból származnak. Legértékesebb 1661-ből való takács céhkorsó és boroskorsó 1760-ból. A cink és rézműves tárgyak közül nevezetese az 1703-ból való nyolcszögletes cinktál, szintén rozsnói munka és a régi gyógyszer-tári edények. Gazdag fegyvergyűjteménye is van.

Becsés emlékek a céhek életére vonatkozó tárgyak: céhládák, céhlevelek és pecsét. A mézeskalácsosok céhlevelének egyik példánya várostörténeti szempontból is érdekes, amennyiben látható rajta Rozsnyó 1790-es rézmetszetű látképe. A legrégibb pecsét 1620-ból való, a csizmadia céhé. Az őseletek közül értékes egy pelsőci bronzlelet.

Gazdag sorozatot találunk még a város híres szülötteinek ereklyéiből, melyeket a kegyelet és szülőföld iránti szeretet őriz meg az utókor számára.

Műtörténetileg figyelemreméltó az Evangélista Szt. Jánost ábrázoló, fára festett kép, melynek jobb sarkában az 1676-os

évszám látható. Alakja nyújtott nyolcszög. Aranyozott kerete van. Eredetileg a Ferencrendiek templomában oltárkép lehetett, majd a folyosóra került és végül a múzeumba. A Szent jobbra fordulva ül, ihletten felfelé néz, kezében könyvet tart. Mellette jobbról attribútuma, a sas, csőrében füstölővel. A kép tele van rajzhibákkal. Viszont jó megfigyelésről tanúskodik a bal sarokban előtűnő csendéletszerű részlet. Néhány fűszál, pár szál virág, lombos gally és egy leesett, szétnyílt könyv. A háttér sötét felhőgomolyaga a szent alakja mögött szétválk és elővillan a kék ég. A kép úgy látszik nincs befejezve. Ezt mutatja a szent vörös köpenye, mely csak aláfestésként hat, szemben a ruha barnafeketével plasztikusan árnyékolt ráncaival. A kép rokonságot mutat a premontreiek templomának Szt. Alajos oltárképével.

Ugyancsak a ferencrendi kolostorból került ide két szent faszobra. Magasságuk kb. félméter. A fejek erősen megnyúltak, a kézmozdulatok merevek. Színezésük rikító piros és kék, akár csak a Hosszúrétről származó, szintén fából faragott Madonna-szoboré. Az utóbbin Mária balkarján tartja a kis Jézust, jobbában királyi jogart fog. Fején korona. Mind a három szobor a XVIII. században készült.

Egyszerű mesterember munkája a fából faragott keresztelő-medence. Inkább népművészeti szempontból érdekes. A fedél ügyes volutás díszei ornamentális érzékre vallanak. Szintén erős színekre festették, vörös, kék és arany dominál.

Sokáig a múzeum legértékesebb darabjának tartották a nagyméretű tájképet, melyen Markó Károly signatura látható. A kép gr. Andrássy Dénes ajándéka. Rozsnyó látképét vélték benne felfedezni, de Kőszeghy Elemér megállapítása szerint Besztercét ábrázolja, mestere pedig nem Markó, a signatura hamisított, hanem egy mult századvégi provinciális festő.³⁷ A kép hangulata és aprólékos kivitele rokon ugyan Markóval, a jól megfigyelt tájképi részletek is rávallanak hatására, mégsem a mester műve, hanem olyan közepes tehetségű művésze, aki ismerte Markó műveit.

Itt emlékezünk meg a múzeum igazgatójának, Tichy Kálmánnak birtokában lévő kerek, kb. 25 cm átmérőjű bronzöntvényről, mely a Háromkirályok imádását ábrázolja. Rajta P. S. monogram és 1740-es évszám. Valószínűleg Hosszúrétről származik. Balról ül Szűz Mária, ölében a kis Jézussal, jobboldalon közelednek a királyok az ajándékokkal. Az alakok népies ízlés-

sel, kezdetleges közvetlenséggel vannak megmintázva, viszont finom dekoratív érzékre vallanak a díszítő részletek, az első király köpenyének mustrája, az egyszerűen ácsolt pajtát tartó oszlop korintizáló fejezete. A kis bronz a népi iparművészetnek primitívsége mellett is vonzó és érdekes darabja. Talán valamilyik művészi érzékű bányamunkás műve.

Iskolák

A világi épületekről szólva, nem tettünk említést az iskolákról, — mert épületeik emléki szempontból érdektelenek. Hogy végezetül mégis megemlékezzünk róluk, ennek oka egyrészt az, hogy hozzátartoznak a város építészeti képéhez, másrészt pedig legalább röviden fogalmat óhajtunk nyújtani a városi közoktatás fejlődéséről. Az iskolák nélkül érthetetlennek tünnék a művészi és általában a kulturális élet élénksége és virágzása. Hiszen Rozsnyó Kassa közelsége folytán bizonyos fokig mindig mostoha gyermek volt és hogy nem jutott a kihalt, szellemileg alacsony színvonalon álló kisvárosok sorsára, azt elsősorban iskoláinak köszönheti.

Rozsnyó már a XVI. századtól kezdve kivételes gondot fordított az ifjúság nevelésére. A városi tanács fő kötelességének tekintette ellenőrizni a tanító működését és minden tőle telhető eszközzel alkalmat adott arra, hogy az ifjúság művelhesse magát. Elemi oktatásban igen sok gyermek részesült. A magasabb oktatás, az ú. n. „alumneum“-ban történt. Ez abból állott, hogy a törekvő ifjak, a mesterinasokhoz hasonlóan, szakképesítésben részesültek a tanító oldalán.

A XVII. században arra törekednek, hogy a tanítást állandó helyhez kössék és a tanulókat csoportokba, osztályokba sorolják. Ezt szükségessé tette a nemzeti viszály is. Az egyik osztályban a magyar, a másikban a német tanító működött. A jezsuiták betelepedésükkor iskolát is nyitottak. I. Lipót 1659-ben 5000 frt-os alapítványt tett; Lippay pedig az iskolának ítélte a protestánsoktól büntetésképen fizetett évi 200 tallért. 1671-ben az evangélikusoktól elveszik iskolájukat és ettől kezdve csak a jezsuiták oktatnak, még pedig a fából készült plébánia épületben. Az iskola 3 nyelvtani osztályához 1690-ben negyedik is járult. A felkelések idején a protestáns hitélet fellendülése az evangélikus iskola újjáéledését is eredményezte. Az ifjúság önképze-

sére igen nagy súlyt helyeztek. Buzgón karolták fel az iskolai színjátékok. Tekintve, hogy ezekben az I. osztályú tanulók is résztvettek, feltehető, hogy nem latin, hanem magyar volt az előadási nyelv.

Az 1705-ben megnyitott protestáns iskola rektora, Missovitz Mihály irodalmilag is működött. 1707-ben előadták „Hungarica nunquam contra palladium, sed pro eo inseruisse arma. Anno aere Christianae quo DVLCe est pro Libertate MorI.” című darabját. 1753-ban a jezsuitáknál „Almus Béla” és „Callio pius” c. darabok kerültek színre.³⁸

A jezsuiták gimnáziumát 1763-ban hat osztályúvá fejlesztették, sőt Baranya Mátyás polonkai plébános alapítványából fiúnevelő intézetet is nyitottak. A rend eltörlése után (1773) 1776-ig a ferences atyák tanítottak. Ekkor a jászóvárosi premontrai kanonok rend tagjai veszik át az oktatást, melyet 1778-ban az újonnan épített, ma is fennálló rendházban kezdtek meg. A rend megszüntetése után 1790-től világi tanárok vezetik a gimnáziumot, 1808-tól napjainkig pedig ismét a premontraiak.

1808-ban Szanyi Ferenc püspök elhelyezi a papnevelő intézet alapkövét. 1814-ben az épületet megáldják, kápolnáját Szt. László tiszteletére szentelik fel.

A türelmi rendelet kihirdetése után az evangélikusok iskolája is újra megnyílik.

1826-ban Lajcsák Ferenc püspök újjáépítteti a katolikus elemi iskolát. — 1866-ban felépül Kollárcsik püspök jóvoltából a leánynevelő zárda, hol Szt. Vince rendjének apái tanítanak.

Összefoglalva, Rozsnyón ma a következő iskolák működnek:

Katolikus elemi népiskola.

Állami népiskola.

A premontrai rend főgimnáziuma. 1904—1906-ig épült Ungár Mór tervei nyomán Hénesz András felügyelete alatt. A célszerű és egyszerű épület nélkülöz minden dekoratív kiképzést.

Szt. Vince rend apácáinak leánynevelő intézete. Neogótikus stílusban 1866-ban épült. Homlokzatán aranyozott betűkkel: „Kollárcsik J. püspök a kisdedeknek szentelé”.

Evangélikus leányközépiskola.

Evangélikus gimnázium. A század elejének magyaroskodó ízlésében épült.

Püspöki szeminárium.

Rozsnyó tehát valóban megokolta és kiérdemelte a büszke nevet: „A sajóparti Athén“.

A tanárok szemei előtt mindig ott lebegett és lebeg a 350 év előtti figyelmeztetés: „Az iskolamester járjon el híven tisztében, az ifjúságot oktassa istenfélelemre, hogy majdan ügyes emberek kerüljenek az iskolából a községbe, akik az egyetértésben kedvüket lelik és felsőbbbségüket is becsülni tudják.“ (*„Des gleichen der H. Schulmeister sol sein ampt treulich fürstehen, die Jugent zu Gottes furcht aufziehen wie yhn sein Schulmeister gelernt hatt domit aus der Schul in die gemein mit der zeitt geschikte leitt kümmer, die da zur Eynigkeit lust vnd gefallen haben, auch yhre Obrigkeit zu verehren wissen.“*)⁴⁰

Ez az istenfélelemmel párosult tudás alakította ki azt a nagyműveltségű polgári réteget, amely féltő szeretettel őrködött a város multja és hagyományai felett. Ennek köszönhetjük, hogy ma Rozsnyón műemlékekről beszélhetünk.

Jegyzetek.

- ¹ Leutschoviae 1806—1808. — 670. lap.
- ² Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története. Pest, 1872. II. kötet, 108—118. lap.
- ³ Wenczel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. 93—94. l.
- ⁴ Dr. Szekeres Kálmán közlése.
- ⁵ Wenczel i. m. 351—352. l.
- ⁶ Rupp i. m.
- ⁷ Mikulík József: Magyar kisvárosi élet. — 5. l.
- ⁸ Bartholomaeides i. m. 672—673. l.
- ⁹ Országos Levéltár. N. R. A. 1553. és 87. sz.
- ¹⁰ Mikulík i. m. 7. l.
- ¹¹ Rozsnyó város jegyzőkönyve 1520—1580.
- ¹² Városi alapszabályok 1574. 49. pont, 1603. 43. pont.
- ¹³ Egyházmegyei levéltár.
- ¹⁴ Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc levéltára I. kötet, 649. és köv. l.
- ¹⁵ Thaly Kálmán: A rozsnyói kormánytanács jegyzőkönyve. Századok 1906. évf.
- ¹⁶ Mikulík i. m. 32. l.
- ¹⁷ Thaly Kálmán: i. m. II. kötet, 22. l.
- ¹⁸ Hollók Imre: A rozsnyói székesegyház viszontagságairól. Tudományos gyűjtemény 1830. évf. 81. l.
- ¹⁹ Pázmány Péter levelei a püspöki rezidencia könyvtárában és a városi levéltárban.
- ²⁰ Rozsnyó, 1834.
- ²¹ 823—825. l.
- ²² 160—162. l.
- ²³ Hollók i. c. a Tudományos Gyűjteményben.
- ²⁴ Telgárti Lipót: A rozsnyói plébánia története. Magyar Sion 1865. évf. 599. l.
- ²⁵ Myskovszky Viktor: Raguzai Vince mester sárosmegyei művei. Archeologiai Értesítő 1887. évf. 213. l.
- ²⁶ Ipolyi Arnold: Középkori magyar szobrászat, 75. l.
- ²⁷ Divald Kornél: Felső-Magyarország gótikus szárnyasoltáraitól. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei 1924. 19. l.
- ²⁸ Geninon István: A régi magyar festőművészet. 115. l.
- ²⁹ Rupp i. m. II. kötet, 108—118. l.
- ³⁰ M. S. mester említett képei ld. Genthon i. m. illusztrációi között.
- ³¹ Lippay levelei a városi levéltárban.

- ³² Mikulík i. m. 187. l.
- ³³ Mihalik József: Adalékok hazai ötvösségünk történetéhez. Archeologiai Ért. 1893. 327. l.
- ³⁴ Kapossy János: Magyarországi ötvösök a XVIII—XIX. században.
- ³⁵ Mihalik József: Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből. Archeologiai Ért. 1901. 104. l.
- ³⁶ Mikulík i. m. 195. l.
- ³⁷ Szóbeli közlés.
- ³⁸ A katolikus gimnázium értesítője 1893—94.
- ³⁹ Szkalos Emil: A rozsnyói evangélikus egyház története.
- ⁴⁰ Városi alapszabályok 1603.

Irodalom.

Archeologiai Értesítő.

1879. évf. ny. a.: Rozsnyó város számadási könyvei a XV. századból.
 1886. „ **Henszlmann Imre**: Honti műemlékeink hivatalos osztályozása.
 1887. „ **Myskovszky Viktor**: Raguzai Vince mester sárosmegyei művei.
 1893. „ **Mihalik József**: Adalékok hazai ötvösségünk történetéhez.
 1895. „ **Gróh István**: Középkori falképek Gömör vármegyében.
 1901. „ **Mihalik József**: Tanulmányok a régi hazai ötvösség köréből.
 1902. „ **Kemény Lajos**: Adatok az ötvösség történetéhez.
 1902. „ **Éber László**: Meltertia oltár a kassai székesegyházban.
 1904. „ **Dr. Illésy János**: Magyarországi ötvösök 1732-ben.

Bartholomaeides, Ladislaus: Inclyti superioris ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia. Leutschoviae 1806.

Bouhardi, Michelis és Csáky de Keresztszegh: Typographia magni regni Hungariae. Bécs 1718.

Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1896.

Canonica Visitatio-k jegyzőkönyvei a püspöki könyvtárban.

Divald Kornél: A héthársi Szt. Márton templom. Budapest, 1913.

Divald Kornél: Magyar művészettörténet. Budapest, 1927.

Divald Kornél: Felvidéki séták.

Ernszt Lajos: A magyar történeti festészet. Budapest, 1910.

Felvidék. Szerk. Cholnoky Jenő.

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851.

Genthon István: A régi magyar festőművészet. Vác, 1932.

Gömör Kishont.

1885. évf. **Mikulik János**: Rozsnyó vára a török igában.

Hollók Imre: Rozsnyói egyházi töredékek. Rozsnyó, 1834.

Hollók Imre: Solemnia S. Neit. Rozsnyó, 1841.

Hóman—Szekfű: Magyar történelem.

Historia Domus, a ferencrendi kolostor története.

Hunfalvi János: Magyarország és Erdély.

Hunfalvi János: Gömör és Kishont vármegyének leírása. Pest, 1867.

Ipolyi Arnold: Középkori szobrászat Magyarországon.

Kapossy János: Magyarországi ötvösök a XVIII—XIX. században. Bp. 1934.

Korabinszky Mátyás: Geographisch-Historisches Lexikon Presb. 1786.

Künstle, Karl: Ikonographie der Heiligen. Freiburg, 1926.

Magyarország Műemlékei. Szerk. br. Forster Gyula Bp. 1906.

Magyarország és a Nagyvilág.

1876. évf. 35. sz. Rozsnyó főtere.

Magyar Művelődéstörténet. Szerk. Domanovszky Sándor. II. kötet.

Magyar Művészet.

1908. évf. **Laban Ferdinánd:** A Paczka művészpár.

1909. „ **F. J.:** Zausig József.

1912. „ **Divald Kornél:** Ismeretlen képek a XVII—XIX. sz.-ból.

1925. „ **L. K.:** Paczka Ferenc.

Magyar Sion.

1863. évf. **Telgárti Lipót:** Adatok Rozsnyó történetéhez.

1864. „ **Telgárti Lipót:** A papnevelde története.

1865. „ **Telgárti Lipót:** Lippay György jezsuitákat hoz Rozsnyóra.

1865. „ **Telgárti Lipót:** A rozsnyói plébánia története.

1866. „ **Telgárti Lipót:** A rozsnyói Kálvária.

Mikulik József: Magyar kisvárosi élet. Rozsnyó, 1885.

Múzeumi és Könyvtári Értesítő.

1914. évf. **Divald Kornél:** Gömör vármegyei kutatások.

Szépművészeti Múzeum Évkönyvei.

1924. évf. **Divald Kornél:** Felső-Magyarország gólikus szárnyasoltáiról.

Pálfalvay János egyházlátogatási jegyzőkönyve. 1636.

Regélő Pesti Divatlap.

1842. évf. 19—20. szám. Rozsnyó és környéke.

Rozsnyói Híradó.

1885. évf. 13. és köv. számok. **Mikulik József:** Rozsnyó város múltjából.

Rozsnyói Kat. Főgimnázium értesítői.

Réz László: A rozsnyói ev. ref. egyház és temploma. Rozsnyó, 1905.

Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története. Pest, 1872.

Schematismus Cleri Rosnaviensis; Rosnaviae. 1927.

Sürgöny.

1861. évf. 220. sz. **Farkas Endre:** A rozsnyói székesegyház.

Szana Tamás: Száz év a magyar művészet történetéből. Budapest, 1901.

Szana Tamás: Magyar művészek.

Századok.

1874. évf. **Nagy Iván:** Magyarországi képzőművészek a legrégibb időktől 1850-ig.

1877. „ **Fabritius Károly:** Vázlatok a rozsnyói régi városi könyvből.

1906. „ **Thaly Kálmán:** A rozsnyói kormánytanács jegyzőkönyve.

Szendrey János dr.: A magyar viselettörténet fejlődése. Bp. 1905.

Szendrey—Szentiványi: Magyar képzőművészet lexikona. Bp. 1915.

Szkalos Emil: A rozsnyói evangélikus egyház története. Rozsnyó, 1931.

Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc levéltára.

Thieme—Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler.

Thuróczy László: Ungaria suis cum regionibus. Tyrnaviae, 1743.

Tudományos Gyűjtemény.

1830. évf. **Hollók Imre:** A rozsnói székesegyháznak viszontagságairól

Vályi András: Magyarországnek leírása. Buda. 1799.

Vasárnapi Ujság.

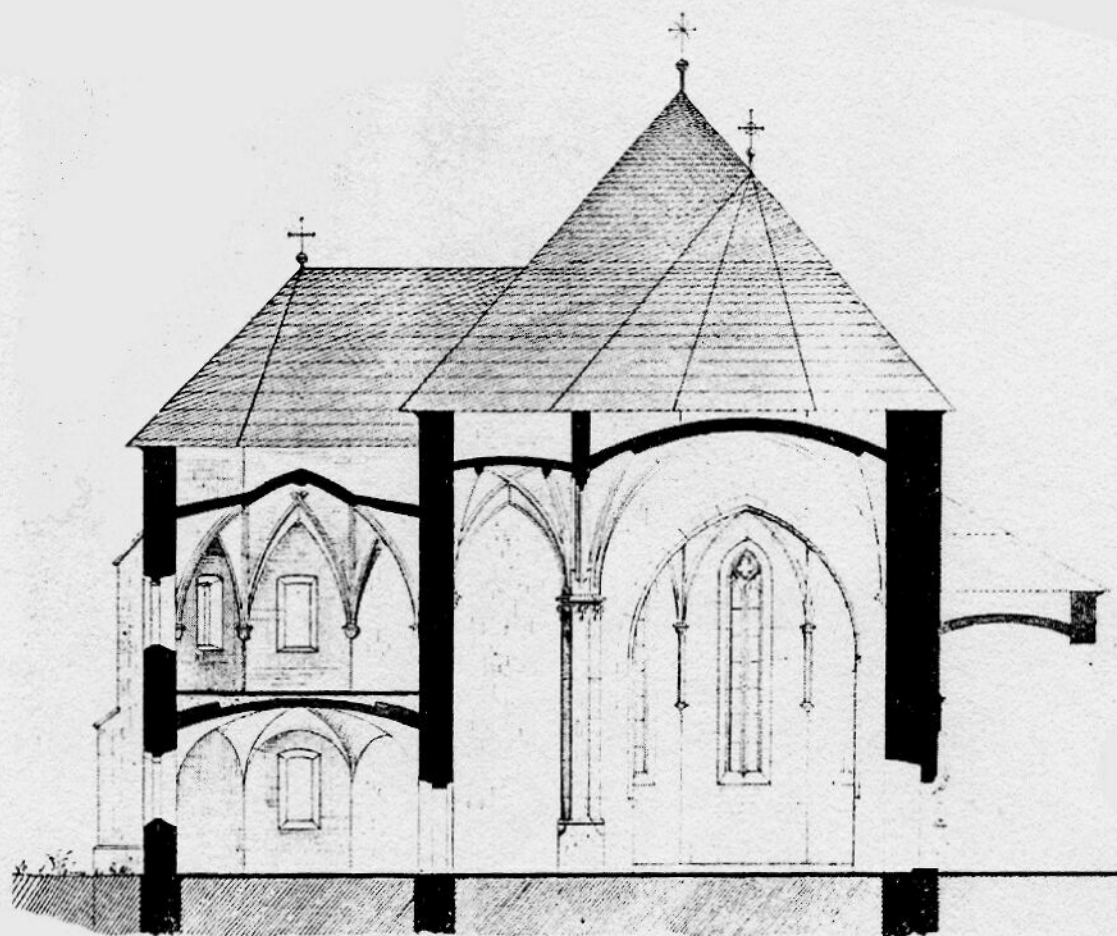
1864. évf. 26. sz. n.: Rozsnyó.

Wenczel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története.

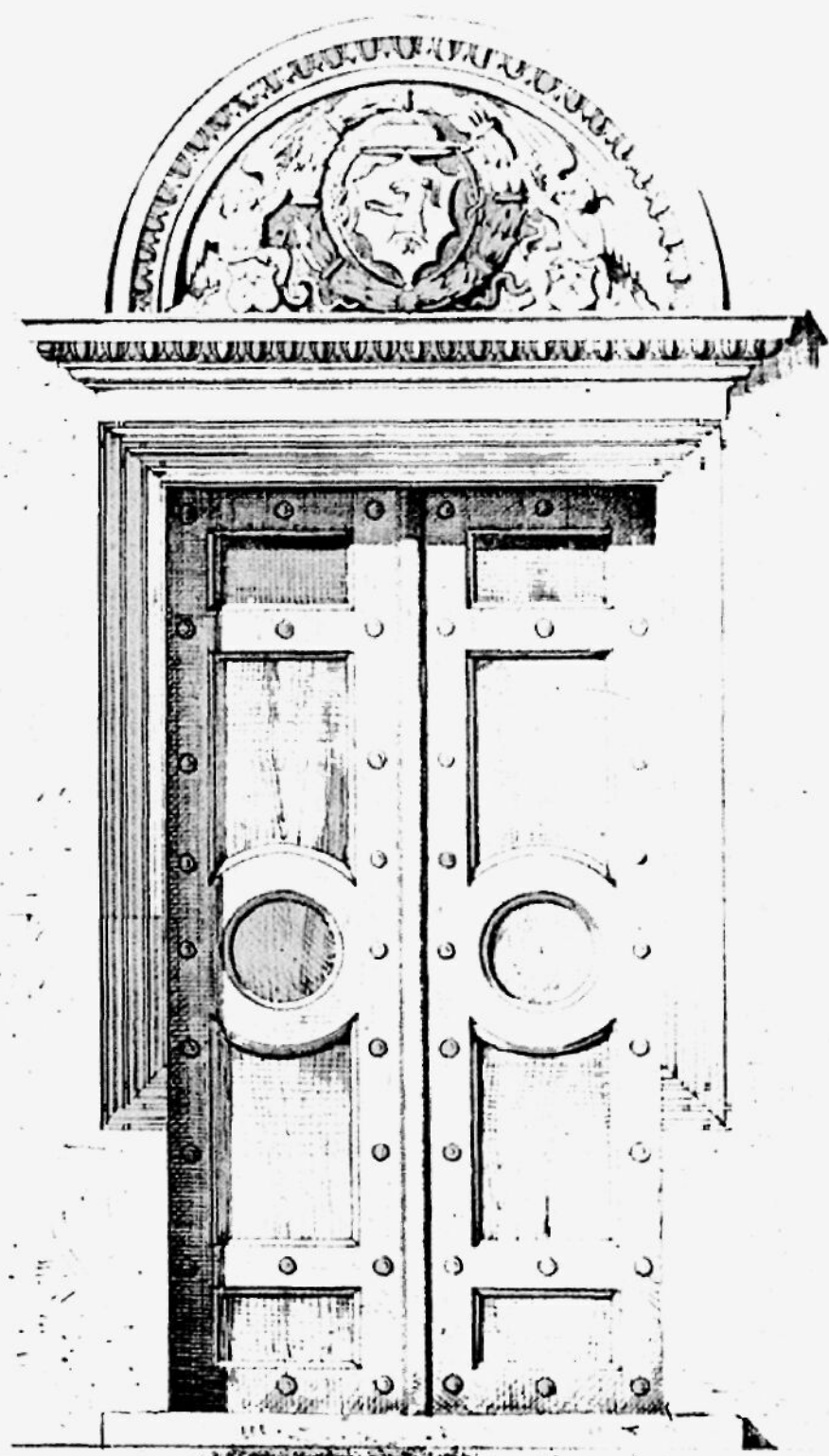
T a r t a l o m .

A város története	3
Városkép	12
A Boldogságos Szent Szűz tiszteletére emelt székesegyház ..	15
A premontrei, azelőtt jezsuita templom	37
A Szentséges Megváltóról címzett Szt. Ferenrendi tartomány	
Szt. Annáról elnevezett rendháza és temploma	42
Kálvária	54
Püspöki székház	56
Az evangélikus templom	59
Református templom	65
Világi épületek	67
Köz-szobrok	75
Városi múzeum	77
Iskolák	80
Jegyzetek	83
Irodalom	85
Műmelléklet	89

A fényképfelvételeket Alt János, Kőszeghy Elemér, Petrás MFI és Rozsnyó
Idegenforgalmi Hivatala készítette.

Székesegyház keresztmetszete.

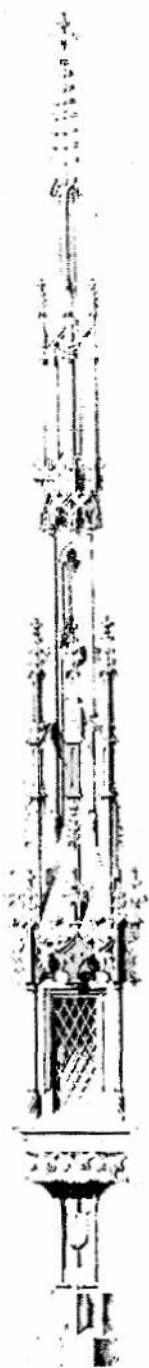

Bakócz-kápolna díszkapuja (Székesegyház.)

VI

A SZÉKES-EGYHÁZ (1000-1100) GYŰJTEMÉNYE

Pastoforium a Székesegyházban.

Pastoforium a Székesegyházban.

Premontrei templom.

Püspöki székház.

Szent Anna harmadmagával, kép és részletei
(Székesegyház)

Szegényház

Fuksz-féle ház

Paczka Ferenc: Attila halála. (Városháza)